

Kurcsis László interjúja; Albert Sándor tanulmánya; Oscar Wilde versei; Gellén-Miklós Gábor versei; a Tehetséggondozó Műhelyben Lágy Kornél versei; Bokros Judit; Lencsés Károly; Szilágyi Máté; Pásztor Andrea; Rostás Mihály; Jure Jakob versei; Loraszkó Bálint, Ross Károly prózája; kritikák Takács Nándor (Sebestyén Ádám), Kemény István (Helmrich Márton) kötetéről

2025

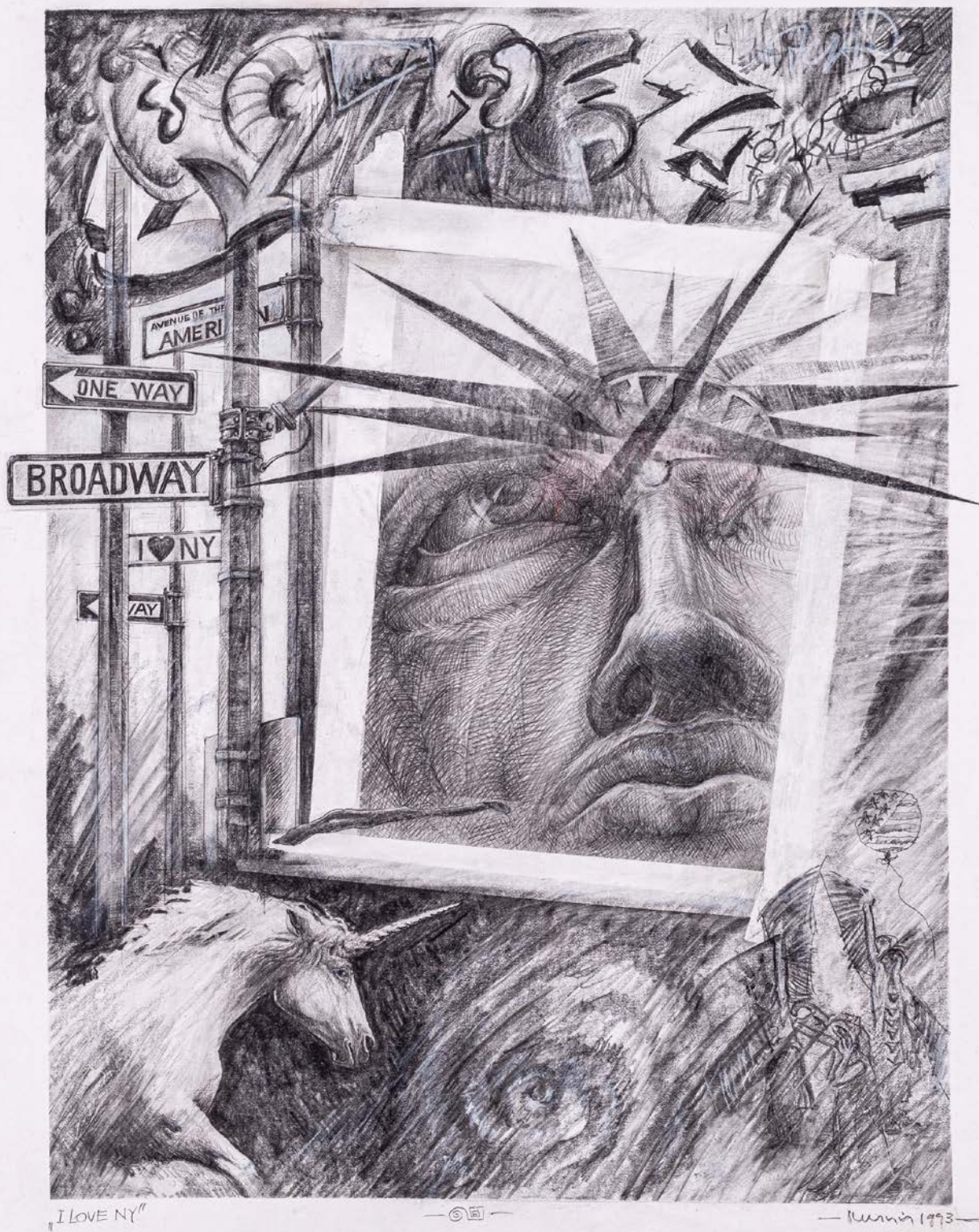
1

m

műhely

KURCSIS LÁSZLÓ: LÁTOGATÓ, 2000, VEGYES TEHNIKA, 40X60CM

KURCSIS LÁSZLÓ: I LOVE NEW YORK, 1993, CERUZA, 50X70CM

Kulturális folyóirat
Megjelenik kéthavonta
2025. XLVIII. évfolyam, 1. szám

Kiadja:
a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit
Korlátolt Felelősségű Társaság

A kiadásért felel:
Horváth Nóra ügyvezető

Szerkesztőség:
9022 Győr, Rákóczi u. 1.
Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45.
Tel.: 96/326-845
E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.
hu
Honlap: www.gyorimuhely.hu
Facebook:
<https://hu-hu.facebook.com/muhely.folyoirat/>

Főszerkesztő:
HORVÁTH NÓRA

Szerkesztők:
TAKÁCS NÁNDOR
(vers és próza)

HORVÁTH-MÁRJÁNOVICS DIÁNA
(kritika)

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

Tördelés:
VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

A Műhely nyomdai partnere:
PALATIA Nyomda és Kiadó Kft., Győr
Felelős nyomdavezető:
Radek József ügyvezető igazgató

ISSN 0138-922X (Print)
ISSN 3057-8914 (Online)

Az új címfórmát és arculatot a
VISIONEXT Vizuális Stúdió tervezte.

Az alkotások elkészítéséért
köszönet Kurcsis Lászlónak.

Kurcsis László grafikusművész, aki évtizedekig volt a *Műhely* szerkesztője, 2024-ben befejezte a grafikai tervezést a lapnál. Arra kértem, hogy búcsúképpen állítson össze számunkra egy gazdag válogatást saját munkáiból, ahhoz a nagy kiállításához kapcsolódóan, amit az elmúlt hónapokban láthattott a nagyközönség Győrben. 75. születésnapja és kiállítása alkalmából Keszei L. András készített vele interjút.

Jelen lapszámunkban igazán sok kiváló írásra kellene felhívnom a figyelmüket! Elsőként mindjárt Albert Sándoréra, aki egy izgalmas tanulmányt adott számunkra a *Tao Te Kingről*. A kínai filozófia gyöngyszemének fordítási rejtelseibe vezető alapos írás igazi csemege. Örömmel ajánlom a figyelmükbe a Takács Nándor könyvéről született kritikát. Kollégánk *Rádiócsend* című kötetéről Sebestyén Ádám írását olvashatják (62.).

Bár 2024/5–6-os számunk viseli a *Személyes történelem* címet, e lapszám mintha a *Műhely* saját történelméből idézne fel pillanatok, hisz Takács Nándor a *Műhelyben* először 30 évvel ezelőtt megjelenő Gellén-Miklós Gáborral készített interjút (31.). Kétségbeejtően omlik ránk az idő múlása, mégis nehéz elképzelni, hogy a *Tehetséggondozó Műhely* című rovatunkban most megjelenő fiatal szerzők harminc év múlva milyen irodalmi közegben és technológiai környezetben idézhetik fel pályakezdésük időszakát.

Hosszú évekkel ezelőtt én küldtem Oscar Wilde-fordítást a *Műhelynek*, ma pedig én ajánlhatom Önöknek Góz Adrienn Wilde-fordításait (27.). Talán sokan nem értenek egyet velem, ha azt mondom, Wilde sosem megy ki a divatból, de az elmúlt években megjelent új fordítások azt bizonyítják, hogy a már korábban lefordított művekkel sem szűnhet meg a kapcsolata, sem olvasóként, sem kutatóként, fordítóként.

Művészet és kreatív ipar című tematikus számunkkal októberben, a 360 Design Budapest helyszínén, és a Budapest Design Week keretében, az Írók Boltjában találkozhatnak olvasóink. Kérem, kövessék majd figyelemmel híreinket a közösségi médiafelületeinken!

Addig is: öleljük a nyarat, amíg lehet – és ezzel nem csak Lencsés Károly versére utalok (41.). Komolyan ezt kellene tennünk.

Horváth Nóra
főszerkesztő

Tartalom

KURCSIS LÁSZLÓ:	Interjú 2025.....	5
•		
ALBERT SÁNDOR:	<i>Tao Te King</i> : egy „fordíthatatlan” mű kétszázötven nyelven	8
•		
OSCAR WILDE	A szobrász	27
	A tanítvány	28
	Theokritosz (Góz Adrienn fordítása).....	29
•		
GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR:	Megalázott fekete csend.....	30
	A párna sem igaz	30
•		
	Írás közben fedésbe kerülsz önmagaddal. Jubileumi beszélgetés Gellén-Miklós Gábor költővel.....	31
•		
GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR:	Ainigma.....	34
•		
TEHETSÉGGONDOZÓ MŰHELY		
LÁGY KORNÉL:	Éjszaka a 4-es 6-oson hiányozni kezdesz	35
	Sörbe dobott pezsgőtabletta	37
	Bűvésztrükk	38
•		
BOKROS JUDIT:	Átvilágítás rétegenként	39
	Még nem tudod	39
•		
LENCSES KÁROLY:	Elment a nyár után.....	41
•		
SZILÁGYI MÁTÉ:	kép.....	42
	mozaik.....	42
	Oláh.....	43

PÁSZTOR ANDREA: jogosultság 44
Saját térkép 44
sarjadás 45
•

ROSTÁS MIHÁLY: A zsebem volt 46
A füst régen gőz volt 47
Bábozódás okozta stressz..... 48
•

JURE JAKOB: Süketek tanítója, némák tanulója (Lukács Zsolt fordítása) 49
•

LORASZKO BÁLINT: A yachtklub (részlet) 53
•

ROSS KÁROLY: Parkolópályán 57
•

SEBESTYÉNÁDÁM: A hallgatás tájain (Takács Nándor: *Rádiócsend*)..... 62
•

HELMRICH MÁRTON: Kóborlások krónikája (Kemény István: *Lovag Dulcinea*)..... 65

KURCSIS LÁSZLÓ: CSEND ÁRNYÉKA, 2023, VEGYES TECHNIKA, 100X35CM

Interjú 2025

Önarcképek a múltból, misztikus jelek a bejárt világból. Modern ikonok, létrák a lét és nemlét határáról. Emberarcú angyalok mellett Isten elgurult petanque golyói. Az idén 75 éves Kurcsis László grafikusművész életmű-kiállításán tette fel a kérdést látogatóinak és magának a győri Magyar Ispitában: Hogy volt? És meg is adta rá a választ száztíz grafikával elmesélve.

Beszélgetésünk elején megegyeztünk, hogy harmincöt évnyi barátság után álságos lenne a magázódás. Nézzé el nekünk az olvasó!

Szinkronban forma és tartalom

– *Hogy vagy?*

– Kellemes üresség van bennem, ami arra vár, hogy feltöltődjön újra. Jó érzés kerek egésznek látnom a kiállítást. Úgy érzem, sikerült szinkronba hozni formát és tartalmat, ahogyan magam is szeretek szinkronban lenni az életemmel és azokkal a rajzokkal, amiket csinálok. Úgyhogy, a kérdéssre válaszolva, jól érzem magam.

– *Van egy jó hírem, ez látszik is rajtad.*

– Az utolsó munkáimmal a kiállításmegnyitó előtti pillanatban készültem el. Volt még bennem valami, amit el akartam mondani, ami után majd tovább lehet lépni. Ha látszik, látszódhat ebből valami, akkor úgy remélem, hogy az talán a jól végzett munka elégedettsége lehet.

– *A képek sorát valahonnan a hatvanas évek legvégéről indítottad.*

– Igen, éppen onnan. Volt akkor egy ábrándos szemű, loboncos hajú fiatalember, aki úgy érezte, előtte az élet és hogy megvalósít mindent, amit csak kigondol. Most visszanezve, ebből elég sok minden sikerült, bukácsolva persze közben az életben hol le, hol pedig felfelé. Egész életemben a grafika határmezsgyéjén kóboroltam. Az életem tipikusan a múlt század közepi értelmiségié, aki az akkori körülmények és lehetőségek miatt alkalmazott grafikusként próbált életben maradni, egzisztenciát teremteni, és mellette megvalósítani magát önálló alkotóként is. Ez a kiállítás mindennek a hozadéka. Ezért lehet, hogy első ránézésre heterogén, holott az első vonaltól – amit tizennyolc éves koromban meghúztam, és még fel mertem tenni a falra úgy, hogy ne kelljen szégyellni magam miatta – a szinte a tegnap meghúzott utolsóig minden egy gondolatra fűződött fel.

Kurcsis László és a Győri Kassák Kollégium

– *Megfogalmazható, honnan ered ez a gondolat?*

– Itt feltétlenül meg kell említenem a közeget, amiben léteztem. Az azóta méltán elhíresült Győri Kassák Kollégiumot, és azokat, akikkel általa kapcsolatba kerültem. Számomra meghatározó volt Györkösi Laci személye és számos fiatalemberé, akiből aztán a saját útjukat bejárva jelentős, országos hírű alkotók lettek, mint Villányi Laci, Borbély Jancsi, Pátkai Tivadar. Volt szerencsém 1976-ban megcsinálni a kollégium antológiáját *Szeplőtelen ének* címmel. Ennek a bevezetőjét maga Kormos István írta, aki a költőknek atyja volt, nekem pedig megkerülhetetlen erkölcsi toposz. Tehát szerencsém volt az irodalommal, szerencsém a barátsággal, és ez végigkísérte az életemet. Aztán eljött az idő 1989-ben, amikor megújulha-

KURCSIS LÁSZLÓ

grafikusművész

1975 óta rendszeresen vesz részt kiállításokon Magyarországon, Európában és az USA-ban. Állandó résztvevője a magyar és nemzetközi művésztelepeknek. Szellemi gyökerei a kereszténység és a tao értékrendje, szakmai gyökereinek pedig Bosch, Goya, Blake, a szimbolisták, szürrealisták munkáit tartja. Alkotásai számos közgyűjteményben és magánkollekcióban megtalálhatók itthon és külföldön. Kurcsis László művészetében egyszerre van jelen az állandóság és a folyamatos megújulás. A groteszk, szürrealis látásmód kezdettől meghatározza grafikáit, mindig is meditatív, filozofikus műveket hozott létre. Ugyanakkor sokféle technikát kipróbált, alkotói korszakait különböző, olykor egyedi kivitelezési módok is inspirálták. A bravúros rajztudás mindig a grafikai gondolatot szolgálja, különös, transzcendens terek, alakok, tárgyak jelennek meg munkáin. Kurcsis tipikusan kérdező ember és ennek a kérdezőgondolkodó attitűdnek, szinte magától értetődően a rajz, vagyis a vonal a talán legősibb, legadekvátabb kifejezési formája. Ezek a képek kereső képek, vallatják a teret, az időt, a lelket, kutatják a titkokat.

Szuverén alkotói munkáját gazdagítja és végigkíséri a művészetoktatói, kiállításrendezői és tervezőgrafikusi tevékenysége, amit a győri Műhely kulturális folyóirat arculattervei, több mint száz könyvborító, kereskedelmi és kulturális plakát is reprezentál.

Tagság:
Magyar Grafikusművészek Szövetsége
Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete
Győri Grafikai Műhely
Art Flexum Művészeti Társaság
Nyugat Szlovákiai Képzőművészek Egyesülete
Art World Hungary Egyesület

Tanulmányok:
Dekoratór és Kirakatrendező Iskola, Budapest 1969 – 1972
Mártélyi művésztelep 1972 – 1986
Pedagógiai Főiskola rajz szakirány Győr 1975 – 1979
Képzőművészeti Egyetem Budapest 1979 – 1983

Díjak:
1973 Petőfi-pályázat I. díj
1986 Győri Grafikai Műhely ösztöndíja
2000 Győr Város Kultúrájáért díj
2003 Győr Város ezüst emlékérméje
2003 Győr-Ménfőcsanak Megye ezüst emlékérméje
2005 Megyei Tárlat Győr, Művészeti Alap díja
2007 Regionális Képzőművészeti prima díj (megosztva, Art Flexum Művészeti Társaság)
MAOE Alkotói Támogatás
2008 Megyei Tárlat Díja
2014 Téli tárlat díja
2014 Art Flexum Művésztelep díja
2023 Győr Város Művészeti Díj (megosztva, Art World Művészeti Társaság)

tott a győri Műhely kulturális folyóirat, és a társaságból sokan odakérltünk szerkesztőnek. Villányi Laci főszerkesztő lett, én a képszerkesztést, arculattervet csináltam több mint harminc éven át.

Ez nekem olyan plusztöltetet adott a magyar irodalomból és képzőművészetből, ami meghatározója annak, amit csináltam, csinállok. Ide vezethető vissza, hogy a munkáim nagy része filozófiai alapokra épül, illetve irodalmi gyökerű.

– Ennek ellenére a kép mégis meg lehetőségen vegyes.

– Igen, van benne minden. Egy kis keleti filozófia, a perzsák, a mezopotámiaiak, a kereszténység alapjai, még némi dél-amerikai szimbólumrendszer is. Próbáltam valamilyen módon konszenzusra jutni a teremtés körül, mert elég korán rájöttem, hogy tulajdonképpen minden egyről szól. Éljenek bár az emberek a világ különböző helyein, nagyjából mégis hasonlóképpen építik, keresik a saját életüket, a saját igazságukat.

– Ahogyan mondják, mindenki a hegy tetejére tart, csak más és más ösvényeken.

– A világ megmutatására csak kétféle út létezik. A prométheuszi, a technikai, racionális, és az apollói, a szimbolikus, szellemi. Ez a kettősség jellemzi a homo sapienst és alakítja a civilizációt, illetve a társadalmakat. Az ember nem tud anélkül élni, hogy ne fejezné ki magát szimbólumokban. Az emberi kultúra, a nyelv, a művészet, a vallás, a tudomány különböző fázisai ennek a nagyszerű folyamatnak. Én is ilyen mítoszokon, szimbólumokon keresztül próbálom megmutatni a világot. Nem tudok egzakt válaszokat adni, csak kérdéseket teszek fel a képeimmel. Akik nézik őket, elgondolkodnak rajtuk és megpróbálnak válaszolni rá, azok részei lesznek az én világomnak, és reményeim szerint sokkal jobban megértik a sajátjukat is.

– Az jutott eszembe, bajban lesznek a művészettörténészek, ha rendszerbe akarnak foglalni téged. Folya-

matosan más vagy, de mégis ugyanaz. Minden önazonos.

– Világéletemben kereső ember voltam. Maga az út a fontos nekem, ahogyan a tao és Kerouac is mondja. Ez a két dolog, a keleti és a nyugati bennem mindig össze-összecsend.

Ha az ember az úton jár, akkor sok minden mellett elmegy, sok mindent lát, sok minden megérinti. Ezért is sokfélék a munkáim. A táj változhat közben, de az ember, aki az úton jár, önazonos marad. Meggyőződéseim szerint ezzel az attitűddel és a megfelelő szakmai háttérrel, amit a Képzőművészeti Főiskolán megtanítottak nekem a mestereim, lesz hiteles az, ami a falakra kerül.

– A nagyon jó hangulatú kiállításmegnyitóra elképesztően sok ember érkezett. És ami külön feltűnt, hogy a szakma is kíváncsi volt rád, ami szokványosnak korántsem mondható. Ez hogyan érintett téged?

– Nagy ajándék ez nekem. Valóban sok művész eljött, Budapestről is, olyanok is, akik egyébként nemigen járnak vidéki tárlatokra. Merem remélni, hogy nem csak a barátság okán. És jó volt látni azt is, hogy nemcsak eljöttek, de meg is nézték, mi van a falakon. Ez mindenképpen megtisztelő.

– Azzal kezdtük: hogy vagy? A kiállítás címe pedig: Hogy volt? Hetvenöt évesen már indokolt a múlt idő?

– A korommal nemigen foglalkozom, mert temérdek a dolgom, és hála Istennek nincs semmi olyan bajom, ami nagyon emlékeztetne rá. De tagadhatatlanul érdekes volt, ahogy álltam és a negyedik terem legvégéből egy nagyon korai önarcképeimmel néztük egymást. Úgy láttam, talán még bólogatott is, hogy ez nagyjából rendben van. És most én is így érzem. Az eszem meg már azon jár, hová lehet innen továbblépni.

– És hová lehet?

– Alig várom, hogy ezeket le-szedhessem. (Nevet.) De előtte megemlítem még a képeket kísérő szövegeket a falakon, azoktól, akik az életem egyes szakaszaiban mellettem álltak, vagy szó szerint ben-

ne voltak az életemben. Ez nekem különleges időutazás. Látom benne magamat, azt, hogy mi változott, a társaimat, a barátaimat, a lányaimat, az életem hozadékait, hordalékait. Közben pedig nyugodt szívvel nézek körül, azt érezve, jó, hogy idáig eljutottam. Nincs bennem semmiféle rossz érzés vagy hiányérzet.

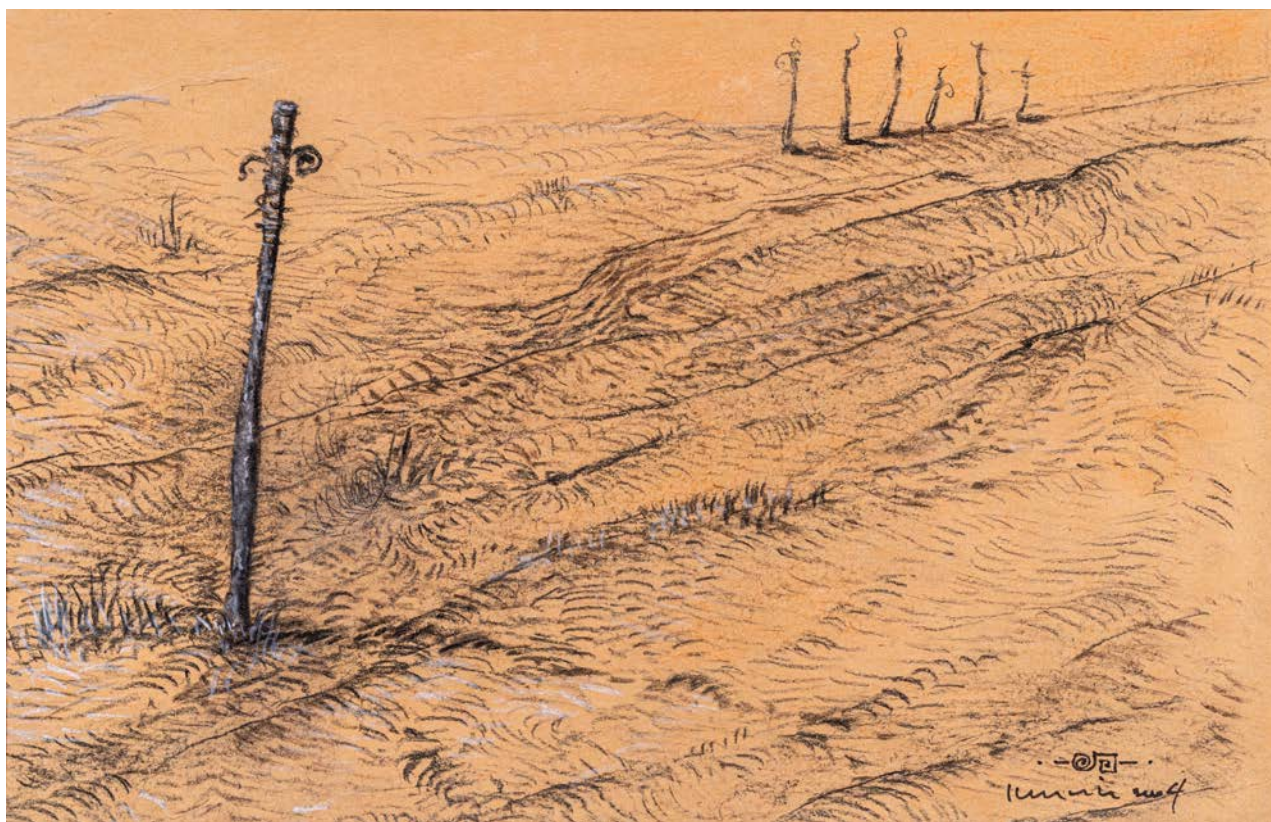
– *Nem válaszoltál a kérdésre.*

– Na jó. Néhány friss képpel már most is megpróbáltam kilépni a térbe. Elkezdtek olyan

térbeli játékok foglalkoztatni, amikről úgy érzem, hozzátesznek a mondandóhoz. Ezekben a terekben már nincsenek emberek, csak emberek alkotta terek vannak. Szeretnék még ezekből egy-két sorozatot megcsinálni. Közben pedig szeretnék még letisztultabbá válni, még kevesebb formával még több mindent elmondani arról, amit a világról gondolok.

Keszei L. András

A folyóirat nyomtatott verziójában fekete-fehérben közölt festmények színesben láthatók a Műhely online verziójában, a folyóirat honlapján.

KURCSIS LÁSZLÓ: LAU-CE TÁJAI, 2004, SZÉN, 15X22CM

ALBERT SÁNDOR

(Baja, 1949): a Szegedi Tudományegyetem Francia Tanszékének ny. egyetemi tanára. 1974-ben szerzett diplomát a szegedi JATE orosz–francia szakán. Négy tanéven át középiskolai tanárként dolgozott, majd 1978-tól 2018-ig az SZTE Francia Tanszékének oktatója volt, innen ment nyugdíjba 2018-ban. Kutatási területei: nyelvészet, fordításelmélet, nyelvfilozófia. Könyvei: *Übersetzung und Philosophie* (Praesens Verlag, Wien, 2001); *Fordítás és filozófia* (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2003); *A főenyre épített ház* (Áron Könyvkiadó, Budapest, 2011); *Fordítás – nyelv – filozófia* (Áron Könyvkiadó, Budapest, 2014); *Filozófia – nyelv – fordítás* (Áron László Könyvkiadó, Budapest, 2024). Több mint 150 cikke és recenziója jelent meg különböző hazai és külföldi szakfolyóiratokban, éveken át több hazai és külföldi szakfolyóirat szerkesztőbizottsági tagja volt. Őt nyelvből fordított, főleg társadalomtudományi témájú műveket, ezek a Gondolat, az Akadémiai, az Atlantisz, a Kossuth, a Corvina és az Osiris Kiadó gondozásában, valamint irodalmi folyóiratokban jelentek meg.

A szerző portróját Kovács Katalin készítette.

ALBERT SÁNDOR

Tao Te King: egy „fordíthatatlan” mű kétszázötven nyelven

„Az olvasó nincs jelen az írásnál; az író nincs jelen az olvasásnál.”
(Paul Ricœur)¹

Amikor Martin Heidegger 1946 nyarán, az ún. „második fordulat” idején² egy Paul Shih-yi Hsiao (1911–1986) nevű kínai filozófus segítségével elkezdte németre fordítani Lao-ce *Tao Te Kingjét*,³ valószínűleg nem is sejtette, hogy egy „fordíthatatlan” mű fordítására vállalkozik. Pedig Marcel Granet világhírű francia sinológus erre már 1934-ben felhívta a figyelmet, így Heidegger akár tudhatott volna róla: „Be kell vallanunk – írja Granet *La pensée chinoise* című könyvében –, hogy ez az állandóan le- és újralfordított könyv tulajdonképpen fordíthatatlan.” (GRANET 1999: 410).⁴ Heideggernek arról sem lehetett tudomása, hogy ez a „fordíthatatlan” könyv hosszú időn át (még 2018-ban is!) az előkelő második helyet fogja elfoglalni a világon a legtöbb nyelvre lefordított művek listáján.⁵ Azért kezdett bele a könyv fordításába, mert érdekelte a keleti filozófiai gondolkodás, és a *Tao Te King* szellemisége mélyen hatott a gondolkodására és a kifejezőmódjára, nemcsak a szavak, hanem a mondat-szerkesztés vonatkozásában is (ld. erről MAY 1996, XIA 2023, MA 2006).⁶ A kínai filozófussal szoros együttműködésben Heidegger a mű első nyolc fejezetét fordította le. Az eredeti kézirat nincs meg, de a *Fekete füzetekben* (*Schwarze Hefte*) többször is hivatkozik rá. Elgondolkodtató, hogy éppen a fordíthatatlanság archetípusának tartott *Lét és idő* szerzője vágott bele az ugyancsak fordíthatatlannak kikiáltott *Tao Te King* fordításába. A fordíthatatlannak tartott művek szinte mindig felkeltik a fordítók érdeklődését, igazi kihívásnak tekintik, ezért paradox módon – műfajtól teljesen függetlenül – épp az ilyen, fordíthatatlannak tartott műveknek van a legtöbb fordításuk. Tudomásunk szerint a *Lét és idő*nek nyolc, más források szerint tizenegy japán fordítása van.

„A kínai civilizáció és a kínaiak jelleme teljesen máshogy alakult volna, ha Lao-ce nem írta volna meg a könyvét. [...] Senki nem értheti meg a kínai filozófiát, vallást, kormányzást, művészetet, orvoslást – de még a szakács-művészetet sem –, aki nem veszi figyelembe azt a mélyreható filozófiát, amelyet ez a könyvecske tanít.” (WING-TSIT CHAN 1973: 136)⁷ A könyv jelentősége tehát megkérdőjelezhetetlen.

A *Tao Te King*⁸ szerzőjét, a kézirat eredetiségét, keletkezési idejét és körülményeit illetően még ma is sok a bizonytalanság, a megválaszolatlan kérdés és a vita. Ezek részletes ismertetését e cikk keretei nem teszik lehetővé; a jelenlegi helyzetet azonban jól tükrözi az a néhány mondat, amelyeket egy Hollandiában 1995-ben kiadott (magyar fordításban is olvasható) filozófiatörténetből idézünk: „Azt a hagyományt, mely szerint a *Tao Te King*-et i. e. 500 körül írta volna Lao-ce, ma már szinte minden komolyabb tudós elveti. A könyvre ma mint rövid vitairatra tekintenek a taoizmus korai korszakából. A mű igen sokrétű: filozófiai kijelentéseket, népi bölcsességeket (közmondásokat), politikaelméletet vegyít olyan formában, mely a legkülönfélébb értelmezések számára nyithat és nyitott is utat. [...] A számtalan nyugati fordítás közül azonban (ideszámítva a fordítások fordításait és a különböző para-

frázisokat is) talán tízről mondható el, hogy a kínai szöveg beható ismeretén alapul.” (BOR – PETERSMA 2010: 200)

A *Tao Te King* első magyar fordítása Stojits Iván nevéhez fűződik, aki 1907-ben tette közzé művét (LAO-TZÉ 1977: 12). Nyugaton megjelent első fordítása – egy jezsuita szerzetes által készített, kiadatlan latin nyelvű kézirat – 1788-ban adományként került a londoni Royal Society birtokába. Legelső angol nyelvű fordítása – John Chalmers protestáns miszcionárius munkája – 1868-ban jelent meg *The Speculations on Metaphysics, Polity and Morality of 'The Old Philosopher' Lau-tsze* címmel (LAOZI 2018: 298).⁹ Az első francia nyelvű fordítást (*Taoteking*) 1842-ben Stanislas Julien készítette. Ezt a fordítást dolgozta át és adta ki újra Albert de Pouvoirville 1884-ben *Le Tao Te King: le livre sacré de la Voie et de la Vertu* címmel. Azóta több mint kétszáz angol nyelvű fordítása, valamint számtalan francia, német, olasz, spanyol, orosz és más nyelvű kiadása látott napvilágot.

A mintegy ötezer írásjegyből álló szöveg 81 fejezetre oszlik, az első 40 fejezet a *Tao (Dao)*, a második 41 a *Te (De)* címet viseli. A fejezetekbe sorolás, a számozás és az egyes fejezetek címmel való ellátása természetesen a későbbi fordítók nevéhez fűződik, az eredeti változat szövege semmi ilyesmit nem tartalmazott. A mű általánosan elterjedt címe, a *Tao Te King* nem véletlen: a kommentátorok egybehangzó állítása szerint a *Tao* és a *Te* a mű két legfontosabb kulcsszava.¹⁰ Érdekes, hogy száz évvel ezelőtt a sinológusok és fordítók még a szöveg homályosságát emlegették,¹¹ újabban viszont – éppen ellenkezőleg – érthetőségét és világosságát dicsérik.¹² „Leginkább egy szövegkönyvre hasonlít, amit a taoista tanítványok kezébe adtak, amikor eljöttek megtanulni az Utat a mestertől. Mindenesetre a könyv tele van titkos utalásokkal, amelyeket a beavatottak elmagyarázhattak a beavatatlanoknak. A stílus a legtöbb fejezetben költői, és mint ilyen, rendkívül tömör.” (HUGHES 1942: 144)¹³

„A *Tao Te king* az ókori kínai filozófia legjelentősebb műve. Szerzőjének gondolkodói nagysága abban van, hogy az ókori Kínában elsőként vetette fel és fejtette ki az egyetemes természettörvény fogalmát. [...] Lao-ce művében a *tao* általános érvényű természettörvényt jelent, amelynek minden létező alá van vetve, amelynek törvényeit senkinek sem szabad megsértenie” – írja Tőkei Ferenc Lao-ce *Az út és erény könyve* című, Weöres Sándor által műfordított munkájának utószavában (LAO-CE 1980: 104–105, kiemelések az eredetiben).

Lao-ce-vel és a *Tao Te King*gel könyvtárnyi irodalom foglalkozik. Ezért ebben a cikkben csak arra vállalkozhatunk, hogy összehasonlítva egymással és az eredetivel Lao-ce művének különböző nyelvű fordításait – a szövegekből mintegy visszakövetkeztetve a stratégiára, a koncepcióra és a módszerre –, megpróbáljuk feltárni azokat a megközelítéseket és eljárásokat, amelyeket a nyugati fordítók alkalmaztak a kínai bölcsélet e fontos művének átültetése vagy adaptálása során. A nyugati fordításokban ugyanis – a célnyelvek különbözősége ellenére – több közös vonás is kimutatható.

Elsősorban az a kérdés érdekel minket, mennyiben sikerült a fordítóknak elérhetővé, érthetővé tenniük ezt a művet a racionális gondolkodáshoz szokott nyugati olvasóközönség számára. A feladat azért sem egyszerű, mert a *Tao Te King*nek igen sok műfajú és rendkívül változatos stílusú fordításai vannak forgalomban. Egyesek (például Tőkei Ferenc) prózában fordítják, mások (Weöres Sándor) versben;¹⁴ vannak kétnyelvű, filológiai kommentárokkal és tudós magyarázatokkal bőségesen ellátott fordításai (WALEY 1958, LAO-TZEU 1979 stb.), ezek mellett tucatszámra jelennek meg a nagyközönségnek szánt, könnyen érthető, modern nyelvre átírt, célzottan népszerűsítő jellegű kiadásai is (Laozi 2018).

A műnek létezik „ezoterikus” (Ni 1995), filozófiai (AMES and HALL 2003),¹⁵ „végleges” (*definitive*, LAO-TZU 2008), „végső” (*ultimate*, WANG 2022) fordítása, sőt néhány év óta már „metafordítása” is van. Egy Auke Schade nevű pszichológus 2018-ban két hatalmas kötetben adta közre a mű ún. *metafordítását*, amelyhez egy részletes kínai–angol és angol–kínai szójegyzéket is összeállított minden, a szövegben legalább egyszer előforduló szónak – a legismertebb, „legjobb” angol fordítók által használt¹⁶ – összes fordításváltozatát feltüntetve (SCHADE 2018a, b, c). A bevezetőben arra figyelmeztet, hogy óvatosan kell eljárni e régi kínai szöveg modern nyelvre való átültetésével: a fordítóknak jobban tekintetbe kellene venniük a *Tao Te King* több mint kétezer évvel ezelőtti nyelvezetét, valamint a korabeli írásjegyeknek a maiaktól sokszor gyökeresen eltérő jelentését. Már az is a szöveg valamiféle akaratlan meghamisítása, ha a régi kínai írásjegyeket átírják maiakra, mert a modern, egyszerűsített írásjegyek nem mindig fejezik ki ugyanazokat a jelentéseket, mint a régiek. Természetesen a kétezer évvel ezelőtti kínai nyelv más volt, mint mai, 21. századi változata, ugyanakkor azt is tekintetbe kell venni, hogy a kínai nyelv és

kultúra két és félezer év óta szinte változatlan. Túlzás nélkül kijelenthetjük, hogy a kínai a világ legstabilabb, legmozdulatlanabb kultúrája. Kína történelme, társadalma, nyelve nem ment át akkora változásokon, mint a többi ázsiai országé, az európai kulturális és társadalmi változásokról nem is beszélve. Olyannyira így van ez, hogy a sinológusok gyakran beszélnek igazi változatlanságról. A kínai az egyetlen ókori nyelv és kultúra, amely máig érthető; ez a stabilitás, ez a változatlanság a „kínaiság” talán legjellemzőbb vonása.¹⁷ Az átírások, a mai nyelven közzétett, egyszerűsített nyelvű kiadások persze a mai kor emberéhez szólnak, de ez a nyelvi modernizálás sok esetben óhatatlanul magával hozza a régi szavak, fogalmak, gondolatok „korszerűsítését” is. Ahogy Auke Schade írja: „a *Természet útját* ma *Fizikának* nevezzük, az *Ember Útjából* pedig mára *Pszichológia* lett. Ezért a *Tao Te King* címét a benne szereplő szavak mai jelentése alapján így kellene fordítani: *Egy klasszikus mű a pszichológia fizikájáról* (SCHADE 2018b: 13).¹⁸

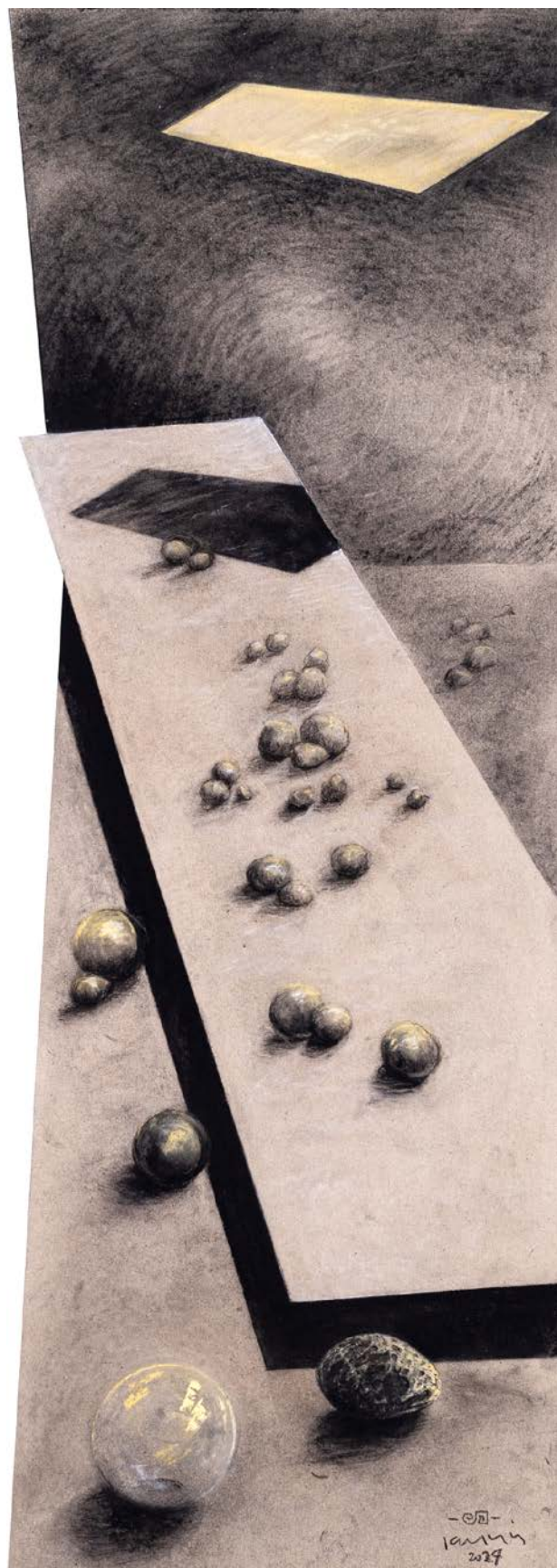
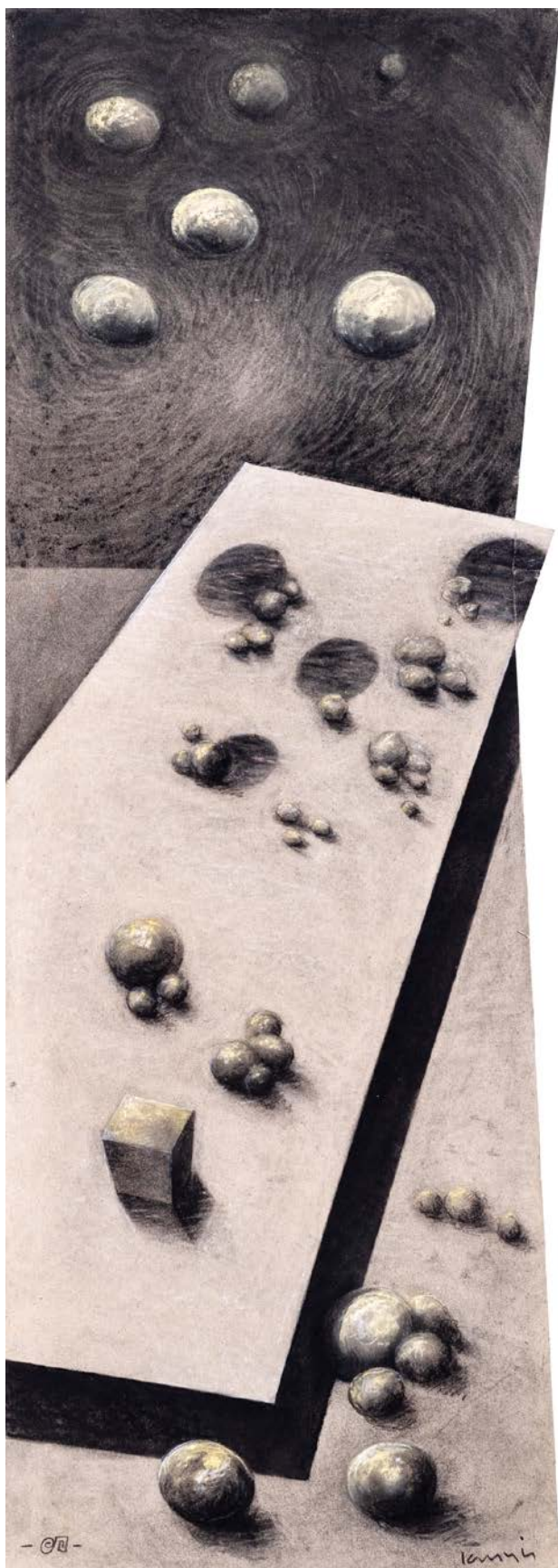
Schade „metafordítása” leginkább egy ki nyomtatott számítógépes adatbázishoz hasonlít. A *Tao Te King* kínai szövegében előforduló minden egyes szó egy bonyolult (4 számjegyből és 3 betűből álló) kóddal van ellátva, ennek alapján könnyen azonosítható. Az eredeti mondat kínai írásjegyekkel történő leírása után következik az adott mondatban szereplő szavak összes (angol nyelvű) lexikális jelentésének felsorolása; ezek azonban nem a szótárból, hanem a mű legjobb angol nyelvű fordítóinak a szövegeiből származnak. Schade a legismeretebb angol nyelvű fordítások – szerzőik nevét az előszóban fel is sorolja – szövegeiből kigyűjtötte az egyes szavak összes *kontextuális* jelentését. Nem szeretnénk elveszni a „kontextuális jelentés” szóösszetétel technikai részleteiben, ezért itt csak annyit jegyünk meg, hogy egyes szavak jelentése nem pontosan egyezik meg a szótárban és a szövegben. Egy szövegben olyan szavak is szinonim viszonyba kerülhetnek egymással (ez az ún. *diszkurzív* szinonimitás), amelyek szótári jelentésük alapján, a nyelv (a saussure-i *langue* szintjén) nem állnak szinonim viszonyban. Schade az egyes angol jelentéseket is számítógépes kódokkal látja el, így minden szó és fogalom jelentése könnyen kikereshető: ez a számítógépes adatbázis tehát mindenfajta szövegkezelésre kiválóan alkalmas. Munkája célját a bevezetőben így fogalmazza meg: „A metafordítás célja egy olyan fordítás létrehozása, amely a korábbi fordításokban felhalmozott tudásból és tapasztalatból a legnagyobb

hasznót tudja kihozni.” (SCHADE 2018b: 20)¹⁹ A mű mai és ezutáni fordítói kétségkívül sokat tanulhatnak a mű előző fordítóinak nyelv- és szóhasználatából (persze okulhatnak hibáikból is), ezért Schade háromkötetes – összesen több mint ezer oldalt kitevő – munkáját túlzás nélkül nevezhetjük hiánypótlónak.

A különböző fordítói szempontok természetesen keveredhetnek is egymással, egy-egy fordítás szövege gyakran több kategória alá is besorolható. Más kérdés e célnyelvi szövegek nyelvi és stílári színvonala: a fordítások ebből a szempontból meglehetősen heterogén képet mutatnak.

*

Tagadhatatlan, hogy a *Tao Te Kinget* több ok miatt is nehéz európai nyelvekre fordítani. Régi nyelvezete, az európai olvasó számára szokatlanul tömör stílusa (ami a kínai nyelv világlátásából, szerkezetéből is adódik), valamint a kínai írásjegyek többszörös poliszemiája és homonímiája szinte korlátlan számú értelmezést és fordítást tesz lehetővé. Egyik újabb, bevallottan népszerűsítési céllal készült angol nyelvű fordításának utószavában a fordítók ezt nyíltan meg is fogalmazták: „Lehetetlen, vagy legalábbis nem tanácsos 100%-ban szó szerinti fordítást adni a *Tao Te King*ről. A mai kínai nyelv különbözik a nyugati nyelvektől, és az ebben a könyvben használt nyelv még inkább eltér tőlük. Kezdjük azzal, hogy a *Tao Te King* rendkívül tömör. Verssoraiban nagyon kevés az egymáshoz kapcsolódó szó, ami arra készíti az olvasót, hogy mélyen átgondolja a sort, ha ki akarja deríteni a mögötte lévő jelentést vagy jelentéseket. Egyes szavak a kontextustól függően lehetnek főnevek, igék, melléknevek vagy határozószók. A kínai nyelvben az igéknek nincs múlt, jelen vagy jövő idejük, a főneveknek nincs sem nemük (hímnem/nőnem), sem számuk (egyes/többes szám). És hogy még tovább nehezítsük a dolgot, az olyan segítségül hívható rövid szavak, mint a prepozíciók vagy a névmások gyakran teljesen hiányoznak. Ezért a kínairól angolra való szó szerinti fordítás eredménye általában valamilyen értelmetlen zagyvaság.” (LAOZI 2018: 300)²⁰ Egy számos konkrét példát bemutató – főleg a japán udvariassági formaságokat elemző – népszerűsítő könyv szerzője azt írja, hogy a szó szerinti fordítás erőltetése bizonyos helyzetekben nemcsak értelmetlen, de gyakran nevetséges is, és ha egy beszédhelyzetben nincs a japánnak megfelelő angol udvariassági kifejezés, akkor inkább ne mondunk semmit, mert bármilyen fordítás óhatatlanul ügyetlen, ügyefogyott lesz. „A for-

KURCSIS LÁSZLÓ: CSEND ÁRNYÉKA 02-03, 2024, VEGYES TEHNIKA, 100X35CM

dító nem hamisító, de a nyelve igen.” (GILL 2004: 25, kiemelés az eredetiben)²¹

A *Tao Te King* – mint minden régi kínai szöveg – tele van kétértelmű, több értelmezést is lehetővé tevő sorokkal. Egy 1927-ben kiadott ismeretterjesztő könyvben például ezt olvassuk: „Határozottan kifejezett meggyőződést alig találni benne és kevés szavát lehet szószerinti értelemben venni. [...] Nincsen egyetlen sora sem, melyet a fordítók egyenlően értettek volna. [...] Szereti a keleti ködöt, és gondolatait ellentétekbe, paradoxonba burkolja.” (MESTER é. n.: 179) Általánosnak mondható az a probléma, hogy a nyugati fordítók mindenáron nyelvi pontosságra törekszenek: megpróbálják kideríteni az eredeti mű szavainak (írásjegyek) pontos jelentését, és ha úgy érzik, hogy sikerült, akkor körülírnak, magyaráznak, okfejtenek, érvelnek. Ehhez a kifejtő, magyarázó – a fordítástudomány által „explicitáló”-nak nevezett – fordításhoz a célnyelvi szövegeikben sokkal több szót használnak fel, mint amennyi a kínai eredetiben van. A nyugati nyelvek szintaxis-központúsága is inkább árt, mint használ a szöveg „misztikus” stílusának. Egy Guo Yong Jin nevű, 1955-ben született tajvani szerző könyvében számos, a *Tao Te King*gel kapcsolatos mítoszt igyekszik eloszlatni, köztük a műnek a taoizmussal való kapcsolatát is. Szerinte ezt a vallást hatszáz évvel Lao-ce halála után alapították meg, így a taoizmus nem lehetett a mű megírásának ösztönzője. A *Tao Te King* szövegében szereplő szavak szemantikai elemzése nyomán arra a következtetésre jut, hogy Lao-ce legfőbb ihletője a mű megírására a természet volt (GUO 2018).

De hogy ne csak általánosságokban beszéljünk, vegyünk szemügyre egy konkrét példát. A könyv XXIII. fejezetének első sora mindössze három egyszerű, a hétköznapi emberek számára is könnyen érthető kínai szóból (összesen négy írásjegyből) áll: *Xi yán zìrán*. A *xi* jelentése „ritka”, a *yán* szóé „beszélni”, a *zìrán* pedig – a kontextustól függően – „természet”-et vagy „természetes”-t jelent. Szó szerint tehát ez a sor angolul csak ennyi: Rare – speak – nature/natural. Magyarul sem hangzik sokkal bonyolultabban: „Ritka beszéd / ritkán beszélni természet(es)”. Ezt a három szót azonban – a szintaxistól, a szórendtől függően – többféle logika szerint is össze lehet rakni úgy, hogy értelmes állítást kapjunk. A fordítás attól függ, hogyan értelmezzük a mondatot, és főleg, hogy mit tekintünk természet(es)nek. Mit fejezhet ki ez a sor? Hogy ritkán beszélünk természetesen? Vagy hogy a természet ritkán beszél, ritkán szólal meg, ritkán szól hozzánk? Vagy hogy a ritka (azaz a ke-

vés) beszéd a természetes, a szószátyárság ellenben természetellenes? Látjuk, hogy e rövid sornak már a megértése és „helyes” értelmezése sem egyszerű feladat. Pedig a fordítónak valamiképpen értelmeznie kell ezt a sort, különben nem fogja tudni lefordítani. De hogy hogyan *kell* értelmeznie valamit, azt semmilyen fordításelmélet nem fogja neki megmondani, ebben a kérdésben saját magára van utalva. Nézzük meg először a magyar fordítók megoldásait:

Stojits Iván: „Mérsékelj magad a beszédben, hogy fenntartsd magad.” (STOJITS 1993: 41)²²

Ágner Lajos: „Keveset szólj – ez a természetes.” (LAO-CE 1943: 35)

Hatvany Bertalan: „Hallgass. A Mindenség is szófukar.” (LAO-TZÉ 1977: 73)

Tőkei Ferenc: „A kevés beszéd az, ami természetes (*ziran*).” (TŐKEI 2005: 24)

Weöres Sándor: „A kevés szó: mint a természet.” (LAO-CE 1980: 32)

Karátson Gábor: „ami csak úgy van halszavú.” (LAO-CE 1990: 23)

Kulcsár F. Imre: „A természet kevészavú.” (LAO-CE 2001: 29)

Charles Q. Wu: „Kevés szóval élj, és engedd a dolgokat megtörténni.” (WU 2019: 90)

Ez a néhány magyar fordítás meglehetősen változatos képet mutat, és mindegyikben (főleg az utolsóban) érződik több-kevesebb belemagyarázás, pontosítás, egyértelműsítés, ami a kínai eredetiben nem volt. Míg Lao-ce szövege mintegy „lebegteti” a mondatokat alkotó szavak jelentését, nem határozza meg pontosan a köztük fennálló vagy kialakítható kapcsolatokat (lehetővé téve és fenntartva a *többféleképpen* való *egyidejű* értelmezés lehetőségét), addig a magyar fordítók egyértelműsítik, világossá teszik az eredeti mondat átláthatatlanságát, homályosságát, többértelműségét.

A fordításelmélet szakemberei általában elítélik, ha a fordítás világosabb, érthetőbb, mint az eredeti, és óvják a gyakorló fordítókat az ún. túlinterpertálás veszélyétől.²³ (A kritikusok ugyanakkor jogosan teszik szavá a célnyelvi szöveg homályosságát, zavarosságát, érthetlenségét.) Érdemes idéznünk ezzel kapcsolatban egy ismert francia sinológus megállapítását, amely elsősorban a kínai költészetre vonatkozik, de ugyanúgy érvényes más kínai műfajokra, más diszkurzustípusokra (természetesen a *Tao Te Kingre*) is: „A lebegő bizonytalanság, az ige személytelenségéből és időtlenségéből, valamint a névmások hiányából fakadó többértelműség nem a kínai nyelv fogyatékosága, hanem a vi-

lággal szembeni általános magatartása. A nyugati fordító tudni akarja, *ki* van ott a hegyen vagy a tó partján, *ki* hallgatja a repülő vadlibák gágogását vagy a lant húrjainak pengését. Azt is tudni akarja, *mikor* történik mindez: nagyon régen, tegnap, előző este vagy ma. Tudni akarja az összes ilyen elemet, hogy pontosan meghatározhassa a vers érzelmi töltését, megismerje szerzőjének lelkiállapotát (még akkor is, ha a szerző láthatatlan, kilétét homály fedi). Tudni akarja a vers uralkodó hangnemét: hogy nosztalgia, önfeledt vidámság, komor melankólia vagy fájdalom csendül-e ki a versből. A kínai költő azonban nem hajlandó egyetlen válaszba bezárkózni. Európai olvasójának nyelve választást igényel több lehetséges jelentés közül, de a kínai költészet nem.” (ROY 1974: 159–160, kiemelések az eredetiben)²⁴

Még ennél is sokszínűbb képet mutatnak a sor angol fordításai. A teljesség igénye nélkül, a fordítók nevének, valamint (ezúttal kivételesen) a bibliográfiai adatok mellőzésével – csupán pontosvesszőkkel választva el őket egymástól, minden kommentár nélkül egyszerűen felsorolunk tizenkilenc angol nyelvű fordítói megoldást erre az egyetlen mondatra:

„Speak little; Nature’s words are few; Nature says few words; Infrequent speech is natural; To speak little is natural; In Nature nothing is eternal; To talk little is natural; To be of few words is natural; Nature does not have to insist; Minimal words are naturally so; Taciturnity is natural to man; Spare speech and let things be; It is natural to speak only rarely; To be taciturn is the natural way; To be sparse in speech is to be spontaneous; To use words but rarely is to be natural; Saying no words makes things come about by themselves; Less spoken, words speak for themselves naturally; Abstaining from speech marks him who is obeying the spontaneity of his nature.” (vö. LAOZI 2018: 301)

Ezek a példák jól bizonyítják annak az állításnak az igazságát, hogy mindent lehet *máshogy* is mondani (amiből egyenesen következik, hogy mindent lehet *máshogy* is fordítani). Stíláriis szempontból érdekes következtetéseket lehetne levonni a mondatok összehasonlító elemzése alapján. Láthatjuk például, milyen sok szinonima létezik a magyar nyelvben a „szavak ritka használatára”: az ilyen ember néma, hallgatag, szótlan, szűkszavú, kevés beszédű, szófukar, megszüri a szót, ritkán szólal meg, a csendet szereti stb. A legutolsó fordítás – amely a téma egyik legismertebb angol szak-

tekintélyétől, James Legge-től származik (LAO TZU 2022: 23) – különösen figyelemre méltó: a fordítás 13 szóval adja vissza az eredeti mondat 3 szavát, és explicit módon kimondja azt, ami a kínai szövegben csupán implicit módon, kimondatlanul van benne.

Nem sokban különböznek a francia nyelvű fordítások sem. Nézzünk meg néhányat ezek közül is: „Qui parle peu agit comme il veut.” [‘Aki keveset beszél, az úgy cselekszik, ahogy akar.’] (LAO-TSEU 2022: 38) Ez szintiszta belemagyarázás, ilyesmiről szó sincs az eredetiben. Miért csinálhatna azt, amit akar, aki keveset beszél? A fordító valószínűleg úgy értette, hogy azért csinálhat azt, amit akar, mert nem köti őt a kimondott szó. De a fordítás még így is belemagyarázásnak tűnik. Pontosabb egy, a nagyközönség számára készült, alig másfél oldalas bevezetővel ellátott zsebkönyvben talált fordítás: „Parler peu / Est naturel.” [‘Keveset beszélni / Természetes.’] (LAO-TSEU 1984: 61). Érdekes módon Arthur Waley hasonlóan explicit kijelentése ellentétes jelentésű szavakkal jut el ugyanide: „To be always talking is against nature.” [‘Mindig / állandóan beszélni természetellenes.’] (LAO TZU 1997: 24) De biztos, hogy ez a két állítás pontosan ugyanazt jelenti? A kétnyelvű (kínai–francia) zsebkönyv kiadás még közvetlenebb felszólítást tartalmaz: „Parle peu / Laisse aller.” [‘Beszélj keveset / Hagyd menni a dolgokat a maguk útján.’] (LAO-TZEU 1979: 65)

Hasonlóan változatos képet mutatnak a német fordítások is: „Wenig reden entspricht der Natur.” [‘Keveset beszélni megfelel a természetnek.’] (LAO-TSE 2023: 48); „unhörbar ist die sprache der natur” (így, csupa kisbetűvel írva) [‘hallhatatlan a természet beszéde’] (LAUDSE 1978: 73); „Seine Worte selten machen, / dann geht alles von selber.” [‘Ritkítani a szavait, / aztán megy minden magától.’] (LAOTSE 2022: 34); „Macht selten die Worte, / dann geht alles von selbst.” [‘Ritkítsátok a szavakat / akkor minden megy magától.’] (LAOTSE é. n.: 63); „Rede selten nur – / So will es die Natur.” [‘Csak ritkán beszélj – / Így akarja ezt a természet.’] (LAO-TSE 2021: 31) A spanyol fordítás is ugyanezt a tanácsot adja: „Reduce las palabras / y todo ira bien.” [‘Korlátozd a szavakat / és minden jól fog menni.’] (LAO TSE 2009: 62) Többé-kevésbé ezt mondja az orosz nyelvű változat is: „Нужно меньше говорить, следовать естественности.” [‘Kevesebbet kell beszélni, követni (kell) a természetességet.’] (ЛАО-ИЗБИ 2023: 21); és ezt a módszert alkalmazza a mű „ezoterikus” fordításának szerzője is: „Make fewer your words; / follow the gentlest

rhythm of nature.” [‘Ritkítsd meg szavaidat; / kövesd a természet legnemesebb ritmusát.’] (NI 1995: 51) Az eredeti kínai szöveg azonban nem viselkedési előírások vagy életvezetési tanácsok gyűjteménye, ahogy azt némely európai fordítások sugallják: az ilyen megoldások inkább a mai nyugati olvasóközönség igényeihez való igazodni akarás „termékei”. A fordítók gyakran kritikátlanul át is vesznek bizonyos szavakat, fordulatokat egymás munkáiból. Ha divatba jön egy – akár rossz – megoldás, nagy esély van rá, hogy előbbutóbb mindenhol találkozunk vele.

*

De nemcsak a mondatok szintaxisával gyűlik meg a fordítók baja, hanem a kulcsszavak „helyes” értelmezésével is.²⁵ Vegyük például a *Tao Te King* legelső sorát, amelyről Hatvany Bertalan azt írja: „ennek a mondatnak a helyes értelmezése az egész könyv megértésének kulcsa” (LAO-TZÉ 1977: 51). A műnek ez az első mondata lényegét tekintve egy személytelen kinyilatkoztatás, és szó szerint így hangzik (a kínai írásjegyek reprodukálásáról sajnos ezúttal is le kell mondanunk): *tao ko tao féi csang tao*. Az egyes szavak (egyszerűsített) jelentése: *tao (dao)* = út, *ko* = igaz, érdemes, *féi* = egyáltalán nem (határozott tagadás), *csang* = állandó, örök, változatlan. A sor szó szerinti nyersfordítása tehát: „út lehet út nem örök út”. Karátson Gábor, a mű egyik magyar fordítója könyvének utószavában teljes joggal állapítja meg: „ez így, nagyjából, lefordíthatatlan. ‘Az Út, ha kimondható’, ‘ha tanítható’, ‘ha beszélni lehet róla’, ‘ha továbbadható’, akár: ‘az az Út, amelyen vezethetsz valakit’; a *tao k’o tao* matézise így is, úgy is elvész” (LAO-CE 1990: XII). Mit akar kifejezni ez a sor? Hogy az igazi *tao (dao)* kimondhatatlan, kifejezhetetlen. Ha kimondjuk, megnevezzük, az már nem az igazi *tao*.²⁶

Most is először a mű magyar fordítóinak megoldásait vegyük sorra:

Stojits Iván: „Az örökkévaló Tao szavakban ki nem fejezhető.” (STOJITS 1993: 13)²⁷

Ágner Lajos: „A Tao, amelyet szavakkal kifejezhetünk, nem az örök Tao.” (LAO-CE 1943: 13)

Hatvany Bertalan: „Járható út nem való Út.” (LAO-TZÉ 1977: 51)

Tőkei Ferenc: „A *tao*, amelyet szavakkal ki lehet fejezni, nem az örök *tao*.” (TŐKEI 1980: 17)

Weöres Sándor: „Az *út*, mely szóba-fogható, / nem az öröktől-való.” (LAO-CE 1980: 9)

Karátson Gábor: „beszélni beszélhetsz utakról / csakhogy az sohasem az Örök Út *tao*.” (LAO-CE 1990: 1)²⁸

Kulcsár F. Imre: „Az Út, ha mondja szó: / nem az örök Út.” (LAO-CE 2001: 7)

Charles Q. Wu: „Az utakra lehet mondani, hogy *dao*, de az nem az örök *Dao*.” (WU 2019: 29)

Amint látjuk, a fordítók kétféle eljárást követtek: vagy meghagyták az eredeti *tao (dao)* szót és magyarázatokat fűztek hozzá, vagy „út”-nak fordították, hol kis, hol nagy kezdőbetűvel írva. Hatvany Bertalan is úgy próbálja meg érzékeltetni a kétféle *út* között lévő különbséget, hogy az elsőt kis, a másodikat nagy kezdőbetűvel írja.

Ágner Lajos könyvének bevezetőjében meg is indokolja, miért hagyta lefordíthatatlanul a Taót. Ezt írja: „A Tao szótári jelentése: út, alap, szó, szellem, értelem; mint verbum a. m. mondani, gondolni, megismerni, menni. [...] A Tao-fogalom sokjelentésű, a legáltalánosabb terjedelmű, éppen ezért nem fordítható egyetlenegy szóval. [...] Van, aki a Taot Igével fordítja: más értelem, eszme szóval, Erkes: Isten szóval. A Tao eredetileg: Út, az univerzum útja, cselekvése, megjelenése, kozmikus alapelv: minden dolog első ősoka, a végső cél, amelyhez a körforgás visszavezet. Mi legmegfelelőbbnek találjuk, ha a Tao szót fordítás nélkül meghagyjuk.” (LAO-CE 1943: 4)²⁹

Mielőtt belekezdenénk a címben is szereplő két kulcsszó, a *tao (dao)* és a *te (tē, tō, de)* mélyebb elemzésébe, nézzük meg, hogyan birkóztak meg az első sor fordításával a mű más nyelvű fordítói. A jelenleg forgalomban lévő több mint 200 angol nyelvű fordítás közül itt csak néhányat tudunk idézni, de a megközelítés, a fordítói módszer talán ennyiből is látható lesz (szögletes zárójelben mindenütt megadjuk saját nyersfordításunkat):

Walter R. Old: “The Path that is the subject of discussion is not the Eternal Path.” [‘Az Út, amely a vita tárgyát képezi, nem az Örök Út.’] (OLD 1894: 1)

E. R. Hughes: “If the Tao could be comprised in words, it would not be the unchangeable Tao.” [‘Ha a Taót szavakba lehetne foglalni, akkor az nem a változatlan Tao lenne.’] (HUGHES 1942: 144)

R. B. Blakney: “There are ways / but the Way is uncharted.” [‘Vannak utak, / de az Út kikutatatlan, feltárhatatlan.’] (LAO TZU 1955: 53)

J. J. L. Duyvendak: “The Way that may truly be regarded as the Way is other than a permanent way” [‘Az Út, amit igazán az Útnak lehet tekinteni, más, mint egy állandó út.’] (DUYVENDAK 1954: 5)

D. C. Lau: “The way that can be spoken of / Is not the constant way.” [‘Az út, amiről beszélni lehet, / nem az állandó út.’] (LAO TZU 1963: 5)³⁰

Arthur Waley: “The Way that can be told of is not an Unvarying Way.” [‘Az Út, amiről beszélni lehet, / nem egy Változatlan Út.’] (LAO TZU 1997: 1)

Gia-Fu Feng & Jane English: “The Tao that can be told is not the eternal Tao.” [‘A Tao, amit el lehet mondani, nem az örök Tao.’] (LAO TSU 1989: 3)

Jonathan Star: “A way that can be walked / is not The Way.” [‘Egy olyan út, amin járni lehet, / az nem Az Út.’] (LAO TZU 2008: 1)

James Legge: “The Tao that can be trodden is not the enduring and unchanging Tao.” [‘A Tao, amin járni lehet, nem az örök és változatlan Tao.’] (LAO TZU 2022 [1891]: 1)

Jeff Pepper & Xiao Hui Wang: “The Dao that can be spoken is not the eternal Dao.” [‘A Tao, amit ki lehet mondani, nem az örök Tao.’] (LAOZI 2018: 14)

John Minford: “The Way as ‘way’ bespeaks no common lasting Way.” [‘Az Út mint „út”, nem a közönséges tartós Út.’] (LAOZI 2019: 23)

Guo Yong Jin: “The Dao that can be told is not the eternal Dao.” [‘Az a Tao, amit el lehet mondani, nem az örök Tao.’] (GUO 2018: 6)

Ames & Hall: “Way-making (*dao*) that can be put into words is not really way-making.” [‘Az az útcsinálás (*tao*), amit szavakba lehet foglalni, nem igazán útcsinálás.’] (AMES & HALL 2003: 77)

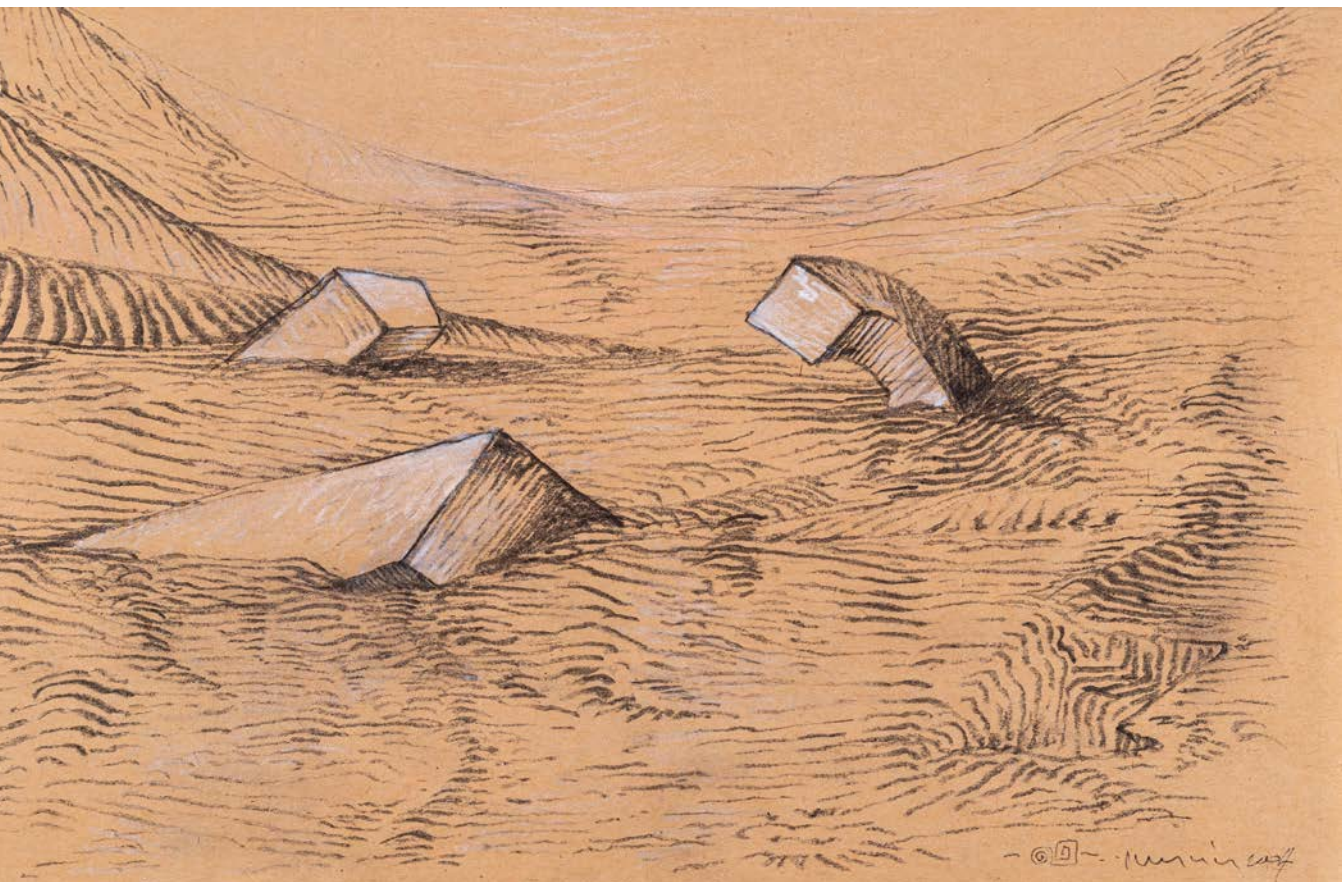
Látjuk, hogy az angol fordítók is ugyanazt a módszert követik, mint a magyar kollégáik: vagy megtartják a *taót* eredeti formájában, vagy valamilyen, (egyik) jelentésében neki megfelelő szóval (*way*, *path*) fordítják.³¹ Ha megtartják a *taót*, akkor mindenképpen magyarázkodásra kényszerülnek, ha viszont az „út” (*way*) szóval fordítják, akkor – akaratuk ellenére – beviszik a szót a nyugat-európai keresztény vallás és filozófia nyelvezetébe és kontextusába. Ezzel megtévesztik a nyugati olvasót, mert az az út, amelyről Lao-ce beszél nem az, amely az ismert bibliai kinyilatkoztatásban, az Újszövetségi „Én vagyok az Út, az Igazság és az Élet”-ben szerepel! A nyugati olvasó azonban ezt az áthallást nem tudja teljesen kiiktatni, bármennyire is igyekszik. A problémát egy I. A. Richards nevű, cambridge-i tudós csaknem száz évvel ezelőtt így fogalmazta meg: „Ha megpróbálunk megérteni és lefordítani egy olyan művet, amely a mi hagyományunktól merőben eltérő hagyományhoz tartozik, akkor mi mást tehetnénk azon kívül, mint hogy saját fogalmainkat vetítjük bele?” (RICHARDS 1932: 86–87)³² Annyi mindenesetre így is kiderül az angol nyelvű olvasóközönség számára, hogy a Tao, az átvitt,

metaforikus értelemben használt Út nem azonos a hétköznapi értelemben vett konkrét úttal, amin járni szoktunk. Az „út” szó hétköznapi jelentése az európai olvasó számára is érthető, az „Út”-é azonban a nyugati fogalmi gondolkodás keretei között nem teljesen világos.

Albert de Pouvourville 1884-ben kiadott – de reprint kiadásban ma is olvasható – francia fordításában ez a mondat így hangzik: „La voie, qui est une voie, n’est pas la Voie.” (LAO TSEU 2022 [1884]: 9) Szó szerint: ‘Az az út, amely [csupán] egy út, nem az Út.’ Vagyis a mi megszokott, hétköznapi fogalmaink szerinti (kisbetűs) út nem azonos a nagybetűs Úttal. Az újabb francia fordítások egy része másféle eljárást követ: „La vérité que l’on peut exprimer / N’est pas la vérité absolue.” [‘Az az igazság, amelyet ki lehet fejezni / Nem az abszolút igazság.’] (LAO TSEU 1984: 1) A *tao* ebben a mondatban tehát nem az „út” (*voie*), hanem az „igazság” jelentésű *vérité* szóval van franciára fordítva, ami túlértelmezésnek, egy kicsit belemagyarázásnak tűnik. Ez még akkor is így van, ha a szótárak, szójegyzékek ezt a jelentést is megadják a potenciálisan szóba jöhető idegen nyelvű formális megfelelők között, a fordító pedig a „vérité” szót lábjegyzetben lakonikus tömörséggel „elmagyarázza” az olvasónak, imígyen: „Tao”. Ezzel elhiteti az olvasóval, hogy az *igazság* és a *tao* egymás szinonimái. A *tao* és az *igazság* közötti viszony azonban egyáltalán nem ilyen egyszerű. A fordító nyilván abból a megfontolásból indult ki, hogy ha a *tao* szinte *mindent* jelent, ami pozitív, vagyis *ugyanolyan általános kategória*, mint a német filozófiában például a *Sein* vagy a *Sinn*, akkor nyugodtan fordíthatja akár „igazság”-nak is. Ezen az alapon fordíthatta volna „lélek”-nek, „szellem”-nek, vagy akár „Isten”-nek is.

A spanyol változat – amely „továbbfordítás”, azaz egy fordítás fordítása, ugyanis Richard Wilhelm³³ angol változatából készült – így hangzik: „El Tao que puede ser expresado / no es el Tao eterno.” [‘Az a Tao, amit ki lehet fejezni, / nem az örök Tao.’] (LAO TSE 2009: 39)³⁴

Egyes német fordításokban, amelyek állítólag ugyancsak Richard Wilhelm változatának fordításai, az első sor meglepően eltér az eddigiektől: „Der SINN, den man ersinnen kann, / ist nicht der ewige SINN.” [‘Az az ÉRTELEM, amelyet el lehet gondolni, / nem az örök ÉRTELEM.’] (LAOCE 2022: 11); „Der SINN, der sich aussprechen läßt, / ist nicht der ewige SINN.” [‘Az az ÉRTELEM, amelyet ki lehet mondani, / nem az örök ÉRTELEM.’] (LAOCE, é. n.: 41) A mű Lipcsében kiadott NDK-s fordítása kicsit

KURCSIS LÁSZLÓ: LAU-CE TÁJAI, 2007, SZÉN, 15X22CM

más fordítói elvet követ: „sagbar das Dau / doch nicht das ewige Dau” [‘A kimondható tao / nem az örök tao’] (LAUDSE 1978: 51) Egy újabb német fordításban így hangzik ez az első sor: „Könnten wir weisen den Weg / Es wäre kein ewiger Weg.” [‘Ha meg tudnánk mutatni az Utat, / akkor az nem az örök Út lenne.’] (LAOTSE 2021: 7) A legújabban pedig ez szerepel: „Das aussagbare Tao / ist nicht das ewige Tao.” [‘A kimondható Tao / nem az örök Tao’.] (LAOTSE 2023: 25) Hasonlóképpen néz ki az új orosz nyelvű fordítás is: „Дао, которое может быть выражено словами, не есть постоянное дао.” [‘Az a Tao, amit szavakkal ki lehet fejezni, nem az állandó tao’.] (ЛАО-ЦЗЫ 2023: 10)

Auke Schade „metafordítása” – ahogy várható volt – mind a két értelmezési lehetőséget megadja: „Speaking seldom is natural / Seldom speak nature”. [‘Ritkán beszélni természetes / Ritkán beszélni természet.’] (SCHADE 2018b: 175) Fentebb már említettük, hogy ez a szerző külön könyvben gyűjtötte össze, majd kínai írásjegyekkel és ún. pinyin átírásban, betűrendben adta meg a *Tao Te King*ben szereplő szavak összes (angol nyelvű) kontextuális jelentését. A *dao* címszó alatt (betűrendben) az alábbi angol kontextuális megfelelőket találjuk (vagyis a legkiválóbb angol fordítók eddig az alábbi megfelelőkkel fordították le a könyvben előforduló *tao*-kat): „dao, daoism, direction, discuss, line, long thin streches, method, morality, path, principle, reason, rivers, road, say, skill, speak, street, talk, tao of taoism, the Way, truth, way” (SCHADE 2018a : 192). A Nauman-féle *Dictionary of Asian Philosophies* a hagyományos „the Way” mellett a „tao” további lehetséges fordításaiként a „Course”, „Doctrine”, „Nature”, „universal soul of Nature” vagy „the all-pervading energy of nature” szavakat és kifejezéseket is elfogadható angol megfelelőknek tartja, de megjegyzi, hogy a *taót* nem kell feltétlenül valamilyen angol szóval visszaadni, fordítatlanul is lehet hagyni (NAUMAN 1979: 329).

Vannak olyan angol fordítók, akik megpróbálnak valamiféle nyelvi játékot is belevinni a fordításukba. Alan Watts, *A Zen útja* című – magyarul több kiadásban is olvasható – könyv szerzője például ilyen „megoldásokkal” áll elő: “The Flow that can be followed is not the eternal Flow”; “The course that can be discoursed is not the eternal Course”; “The Force that is forced isn’t true Force.” (WATTS 1975: 39)³⁵ Derk Bodde, Fung Yu-lan mindkét (egy- és kétkötetes) kínai filozófiatörténetének angol fordítója – kihasználva a *tao* szó szinte végtelen jelentéstartalmát – így fordítja az első monda-

tot: “The *Tao* that may be called *Tao* is not the invariable *Tao*.” [‘Az a *tao*, amit *tao*-nak lehet nevezni, nem a változ(hat)atlan *tao*.’], és az alábbi lábjegyzetet fűzi hozzá: “Literally, ‘that may be *tao*-ed’, the word *tao* being used here as a verb.” [‘Szó szerint: „amit *taosítani* lehet”, ebben az esetben ugyanis a *tao* szó igei használatával állunk szemben.’] (YU-LAN 1983, I.: 178) Bár ez a „taosítható tao” szóösszetétel enyhén posztmodern színezetű,³⁶ annyit az angol nyelvű olvasók is megértenek belőle, hogy Lao-ce szerint kétféle *tao* van: az egyikről lehet beszélni, a másik azonban kimondhatatlan és megnevezhetetlen; és amelyik *taóról* beszélni lehet (amelyiket egyáltalán meg lehet nevezni), az nem az igazi *tao*.

Eddig a pontig a nyugati olvasó is viszonylag könnyen eljut. Megérti, hogy ha valamire rámondjuk, hogy *tao*, az nem az igazi, örök, változatlan, megváltozhatatlan *tao*. Azt is megérti, hogy ez utóbbi *tao* kimondhatatlan, megnevezhetetlen, az az út pedig, amin járni lehet, nem az igazi Út. A probléma az ő számára ott kezdődik, hogy akkor mi az igazi Út, *mi(lyen) az igazi tao*? Hol van, hogyan jött létre, milyen a létezésformája („ontológiai státusza”), hogyan lehet megismerni, felismerni, megközelíteni, megragadni, megérteni, racionálisan felfogni, leírni, továbbadni? Ezek a kérdések, amelyek természetesen a nyugati észjárás szerint vannak feltéve, teljesen jogosak és logikusak. Érkezik is rájuk válasz mindenhol: az igény, a kereslet, mint tudjuk, azonnal kínálatot teremt, és kétségtelen, hogy a keleti vallások és filozófiák iránt ma világszerte fokozódik az érdeklődés. A magyarázatokkal az a legnagyobb baj, hogy a fordítók és kommentátorok a nyugati világban használt filozófiai nyelvezet, a nyugati gondolkodásmód, logika és terminológia segítségével próbálják elmagyarázni az olvasóknak a *tao* és a taoizmus lényegét. Pedig a keleti *holisztikus* gondolkodás lényegét aligha lehet racionálisan, logikusan, a nyugati világban általánosan elterjedt *redukcionista* módszerrel „elmagyarázni”, megértetni. Logocentrikus beállítottságuknál fogva a nyugati filozófusok és kommentátorok a kifejezhetetlent, a misztikust is racionális érvekkel alátámasztva próbálják leírni. Mintha nem tudnák, hogy „a nyelv mindig is tökéletlen eszköz lesz a kifejezhetetlen kifejezésére”.³⁷ Így a kudarc persze az első pillanattól fogva szinte kódolva van.

Mert biztosan megérti-e egy átlagos műveltségű nyugati olvasó például ezt a mondatot: „Lao-ce tanítása egy mögötte meghúzódó nagy principiumon, az Úton vagy a Taón alapul,

amely minden létező forrása, mindenfajta (emberi és természeti) életnek és annak az alapvető és oszthatatlan egységnek az irányítója, amelyben a létezés minden ellentmondása és megkülönböztetése végső soron feloldódik.” (BARY & BLOOM 1999: 78)³⁸ Nem fogja-e azt gondolni, hogy Lao-ce ugyanarról a Felsőbb Lényről beszél, akit ő Istenként ismer?

Az alábbi „meghatározást” sem könnyű elsőre megérteni: „A taót nem lehet felosztani különböző összetevőkre vagy alkotórészekre, mivel a tao ’egy’. Olyan egységes egész, amely áthat mindent, és mindent összeköt: az embereket, a mennyet, a Földet. Ezért úgy tudod magad elé képzelni, mint egyfajta végső valóságot vagy folyamatot, olyan erőt, ami mindent mozgásban tart. Mint ilyen, nem közelíthető meg a szavak segítségével. Minél többet írok róla, a lényege annál inkább ellillan előlem.” (STERCKX 2020: 69)³⁹ Több mint negyven évvel ezelőtt megjelent, kétkötetes kínai filozófiatörténetének első kötetében Fung Yu-lan hosszasan fejtegeti a *tao* jelentését. Idézzünk ebből is néhány mondatot, mert jól érzékelteti a nyugatitól teljesen eltérő keleti észjárás lényegét: „A *Tao*, mivel minden dolog alapelve, önmaga nem lehet ’dolog’ olyan értelemben, ahogyan dolgok a Menny és a Föld, meg a ’tízezer dolog’. A tárgyakra lehet mondani, hogy létezés (*yu*), a *Tao* azonban nem tárgy, ezért csak úgy lehet beszélni róla, mint nem-létezésről (*wu*). Ugyanakkor mégis a *Tao* révén vált létezéssé a világegyetem, a *Tao* tehát valamilyen módon egyszerre Létezés és Nem-létezés. Ezért a *Tao*-ról egyszerre lehet úgy beszélni, mint Létezésről és Nem-létezésről. A Nem-létezés a lényegére utal; a Létezés a működésére.” (YU-LAN 1983, I.: 178)⁴⁰

Megjósolhatjuk, hogy ebből a magyarázatból a nyugati olvasó semmit nem fog érteni. A nyugati logika szerint már azt is nehéz belátni, hogy valami egyszerre lehet *A* és *nem A* (a *tao* „egyszerre Létezés és Nem-létezés”), de a keleti gondolkodásmód szerint ebben nincs semmi meglepő. Wayne L. Wang kínai-angol szerző több könyvet is írt azzal a céllal, hogy a nyugati olvasók számára érthetővé tegye a kínai gondolkodásmódot és a *tao* logikáját (Wang 2015, Wang 2020, Wang 2021). „A *Tao* logikája” című könyvében ezt a felvilágosító munkát az alábbi kérdéssel kezdi: „A logika a filozófia alapja, megalapozása. Nem zavarba ejtő az a tény, hogy a ’logikátlan’ *Tao Te King* ilyen nagy *filozófiai* hatást volt képes kifejteni Kínában? Biztosak vagyunk benne, hogy a régi kínai filozófiai gondolkodás logikátlan?” (WANG 2015: 4)⁴¹

Természetesen nem logikátlan, csak el kellene fogadni, tudomásul kellene venni, hogy a *Tao Te King* nem az európai formális logika „szabályai” szerint jött létre. De még ennél is fontosabb lenne, hogy kicsit elfogadóbbak, nyitottabbak legyünk a keleti észjárás, a keleti mentalitás iránt. René Guénon francia filozófus pontosan száz évvel ezelőtt, 1924-ben írta le ezeket a szavakat: „Amíg a nyugatiak úgy képzelik, hogy kizárólag egyféle emberiség létezik, csak egyféle, különböző fejlettségi fokon álló ’civilizáció’ van, addig semmiféle megértés nem lesz lehetséges.” (GUÉNON 2023: 6) Azóta száz év telt el. Most mennyivel jobb a helyzet? Beleolvasva Wayne L. Wang ismeretterjesztő könyveibe, és jószándékát egy pillanatig sem vitatva, egyre növekszik bennünk a kétség felvilágosító munkájának sikerét illetően. Roppant nehéz racionálisan értekezni, logikusan beszélni az irracionálisról, a „logikátlanságról”, a türelemről a teljesen másféle gondolkodáshoz szokott, jól bejáratott gondolkozási sémáiból kilépni nem tudó (és valljuk be, nem is nagyon akaró) türelmetlen, állandóan rohanó, valamit mindig csinálni, alkotni, létrehozni, teremteni akaró, a modern technika vívmányait naponta használó, a technikai haladást ájtultan csodáló, elkényelmesedett nyugati olvasóközönségnek.

Mivel a *tao* jelentései között ott találjuk a „mondani” igét is,⁴² egyes fordítók megpróbálják érzékeltetni ezt a jelentést is. J. J. L. Duyvendak, az egyik legkiválóbb holland sinológus azonban felhívja a kutatók és a fordítók figyelmét arra, hogy sem Lao-ce, sem Csuang-ce nem használja a *taót* ’beszélni’ jelentésben, és amellett érvel, hogy a *chang tao* szóösszetétel nem úgy értendő, mint az igazi, örök és hiteles *tao*, hanem éppen ellenkezőleg: mint olyan *tao*, amely rögzített és meghatározható, és ezért egyáltalán nem az igazi *tao*. Emiatt szerinte az első mondat hiteles fordítása inkább úgy hangzana: „The Tao which is truly Tao is not a fixed Tao.” [’Az a tao, amely igazán tao, nem egy rögzült / rögzített tao.’] (DUYVENDAK 1954: 17–19) Ez már-már filológiai szörszálhasogatásnak tűnik, hiszen végső soron minden változat ugyanazt mondja, még ha nem is pontosan ugyanúgy. A kérdés az, hogy ugyanazt jelenti-e az alábbi két mondat: „Az az út, amin végig lehet menni, nem az igazi Út.” és „Az igazi Út nem az, amin végig lehet menni.” A téma-réma viszony megfordulása a hangsúlyviszonyok módosulását vontat maga után, de azért némi fenntartással megállapíthatjuk, hogy ez a két mondat – árnyalatnyi különbséggel – többé-kevésbé ugyanazt jelenti.

Az is lehet, hogy Duyvendaknak igaza van, és Lao-ce soha nem használta a *taó*t „beszélni” értelemben. Richard Wilhelm azonban felhívja a figyelmet arra, hogy „a Biblia kínai nyelvű fordításában a fordítók a *logosz* szót szinte mindig a *taó*val adják vissza.” Néhány sorral lejjebb ezt írja: „Igei használatban a *tao* szó azt jelenti: ’beszélni’ [*reden*] vagy ’mondani’ [*sagen*]...” (MAY 1996: 69)⁴³ Ez ma így is van, de egyes filológusok szerint a ’beszélni’ jelentést a *tao* szó csak később vette fel, Lao-ce idejében ez az igei használata még nem volt meg neki.

Heidegger a kínai fordítótársa segítségével megértette, hogy a *taó*t a kínai filozófiában ugyanolyan általános fogalom, mint amilyen a nyugati filozófiában a *Vernunft*, a *Geist*, a *Raison*, a *Sinn*, a *Logos* vagy a *Sein*, ezért – bár lehetetlen egyetlen szóval visszaadni más nyelveken – univerzális kategória. François Jullien világ-hírű francia sinológus szerint kell, hogy létezzenek – akár implicit módon – olyan univerzális kategóriák, amelyeket az emberi gondolkodás munkája hozott létre, és amelyek az emberi szellemet strukturálják. Ilyen univerzális kategóriák többek között a „lét”, az „igazság”, az „idő” stb. Ezek a kategóriák a konkrét nyelvtől függetlenül *a priori* léteznek minden kultúrában, és inherens módon benne vannak az emberi gondolkodásban. (JULLIEN 2008: 127)⁴⁴ Heidegger ezek közé sorolta a *taó*t is. A könyv első mondatával kapcsolatban ezt a fordítást (?) jegyezte fel: “The sense (/way) that can be expressed (/sensed) is not the eternal sense (/way).” [‘Az értelem (/út), amit ki lehet fejezni (/el lehet gondolni), nem az örök értelem (/út).’] (MA 2006) A mai kínai filozófusok körében jelenleg is heves viták folynak arról, hogy „érveléssel, a racionális gondolkodás segítségével el lehet-e jutni a *taó*hoz” (ZHOU 2023: 162).⁴⁵

Ugyanez a probléma a *Te* (*Tē*, *De*) szóval is, amelyet a fordítók az „erény” (*virtue*, *vertu*, *Tugend*) megfelelővel fordítanak. Ágner Lajos – a *taó*hoz hasonló módon – a *te* szót is elmagyarázza a bevezetőben: „A címbeli második szó: *te*, a. m. erény; szintén sok jelentésű szó, mint az előbbi. Az erény fogalma mellett jelentése még a következő: képes, elér, birtokol; erő, hatalom, élet. Legközelebb áll a jelhez ez a jelentése: a Tao tevékenysége, a Tao kisugárzása.” [...] A *king* klasszikus könyvet jelent, tehát a *Tao-te-king*, amely a Tao-iskola alapvető kánonja lett, annyit jelent, mint a legfőbb lényről és az erényről szóló szent könyv.” (ÁGNER 1943: 5) Hatvany Bertalan – meglepő módon – a *tē* szót nem az „erény”, hanem az „ige” szóval fordítja, ugyanis szerinte a „tē” lefordítha-

tatlan. Úgy gondolja, hogy „magyarul az ’ige’ – minden ígézet varázserejének kútforrása – fejezi ki aránylag a legkevésbé pontatlan módon a ’tē’ fogalmát” (LAO-TZĚ 1977: 43).

Egy Moss Roberts nevű *Tao Te King*-fordító az alábbi magyarázatot fűzi a *te*-hez: „A *te*, amit hagyományosan ’erénynek’ vagy ’erőnek’ szoktak fordítani, arra utal, hogyan működik (szó szerint: hogyan jár) az Út a látható világban. A mai angol nyelvben valószínűleg az ’erkölcsi tekintély’ megfelelő áll hozzá a legközelebb”.⁴⁶ Miután hosszasan elemzi az angol fordítók által használt megfelelőket (*virtue*, *power*, *potency* stb.), megállapítja, hogy „A *Tao Te King*-ben az ’erény’ jelentése a páros másik tagjának, a ’tao’-nak a jelentésétől függ.” (LAOZI 2019: 17)⁴⁷

Auke Schade szótára a „*de*” szó alábbi angol nyelvű kontextuális megfelelőit sorolja fel: „*character, ethics, favour, goodness, heart, kind, kindness, mind, moral character, moral excellence, morality, morals, virtue*” (SCHADE 2018a: 163). A probléma itt is az, hogy az „erény” – lévén tipikusan nyugati fogalom – egész mást jelent egy nyugati olvasó, mint egy kínai számára, és jelentéstartalma az európai kultúrában az évszázadok során az egyes európai országokban mélyreható változásokon is keresztülment.

*

Kétségtelen, hogy a nyugati és a keleti filozófiai gondolkodás között – a problémák fellelőzése, „megoldásuk”, a megközelítések, a módszerek, a szakkifejezések stb. terén – jelentős különbségek vannak. El kell fogadnunk, tudomásul kell vennünk, hogy „Kína – az egy másik világ. És nekünk még rekonstruálni is nehéz gondolkodási szabályaikat, s szinte reménytelen vállalkozás beilleszkedni észjárásukba” (MIKLÓS 1996: 33). A nyugati filozófusok egy része a keleti (kínai) filozófiának még a létjogosultságát is kétségbe vonja. Ez a Kínával és a kínai bölcsélettel szembeni lenéző, olykor arrogáns, a nyugati kultúrfölényt hangoztató magatartás nem új keletű, és még ma sem tűnt el teljesen (ld. erről részletesebben: SÁRI 2019: 182–187). Jellemző, hogy a fentebb már idézett, nagyjából száz évvel ezelőtt megjelent ismeretterjesztő könyv szerzője, Mester János is ezt írja: „... az emberi szellem története egyetlen elméleti igazságot sem köszön nekik és ha a kínai nép sohasem élt volna a földön, ugyanannyit tudnánk, mint manapság; az emberi szellem kultúrpalotájához nem szállítottak egy szegletkövet sem” (MESTER é. n.: 144). Itt is hivatkozhatunk René Guénon-ra, aki az aláb-

bi mondatokat 1924-ben írta: „A mai nyugatiak még mindig meg vannak győződve arról, hogy a fejlődés, vagy amit ők annak neveznek, folyamatos és határtalan lehet, és az is kell, hogy legyen. [...] A Nyugat ráadásul elfelejti, hogy nem volt semmiféle történelmi múltja akkor, amikor a keleti civilizációk már elérték teljes fejlettségüket; a maga nagyképűségével olyannak tűnik a keletiek előtt, mint egy gyermek, aki büszkén arra, hogy gyorsan elsajátított néhány kezdetleges ismeretet, azt hiszi magáról, hogy a teljes tudás birtokában van, és azt most meg akarja tanítani a bölcs és tapasztalt öregembereknek.” (GUÉNON 2023: 88–89)

Egy kínai szerző az alábbi ellentétpárokból fogalmazza meg és írja le a nyugati filozófia és a keleti gondolkodás közötti különbséget: nyelvi (nyelvben való) gondolkodás / képi (képekben való) gondolkodás; nyelv / nem-nyelv; merev, spekulatív / meditatív, kísérletező; pontos / homályos; elemző / integratív; reprezentáció / hasonlóság; diszkontinuitás / folyamatosság (YI 2021: 71–80). Egy Huang Yong nevű kínai filozófus pedig azt a kérdést veti fel, hogy egyáltalán lehetséges-e kínai filozófiát művelni nyugati filozófiai kontextusban (YONG 2021). A kérdést azért sem lehet megnyugtatóan lezárni, mert Keleten egészen más értenek filozófián és filozofáláson, mint Nyugaton (YONG 2021: 142). Annyit mindenesetre kijelenthetünk, hogy ha az európai olvasó a nyugati fogalomrendszer alapján akarja megérteni a *Tao Te Kinget*, akkor egész biztosan nem fogja a lényegét felfogni. Soha nem fogja tudni megérteni, átélni a keleti mentalitást, vallást, gondolkodás- és látásmódot, filozófiát, irodalmat, kultúrát, viselkedési szokásokat stb., ha nem hajlandó kilépni felsőbbrendűnek képzelt európai fogalomrendszerének kereteiből, racionális és logocentrikus világgépének biztos(nak vélt) fedezékéből. Például Arthur Waley-nek ezt a mondatát: „Bárhonnan nézed, a világ tele van bizonytalansággal és ellentmondással; a Sehol felől nézve változatlan, egységes egész,”⁴⁸ el lehet intézni egy kézlegyintéssel is, mondván, hogy tipikus keleti zagyvaság, értelmetlen sületlenség, nem is érdemes foglalkozni vele. Az a gyanúnk, hogy még ma is ez a tipikus nyugati hozzáállás. Pedig másképpen is lehetne viszonyulni az idézett mondathoz: el is lehetne gondolkodni rajta. Heidegger ezt írta a *Fekete füzetekben* az 1930-as évek végén: „Az egész világ értelmez. Senki sem gondolkodik.” (HEIDEGGER 2023: 108) Most, a 2020-as évek elején vajon mit írna, ha még élne?

IRODALOM

- AMES, Roger T. & HALL, David L. 2003. *Daodejing. „Making This Life Significant”. A Philosophical Translation*. The Random House Publishing Group, New York
- BARY, Theodore de & BLOOM, Irene (comp.) 1999. *Sources of Chinese Tradition. Volume I.: From Earliest Times to 1600*. Second edition (First edition: 1960). Columbia University Press, New York
- BOR, Jan – PETERSMA, Errit (szerk.) 2010. *Képes filozófiatörténet. A gondolat képzelőereje*. Ford. BALOGH Tamás, HORVÁTH Viktor, FENYVES Miklós, VARRÓ Zsuzsanna. Typotex, Budapest
- CIORAN, Emil Michel 1999) *Füzetek 1957–1972*. Ford. RÉZ Pál. Európa Könyvkiadó, Budapest
- DUYVENDAK, J. J. L. 1954. *Tao Te Ching: The Book of the Way and Its Virtue*. John Murray, London
- Fehér M. István 1992. *Martin Heidegger: egy XX. századi gondolkodó életútja*. 2., bővített kiadás. Göncöl Kiadó, Budapest
- GILL, Robin D. (2004). *Orientalism & Occidentalism. Is Mistranslating Culture Inevitable?* Paraverse Press, Biscayne, Florida
- GRANET, Marcel 1999 [1934]. *La pensée chinoise*. Bibliothèque de „L'Évolution de l'Humanité”. Albin Michel, Paris
- GUÉNON, René 2023. *Kelet és Nyugat*. Ford. Mikich András. Attraktor, Máriabesnyő
- GUO, Yong Jin 2018. *Mysteries of Dao de Jing (Tao Te Ching Revealed)*. Balboa Press, Bloomington
- HEIDEGGER, Martin 2023. „A lét távoli villáma”. *Szemelvények a Fekete füzetekből*. Fordította és az előszót írta: TÓTH András. Media Nocte Kiadó, Szabadka
- HUGHES, Ernest Richard 1942. *Chinese Philosophy in Classical Times*. Everyman's Library, No. 973. J. M. Dent & Sons Ltd., London
- JAKOBSON, Roman 1972. *Hang – jel – vers*. 2., bővített kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest
- JULLIEN, François 2008. *De l'universel. De l'uniforme, du commun et du dialogue entre les cultures*. Collection „Points”. Fayard, Paris
- KRIJNEN, Christian & CHUNG-YING Cheng (eds.) 2021. *Philosophical Methodology in Classical Chinese and German Philosophy. Weltphilosophien im Gespräch, Band 16.*, Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen
- LAO-CE 1943. *Tao te king. A legfőbb lényről és az erényről*. Kínaiból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: ÁGNER Lajos. Officina Nyomda és Kiadóvállalat Kft., Budapest

- LAO-TZĚ 1977. *Az út és az ige könyve: A Tao Të King*. HATVANY Bertalan fordítási kísérlete és tanulmánya. Újváry „Griff” Verlag, München
- LAO-CE 1980. *Az út és erény könyve [Tao Te king]*. WEÖRES Sándor fordítása. Magyar Helikon, Budapest
- LAO-CE 1990. *Tao te king*. Fordította és az utószót írta: KARÁTSON Gábor. Cserépfalvi, Budapest
- LAO-CE 2001. *Tao te king. Az Út és az Erény könyve*. Fordította és az utószót írta: KULCSÁR F. Imre. Ötödik, javított kiadás. Kairosz Kiadó, Budapest
- LAO TZU 1963. *Tao Te Ching*. Translated with an introduction by D. C. Lau. Penguin Classics, Penguin Books, London
- LAO TZU 1997. *Tao Te Ching*. Translated with Notes by Arthur WALEY. Wordsworth Editions Ltd., Hertfordshire
- LAO TSU 1989. *Tao Te Ching*. Translated by Gia-Fu Feng and Jane English. Vintage Books, New York
- LAO TZU 2008. *Tao Te Ching: The Definitive Edition*. Translated by Jonathan Star. Tarcher Cornerstone Editions, London – New York
- LAO TZU 1955. *The Way of Life. Lao Tzu: Tao Te Ching*. A New Translation by R. B. Blakney. A Mentor Book. New American Library, Inc., New York
- LAO TZU 2022 [1891]. *Tao Te Ching*. Translation and Notes by James Legge with Commentary by Daisetz Teitaro Suzuki. Warbler Classics, Oxford
- LAOZI 2018. *Dao De Jing In Clear English, Including a Step-by-Step Translation*. Translation and Commentary by Jeff Pepper and Xiao Hui Wang. Imagin8 Press LLC, Verona, Pennsylvania
- LAOZI 2019. *Dao De Jing. The Book of the Way*. Translation and Commentary by Moss Roberts. University of California Press, Oakland, California
- LAO-TZU (Laozi) 2019. *Tao Te Ching (Daodejing). The Tao and the Power*. Translated with an Introduction and Commentary by John Minford. Penguin Classics, New York
- Lao Tseu 2022 [1884]. *Le Tao Te King. Le livre sacré de la Voie et de la Vertu*. Traduction exacte du chinois par Matgioi (Albert de Pouvourville). Culturea, Hérouville
- LAO-TZEU 1979. *La voie et sa vertu. Tao-të-king*. Traduit par François Houang et Pierre Leyris. Nouvelle édition remaniée. Collection « Points ». Éditions du Seuil, Paris
- LAO TSEU 1984. *Tao Te King. Le livre de la voie et de la vertu*. Traduction par Ma Kou. Collection „Spiritualités vivantes”, Éditions Albin Michel, Paris
- LAU-TSZE – Chalmers, John é. n. [1868]. *The Speculations on Metaphysics, Polity and Morality of The Old Philosopher Lau-tsze*. Kessinger’s Legacy Reprints
- Laudse 1978. *Daudedsching*. Aus dem Chinesischen übersetzt und herausgegeben von Ernst Schwarz. Verlag Philipp Reclam jun., Leipzig
- LAOTSE é.n. *Tao te king. Das Buch vom Sinn und Leben*. Texte und Kommentare von Richard Wilhelm. Weltbild Verlag, Augsburg
- LAOTSE 2022. *Tao te king. Das Buch des alten Meisters vom Sinn und Leben*. Aus dem Chinesischen übersetzt und erläutert von Richard Wilhelm. Anaconda, München
- LAO-TSE 2021. *Tao-Te-King. Das Buch vom Weg und von der Tugend*. Aus dem Chinesischen übersetzt und herausgegeben von Günther Debon. Philipp Reclam jr. GmbH & Co. KG, Stuttgart
- LAO-TSE 2023. *Tao Te King. Das Buch vom Tao und der Wirkkraft*. Neu übertragen von Zen-Meister Zensho W. Kopp. 3. Auflage. EchnAton Verlag, Wiesbaden
- LAO TSE 2009. *Tao Te King*. Según la versión inglesa de Richard Wilhelm. Traducción: Pedro Lozano Mitter. Ediciones Brontes, Barcelona
- ЛАО-ЦЗЫ 2023. *Дао Дэ цзин. Книга пути и благодати*. Перевод: Ян Хин-шун. Эксмо, Москва
- MA, Lin 2006. Deciphering Heidegger’s Connection with the *Daodejing*. In: *Asian Philosophy*, 16., 3., 149–171.
- MAY, Reinhard 1996. *Heidegger’s Hidden Sources*. Translated by Graham Parkes. Routledge, London and New York
- MEDHURST, Walter Henry 1997 [1848]. *An Inquiry Into the Proper Mode of Rendering the Word God in Translating the Sacred Scriptures Into the Chinese Language*. Printed at the Mission Press, Shanghai. (reprint: Acme Bookbinding, Charlestown, Massachusetts)
- MESTER János é. n. [1927]. *Kelet nagy gondolkodói*. Franklin-Társulat kiadása, Budapest
- MIKLÓS Pál 1991. Lao-ce: Tao Te King. Recenzió Karátson Gábor Tao Te King-fordításáról. In: *Holmi*, 2. 232–235.
- MIKLÓS Pál 1996. *Tus és ecset*. Kínai művelődéstörténeti tanulmányok. Liget Műhely Alapítvány, Budapest
- NAUMAN, St. Elmo Jr. 1979. *Dictionary of Asian Philosophies*. Routledge & Kegan Paul Ltd., London and Henley

- NI, Hua-Ching 1995. *The Esoteric Tao Teh Ching*. Seven Star Communications Group Inc., Santa Monica
- OLD, Walter R. 1894. *The Book of The Path Of Virtue Or a Version Of The Tao-Teh-King Of Lao-Tze, The Chinese Mystic and Philosopher*. The Indian Section of The Theosophical Society, Madras
- PRAAG, H. van 1996. *Sagesse de la Chine*. Coll. Marabout université. Éditions Gérard, Paris
- RICHARDS, I. A. 1932. *Mencius on the Mind*. Routledge and Kegan Paul, London
- RICOEUR, Paul 1995. *Réflexion faite. Autobiographie intellectuelle*. Éditions Esprit, Paris
- ROY, Claude 1974. Le vain travail de „traduire” la poésie chinoise. In: *Change*, 19 („La traduction en jeu”), 156–181.
- SÁRI László 2019. *Dilettánsok történelme. Honnan ered Nyugat és Kelet elhibázott viszonya?* Corvina Kiadó, Budapest
- SCHADE, Auke 2018a. *Dictionary Lao Zi's Dao De Jing*. @nemonik-thinking.org
- SCHADE, Auke 2018b [2016]. *Meta-translation Lao Zi's Dao De Jing (1–37)*. Third Edition. @nemonik-thinking.org
- SCHADE, Auke 2018c [2016]. *Meta-translation Lao Zi's Dao De Jing (38–81)*. Third Edition. @nemonik-thinking.org
- STERCKX, Roel [Joseph Needham] 2020. *Chinese Thought from Confucius to Cook Ding*. Penguin Random House, London
- STOJITS Iván 1993. *Laoce életbölcselete. Tao-Te-King*. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest
- SZÉKELY János 1995. *A valódi világ*. Osiris – Századvég, Budapest
- TÓKEI Ferenc 2005. *Kínai filozófia: Ókor / II. kötet*. „Életműsorozat”, II. kötet. Magiszter Társadalomtudományi Alapítvány, Budapest
- VÉGH Attila 2006. *Az unatkozó angyal*. Tizenöt esszé. Ráció Kiadó, Budapest
- WALEY, Arthur 1958. *The Way and Its Power. Lao Tzu's Tao Tê Ching and Its Place in Chinese Thought*. Grove Press, New York
- Wang, Wayne L. 2015. *The Logic of Tao Philosophy*. Helena Island Publisher, Darien, Illinois
- WANG, Wane L. 2020. *The Myth of Taoism*. Helena Island Publisher, Darien, Illinois
- WANG, Wayne L. 2021. *Systems Thinking and Logic of Tao Philosophy*. Helena Island Publisher, Darien, Illinois
- WANG, Wayne 2022 [2017]. *Tao Te Ching. An Ultimate Translation. Based on the Logic of Tao Philosophy*. Second edition. Helena Island Publisher, Darien, Illinois
- WATTS, Alan 1975. *TAO: The Watercourse Way*. Penguin Books Ltd., Harmondsworth
- WING-TSIT Chan (translated and compiled) 1973, fourth printing. *A Source Book in Chinese Philosophy*. Princeton University Press, New Jersey
- WU, Charles Q. 2019. *Imigyen szóla Laozi. Daodejing. Új fordítás kommentárokkal*. Ford. MADARAS Réka. Kossuth Kiadó, Budapest
- YI, Guo 2021. *Writings and the Ways of Thinking: An Origin of the Difference between Chinese and Western Philosophy*. In: Krijnen, Christian & Chung-ying Cheng (eds.) *Philosophical Methodology in Classical Chinese and German Philosophy. Weltphilosophien im Gespräch, Band 16.*, Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen, 69–80.
- YU-LAN, Fung 1983. *A History of Chinese Philosophy*, vols. 1–2. Translated by Derk Bodde. Princeton University Press, Princeton
- YONG, Huang 2021. *How to Do Chinese Philosophy in a Western Philosophical Context: Introducing a Unique Approach to Chinese Philosophy*. In: Krijnen, Christian & Chung-ying Cheng (eds.) *Philosophical Methodology in Classical Chinese and German Philosophy. Weltphilosophien im Gespräch, Band 16.*, Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen, 141–179.
- ZHOU, Xiyin 2023. *Philosopher en chinois*. Collection „Asie en perspective”. Hémisphères Éditions, Paris

- 1 „Le lecteur est absent à l'écriture; l'écrivain est absent à la lecture.” (RICOEUR 1995: 37)
- 2 Heidegger „fordulataról” ld. részletesen FEHÉR M. 1992: 266–281.
- 3 Lao-ce neve és művének címe – főleg az idegen nyelvű fordításokban – több változatban is feltűnik (teljesen következtelenül hol egybe-, hol különírva, hol kötőjellel, hol anélkül): Lao-Tzu, Lao-tse, Lao Tseu, Lao Tse, Lao-si, Lao Zi, Laotseu, Lao-tzeu, Laozi, Laoszi, Laoci, Laudse, Лао-цзы stb., illetve Tao Te Ching, Dao De Ching, Dao De Jing, Daodetching, Daudedsching, Tao-Te-King, Дао Дэ цзин stb. A szó szerinti idézetek kivételével ebben a cikkben mi minden esetben a Weöres Sándor által alkalmazott és nálunk ebben a formában meghonosodott Lao-ce és Tao Te King írásmódot fogjuk használni. A mű szerzője és keletkezési körülményei még ma is tisztázatlanok, de mivel ezekről az internetes források, valamint a különböző fordítások elő- és utószavai részletes leírást adnak, ebben a tanulmányban mi elsősorban a mű fordítási problémáival foglalkozunk.
- 4 „Il faut avouer que ce livre, traduit et retraduit, est proprement intraduisible.” (GRANET 1999: 410) Egy megjegyzésben még hozzáfűzi, hogy Stanislas Julien 1842-es lelkiismeretes fordítása mégis említést érdemel; nem hamisítja meg a szöveget, de nem is teszi érthetővé. [‘Une de ses traductions, celle de Stanislas Julien (1842), mérite d’être signalée; parfaitement consciencieuse, elle ne trahit pas le texte, mais elle ne permet pas, non plus, de le comprendre.’] (GRANET 1999: 522) Hasonló véleményt találunk a mű fordítói között is: „Mondatainak rövidségében, tömörségében a Tao-Té King tökéletes nyugati átültetése jóformán lehetetlen feladat. [...] Egyes mondatainak annyira ködös, homályos az értelme, hogy nemcsak a nyugati fordítók mai legjobbjai, hanem még az immár évtizedek óta munkálkodó kínai szövegmagyarázók sem értenek egyet tolmácsolásukban.” (LAO-TZÉ 1977: 8)
- 5 A legújabb, 2023-as adatok szerint jelenleg a negyedik helyen áll: eddig 250 nyelven jelent meg. Egyébként a világon a legtöbb nyelvre lefordított mű a Biblia, amely ma már 3350 nyelven olvasható. A második helyen – messze lemaradva – Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című műve áll 380 nyelvvvel, a harmadikon Carlo Collodi Pinocchio-ja 260 nyelvvvel.
- 6 Egy Reinhard May nevű német szerző „Heidegger rejtett forrásai” című könyvében részletesen ír arról, milyen mély hatást gyakoroltak Heidegger filozófiájára (gondolataira, mondatszerkesztésére, terminológiájára stb.) a keleti vallások és filozófiák (MAY 1996). Heidegger számos keleti (japán és kínai) filozófussal állt baráti és munkakapcsolatban, May a könyve mellékletében idéz is a velük való levelezésből. A keleti filozófiák hatása közvetlenül is kimutatható Heidegger Útban a nyelvhez. Egy japán és egy kérdező párbeszédéből című művében. Emellett az „út” szó több könyvének és tanulmányának már a címében is megjelenik (Der Feldweg, Holzwege, Wegmarken, Unterwegs zur Sprache, Mein Weg in die Phänomenologie stb.). A Lét és idő utolsó előtti mondatában is felbukkan az „út” szó („Vezet-e út az eredendő időtől a lét értelméhez?”), a hermeneutikai tevékenységet pedig több művében a „gondolkodás útjának” (Denkweg) nevezi.
- 7 “Chinese civilization and the Chinese character would have been utterly different if the book Lao Tzu had never been written. [...] No one can hope to understand Chinese philosophy, religion, government, art, medicine – or even cooking – without a real appreciation of the profound philosophy taught in this little book.” (WING-TSIT CHAN 1973: 136)
- 8 „A king klasszikus könyvet jelent, tehát a Tao-te-king, amely a Tao-iskola alapvető kánonja lett, annyit jelent, mint a legfőbb lényről és az erényről szóló szent könyv. Erkes [német szerző, akinek Chinesische Literatur című könyve 1922-ben jelent meg Breslaubon, A. S.] így fordítja: Az Istenről és az erényről szóló kanonikus könyv.” (LAO-CE 1943: 5)
- 9 Ez az 1868-as fordítás reprint kiadásban megjelent a „Kessinger’s Legacy Reprints” sorozat tagjaként.
- 10 A kulcsszavak számát illetően megoszlanak a vélemények. Egyes szerzők és fordítók szerint a műnek nem kettő, hanem három kulcsszava van: a tao (dao), a te (de) és a vuvej (wu wei). A mű egyik amerikai fordítója tíz kulcsfogalmat (key concepts) magyaráz el röviden az amerikai olvasóknak, de az első helyen nála is a tao, a másodikon a tè, a harmadikon pedig a wei wu wei szerepel (BLAKNEY 1955: 37–41).
- 11 „Annyi bizonyos, hogy ő [Lao-ce] a kínaiak igazi metafizikusa és egész Keletnek a leghomályosabb és talán legmélyebb gondolkodója. [...] Homályossága miatt mindenki azt találja meg benne, amit éppen óhajt” (MESTER é. n.: 175). „Vitathatatlan, hogy a könyv írója Kína legsajátságosabb és legönállóbb gondolkodójának mondható, de egyúttal a leghomályosabb is valamennyi között.” (LAO-CE 1943: 3)
- 12 „Tömörségével és világosságával kiválóan alkalmas arra, hogy az olvasó megismerje belőle a taoista filozófia alap gondolatait.” (TÓKEI 2005: 11)
- 13 “It looks very much like a text-book put into the hands of Taoist disciples when they came to learn the Way from a master. In any case the book is full of cryptic allusions, which the initiate would explain to the uninitiate. The style is in most chapters poetical, and as such extremely succinct.” (HUGHES 1942: 144)
- 14 Az ő esetükben közös munkáról van szó. Tőkei Ferenc készítette a prózafordítást Weöres Sándor számára, a költő – Tőkei útmutatásai alapján – ezt a prózai „nyersfordítást” formálta verssé.
- 15 „A Tao Te King mélységesen ’filozófiai’ szöveg, bár mindeddig mégsem mint ilyent tartották számon.” [‘The Daodejing is profoundly ’philosophical’ text, and yet it has not been treated as such.’] – írják a szerzők fordításuk bevezetőjében. (AMES & HALL 2003)
- 16 Ezen eljárás „elméleti” hátterét az alábbi, 1848-ból származó idézet szolgáltathatja: „Egy szó jelentése bármilyen nyelvben az az értelem, amelyben azt az adott nyelvben a jó írók használják, és ha meg tudjuk mutatni, hogy mi is ugyanolyan módon használjuk az adott szót, mint ahogyan ők használták, akkor bizonyosak lehetünk afelől, hogy a szót helyesen alkalmaztuk.” [‘The meaning of a word in any language is the sense in which good writers in that language use it, and if we can show that we use the word in the same way in which they have employed it, then we are warranted in the application we make of it.’] (MEDHURST 1997 [1848]: 86)
- 17 Ennek a társadalmi, gazdasági stabilitásnak, nyelvi és kulturális változatlanságnak az okait Sári László részletesen kifejti Dilettánsok történelme című könyvében; itt csak néhány mondatot idézünk belőle: „Ha pedig belegondolunk a ’kínai program’ részleteibe, mindjárt látjuk, hogy a kényelmes és biztonságos országteremtés igencsak embert próbáló, komoly munka. [...] Nem véletlen, hogy az emberiség eddigi történelmében egyedül a kínaiaknak sikerült a tervet tartósan megvalósítani, az országot több mint két és félezer éven át – a 20. század elejéig – épségben megőrizni, fönntartani. [...] Ez a program nem a folyamatosan megújuló, szüntelenül teremtő hős programja, hanem a társadalmi változatlanságot kedvelő, a körülményekhez puhán igazodó, fenntartó emberé.” (SÁRI 2019: 111, kiemelések az eredetiben)
- 18 “Nowadays, the Way of Nature is called Physics, while the Way of People has become Psychology. Therefore, the modern meaning of Dao De Jing would be A Classic about the Physics of Psychology.” (SCHADE 2018b: 13) Érdekes, hogy az újabb kritikai irodalomban a mű címe már ebben az angol fordításban szerepel: The Classic of the Way and Virtue (Daodejing).
- 19 “The aim of a meta-translation is to produce a translation that takes optimal advantage of the expertise accumulated in the previous translations.” (SCHADE 2018b: 20) A kínai filológiával foglalkozó szakemberek (és a régi kínai szövegek mai fordítói) számára valóságos kincseshánya ez a három monumentális kötet, amelyek összeállításán az 1980-ban Új-Zélandra emigrált és az Aucklandi Egyetemen pszichológiából doktorált sinológus tudós évtizedeken át folyamatosan dolgozott.
- 20 “It’s impossible, or at least inadvisable, to do a 100 % literal translation of the DDJ. Modern Chinese is different from Western languages, and the language used in this book is even more different. To start with, the DDJ is extremely

- compact. Its verses have very few connecting words, forcing the reader to think deeply about the verse in order to tease out its underlying meaning or meanings. Some words can, depending on context, serve as nouns, verbs, adjectives or adverbs. Verbs in Chinese generally have no past, present or future tense, nouns have no gender (male/female), and no number (singular/plural). And to make things even more difficult, helpful little words like prepositions and pronouns are often missing entirely. As a result, translating literally from Chinese to English usually results in gibberish.” (LAOZI 2018: 300)
- 21 “To be literal about meanings is to be ridiculous. [...] Where English has no standard phrase, [...] any translation must be heavy-handed. The translator is not a traitor; his language is.” (GILL 2004: 25)
- 22 Ez a megoldás erősen emlékeztet minket Walter R. Old 1894-es fordítására, amely így szól: “Moderate your speech and preserve yourself.” [‘Mérsékeld a beszédedet és őrizd meg magad.’] (OLD 1894: 9)
- 23 Ezt a kérdést veti fel Székely János Heideggert olvasgató című elmélkedésében is. Beszámol arról, hogy 1988-ban román nyelven is kiadták Heidegger Wegmarken című kötetét, amelyet a román fordítók, mint írja, „...rendkívüli gondossággal és hozzáértéssel, mondhatnám hermeneutikai kompetenciával fordítottak le (sőt kommentáltak is), úgyhogy a román szöveg, amennyire meg tudom ítélni, világosabb, mint a német. (Heidegger némelyik bonyodalmasan képzett terminusa, amelynek persze az értelme is bonyolult, önáluk olykor egész kis mondatot tesz ki – hát hogy is ne válna explicitebbé?) Kérdés most már, hogy a fordítás által értelmezett Heidegger, a tömör és elmés, bár velejéig antropomorf nyelvi–fogalmi páncélatából kibontott Heidegger egyáltalán Heidegger-e még?” (SZÉKELY 1995: 28–29) Hasonlóan vélekedik a román-francia író és filozófus, Emil Michel Cioran is: „Egy fordítás, ha világosabb, érthetőbb, mint az eredeti, rossz. Ez ugyanis azt bizonyítja, hogy a fordító nem tudta megőrizni az eredeti többértelműségét, és döntött: ami is bűn.” (CIORAN 1999: 147)
- 24 „L’incertitude flottante, l’ambiguïté qui naît de l’impersonnalité et de l’intemporalité du verbe, de l’effacement du pronom n’est pas une infirmité de la langue chinoise. C’est une attitude générale devant l’univers. Le traducteur occidental voudrait savoir qui est là, au bord du lac, ou dans la montagne, qui écoute l’appel des oies sauvages en vol ou la corde d’un luth effleurée par une main. Il voudrait savoir quand cela a lieu : très autrefois, hier, la veille, aujourd’hui ? Il voudrait posséder tous ces éléments, afin de pouvoir préciser la couleur affective du poème, l’état d’esprit de son auteur (auteur le plus souvent invisible, dérobé), la note dominante. Est-ce nostalgie, gaieté légère et enjouée, mélancolie sombre, tristesse douloureuse ? Mais le poète chinois refuse de se laisser enfermer dans une seule réponse. La langue de son lecteur européen exige un choix entre plusieurs significations (ou du moins croit-il qu’elle exige). Mais la poésie chinoise non.” (ROY 1974: 159–160)
- 25 Megint az 1927-ben kiadott Mester János-féle könyvből idézzük: „A tao igen sokjelentésű szó. Eredetileg annyí, mint út. Írásjele a ’fej’ és a ’menni’ jelények (sic!) csoportosítása: olyan utat jelent tehát, melyen feje után jár az ember, mely célhoz vezet, melynek iránya és értelme van.” (MESTER, é. n.: 179, kiemelés az eredetiben)
- 26 Ugyanezt a gondolatot a nyugati filozófia szó- és fogalomhasználatára szerint körülbelül így fejeznénk ki: „A világ a tudatban, tehát bennem születik meg. [...] A transzcendens nem megragadható, ami megragadható belőle, az még nem transzcendens.” (VÉGH 2006: 64)
- 27 A Tao magyarázataként Stojits Iván ezt írja lábjegyzetben: „Tao annyit tesz, mint: egyetemes világszellem, legfelső élet-princípium, abszolút Istenség”.
- 28 A könyvről és Karáton Gábor fordítói munkájáról írt recenziójában Miklós Pál furcsállja a „beszélni beszélhetsz utakról” megoldást, ugyanis „... a szöveg eredetijében nem fordul elő tegezés, a második személy használata” (MIKLÓS 1991: 234).
- 29 Ágner Lajos később még egyszer visszatér a Tao fordítására: „Lao-ce sosem gondolt megszemélyesített Tao-ra. Fáradha-
- tatlanul hangoztatja, hogy a Tao megismerhetetlen és meg nem nevezhető. Legközelebb áll a Tao-hoz a lélek, szellem, világélke elnevezés.” (LAO-CE 1943: 5)
- 30 Érdekes módon a mű egy másik változatában, amely ugyan-csak D. C. Lau fordításában, ugyancsak a Penguin Classics sorozatban, és szintén 1963-ban jelent meg, ez a sor ebben a formában olvasható: “The way that can be told / Is not the constant way.” [‘Az út, amit el lehet mondani, / nem az állandó út.’] (LAO TZU 1963: 57) Roel Sterckx fordítása is szinte szó szerint ugyanilyen: “The Dao that may be spoken of is not the constant Dao.” [‘Az a Tao, amiről beszélni lehet, nem az állandó Tao.’] (STERCKX 2020: 69) A hatalmas, ezeroldalas Bary & Bloom-féle dokumentumgyűjteményben az idézet nem két, hanem egy sorba van írva, és a Way szó mindkét előfordulásakor nagy kezdőbetűvel szerepel (BARY & BLOOM 1999: 79). A változatosság (vagy inkább bizonytalanság) tehát elég jelentős még a helyesírás és a központosítás terén is.
- 31 Ez alól kivétel John Chambers 1868-as első angol fordítása, amelyben az első mondat így hangzik: “The tau (reason) which can be tau-ed (reasoned) is not the Eternal Tau (Reason).” [‘Az a tao (értelem), amit taositani lehet, nem az Örök Tau (Értelem).’] (Lau-Tsze é. n. [1868]: 1, kiemelések az eredetiben)
- 32 “Can we, in attempting to understand and translate a work which belongs to a very different tradition from our own, do more than read our own conceptions into it?” (RICHARDS 1932: 86–87)
- 33 Könyvének bevezetőjében Hatvany Bertalan ezt írja: „Richard Wilhelm évszázadunk elején Kína egyik legalaposabb ismerője volt; [...] klasszikus német fordítása, a ‘Das Buch des Alten vom Sinn und vom Leben’ évtizedeken át szolgálta, igen tiszteltetreméltó módon, a Tao-Tê King ismeretét elsősorban Középeurópa országaiban.” (LAO-TZÉ 1977: 11)
- 34 A portugál fordításokat külön nem említjük meg, mert nagyrészt szó szerint megegyeznek a spanyolokkal: „O caminho que pode ser expresso não é o Caminho constante.” [‘Az az út, amit ki lehet fejezni, nem az állandó Út.’]. Persze vannak eltérő megoldások is: „O Tao que pode ser pronunciado, / não é o verdadeiro e eterno Tao.” [‘A Tao, amit ki lehet mondani (ejteni), nem az igazi és örök Tao.’], „A via que se pode percorrer / não é a verdadeira via.” [‘Az út, amin végig lehet menni (amit be lehet járni) / nem a valódi út.’] stb.
- 35 A szójátékkísérletek mindenütt az én kiemelésem (A. S.).
- 36 Ez a „taosítható tao” kifejezés – bármennyire posztmodern hangzású – érdekes módon már a mű első angol nyelvű fordításában felbukkan (ld. a 31. sz. lábjegyzetet).
- 37 “Language will always be an imperfect vehicle to express what is inexpressible.” (STERCKX 2020: 69)
- 38 “The teaching of the Laozi is based on a great underlying principle, the Way, or Dao, which is the source of all being, the governor of all life, human and natural, and the basic, undivided unity in which all the contradictions and distinctions of existence are ultimately resolved.” (BARY & BLOOM 1999: 78)
- 39 “You cannot split up the Dao into several components or ingredients, since it is ‘one’. It is a wholeness, a unity that permeates everything and ties everything together: humans, the heavens, Earth. So you could think of it as a sort of ultimate reality or process, a force that keeps everything moving. As such it is not accessible by means of words. The more I continue writing about it, the more its essence will escape me.” (STERCKX 2020: 69) Vö. Tao Te King 56., Ágner Lajos fordításában: „A bölcs, aki ismeri a Taot, nem beszél róla. / Aki beszél róla, nem ismeri a Taot.” (LAO-CE 1955: 72)
- 40 “Tao, since it is the first principle of all things, cannot itself be a ‘thing’ in the way that Heaven and Earth and ‘the ten thousand things’ are things. Objects can be said to be Being (yu), but Tao is not an object, and so may only be spoken of as Non-being (wu). At the same time, however, Tao is what has brought the universe into being, and hence in one way it may also be said to be Being. For this reason Tao is spoken of as both Being and Non-Being. Non-being refers to its essence; Being to its function.” (YU-LAN 1983, I.: 178)
- 41 “Logic is the foundation of philosophy. Isn’t perplexing that an ‘illogical’ Tao Te Ching can have so much philosophical

influence in China? Are we convinced that ancient Chinese philosophical thinking is without logic?" (WANG 2015: 4)

- 42 „En chinois littéraire, les sens propre, non philosophique, du mot tao est le plus souvent « chemin », s'il fait fonction de nom, « parler », s'il fait fonction de verbe.” [‘A kínai irodalmi nyelvben a tao szó tulajdonképpen (nem filozófiai) értelme a legtöbb esetben ’út’, ha főnévként használjuk, és ’beszélni’, ha igeként.’] (PRAAG 1996: 61)
- 43 “In Chinese translations of the Bible, logos is almost always rendered as dao. And a few lines later he [vagyis Richard Wilhelm, A. S.] writes: ‘Used as a verb, the word [dao] means ‘to speak’ [reden] or ‘to say’ [sagen]...’” (MAY 1996: 69)
- 44 „... n’y aurait-il pas néanmoins des notions universelles, que l’on rencontrerait comme telles à la base de toutes les cultures ? [...] Notions souches, si l’on peut dire, à la racine de toute intelligence humaine, constitutives du travail même de la pensée : de la

façon dont nous, les hommes, tous les hommes, a priori prenons conscience de l’existence et nous représentons nécessairement les choses. Ce sont elles qui structurent l’esprit humain. Comme telles, on les retrouvera logiquement d’une langue à l’autre. Ainsi sont l’« Être », la « vérité », le « temps », etc. (JULLIEN 2008: 127)

- 45 „... atteindre le Dao par le moyen du raisonnement” (ZHOU 2023: 162)
- 46 “De, conventionally translated ‘virtue’ or ‘power’, refers to how the Way functions (literally, walks) in the visible world. ‘Moral authority’ is probably the closest modern equivalent to de.” (LAOZI 2019: 17)
- 47 “In the Dao De Jing the meaning of ‘virtue’ depends on the meaning of ‘dao’, the other half of the binary.” (LAOZI 2019: 17)
- 48 “Looked at from Anywhere, the world is full of insecurities and contradictions; looked at from Nowhere, it is a changeless, uniform whole.” (WALEY 1958: 53)

KURCSIS LÁSZLÓ: LAU-CE TÁJAI, 2005, VEGYES TECHNIKA, 15X22CM

KURCSIS LÁSZLÓ: ANTROPOZÓFUS ÚTJA, 2017, PASZTELL, 100X100CM

OSCAR WILDE

A szobrász

The Artist

Egy este ihletet kapott a szobrász, hogy megalkossa az Egyetlen pillanatnyi gyönyör szobrát. Elindult hát világgá, hogy bronzot keressen. Hiszen csak bronzban tudott gondolkodni.

De a földkerekség minden bronza eltűnt, az Örökké tartó szomorúság szobrát nem számítva az egész világon sehol sem lehetett bronzot találni.

Az övé volt most ez a szobor, a saját kezével formázta meg, és az egyetlen dolog sírjára állította, amit szeretett az életben. Maga alkotta képmást állított annak a halottnak a sírjára, akit a legjobban szeretett, hogy szolgáljon az emberi szerelem jegyéül, ami nem hal meg, és az emberi szomorúság jelképéül, ami örökké tart. És nem volt más bronz az egész világon, csupán ennek a szobornak a bronza.

És ő megragadta a szobrot, amit alkotott, egy nagy olvasztókemencébe vetette, és tűzre adta azt.

Majd az Örökké tartó szomorúság szobrának bronzából megformázta az Egyetlen pillanatnyi gyönyör szobrát. Hiszen csak bronzban tudott gondolkodni.

OSCAR WILDE

(1854, Dublin – 1900, Párizs): író, költő, író, drámaíró. Egyetemi tanulmányait Oxfordban végezte, klasszikus műveltsége, intellektusa kiemelkedő volt. Művei a 19. század végének legjobb alkotásai között szerepelnek, szinte minden irodalmi műfajban maradandót alkotott. Az angol aesthetic movement legjelesebb képviselője. Legismertebb művei: *Dorian Gray arc képe*, *A boldog herceg*, *A readingi fegyház balladája*, *De profundis*.

A portréfotót Napoleon Sarony készítette.

A tanítvány

The Disciple

Amikor Narcisszus meghalt, örömének forrása édesvíz-kehelyből sós könnyek kelyhévé vált, és a fák közül sírva jöttek a nimfák, hogy énekükkel vigasztalják a forrást.

És amint meglátták, hogy a forrás édesvíz-kehelyből sós könnyek kelyhévé változott, kibontották zöld hajfonataikat, és sírtak a forrásnak, majd így szóltak: „Nem csodáljuk, hogy ily módon kell gyászolnod Narcisszust, hisz annyira gyönyörű volt.”

„De gyönyörű volt-e Narcisszus?”, kérdezte a forrás.

„Ki tudhatná jobban, mint te?”, válaszoltak a nimfák. „Egykor elvonult mellettünk is, de téged keresett, a te partjaidnál hevert és rád nézett le, és a te vized tükrében tükrözte vissza saját szépségét.”

Ám a forrás így felelt: „De én azért szerettem Narcisszust, mert ahogy a partomon feküdt és letekinett rám, szeme tükrében saját szépségem tükörképét láttam egykor én.”

KURCSIS LÁSZLÓ: SZÍNHÁZ, 2000, VEGYES, 40X30CM

Theokritosz

Theocritus

Pásztortánc.

Ó, Perszephoné dalnoka!
Elhagyott, borús réteken
Eszedbe jut Szicília?

Hol liljomok ravatala
S borostyánon táncol a méh;
Ó, Perszephoné dalnoka!

Halld, kapunknál száz vad kutya,
Szímaithá hívja Hekatét;
Eszedbe jut Szicília?

Tenger kacag s fény gyúl, noha
Szegény Küklpsz sorsán zokog:
Ó, Perszephoné dalnoka!

S Daphnisznak bajt kell vívnia,
Kit hajt kamasz vetélkedés:
Eszedbe jut Szicília?

Mit Lakón hoz, kecskegida
S derűs pásztorhad vár reád,
Ó, Perszephoné dalnoka,
Eszedbe jut Szicília?

**GÓZ
ADRIENN**

(Debrecen, 1974) tanulmányait a Debreceni Egyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen végezte. Írásai, fordításai többek között a *Magyarul Babelben*, az 1749 és a KULTer oldalain jelentek meg.

Fordította Góz Adrienn

**GELLÉN-MIKLÓS
GÁBOR**

(Székesfehérvár, 1973):
1994 óta publikál
verseket a következő
folyóiratokban: *2000*,
Alföld, *Árgus*, *Élet*
és Irodalom, *Holmi*,
Jelenkor, *Műhely*,
Nappali ház, *Új Forrás*,
Vigilia. Több alkalommal
szerepelt a *Szép versek*
című antológiában is.
Önálló kötetei: *Rossz*
alvó (2002), *A beérés*
fokozatai (2012),
Százalazodik szét (2022).
Székesfehérváron
él, középiskolai
magyartanár.

GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR

Megalázott fekete csend

Leforráz a fényes udvar.
Gömbbé gyúrva hazatérsz te is.
Túl szeplős húgod rád mosolyog.
A családi gondviselés
beteljesíti évezredes törvényeit.
Arcod cezúrárt húz a házmester szavai közé.

Fantáziád egy szalmaszálla futja.
Ismerős tárgyaidd közt
idegen békék várnak rád, ha szobádba lépsz.
Ennyi vagy. Megalázott fekete csend.
A kés illata, mintha szeretőd illata volna.
A puha napfény közelsége kétségbe ejt.

A párna sem igaz

Még a párna sem igaz a fejem alatt.
Vizes homokba rejtem el kézfejem.
Egy messziről jött tengerész illatában állok.
A tárgyak sem győznek meg, hogy létezem.

(A *Műhely* 1995/2–3. számából)

Írás közben fedésbe kerülsz önmagaddal

Jubileumi beszélgetés Gellén-Miklós Gábor költővel

Takács Nándor: A *Műhely*ben harminc évvel ezelőtt publikáltál először verseket. Azóta megjelent három köteted, többször szerepeltél a *Szép versek* antológiáiban, és számos irodalmi folyóiratban találkozhatunk verseiddel, prózáiddal, kritikáiddal. A *Műhely*ben kerek évfordulót ünnepepsz, de ha jól tudom, költői pályád még korábban indult. Hol mutatkoztál be először verseiddel, és hogyan tekintesz vissza utadra az első megjelenésig?

Gellén-Miklós Gábor: Tizenhét évesen kezdtem el verseket írni egy rózsaszínű borítójú kockás füzetbe, mert valakitől hallottam, hogy van ilyen, hogy valaki annyi idős, mint én, ráadásul teljesen normális, nem földönkívüli, és verseket ír. Ez nekem nagyon megtetszett, és naponta, kétnaponta megírtam egy költeményt, amely inkább volt dalszöveg, de akkor ennek nem volt semmi jelentősége. Csakis az a különös tevékenység számított, ahogy az ember magányosan egy füzet fölé hajol, és jönnek a sorok egymás alá, néha könnyen, néha nehezebben. Teljesen outsiderként csöppentem ebbe a világba, semmi közöm nem volt a szépirodalomhoz, nem olvastam: se verseket, se regényeket, csupán egy önmagát kereső, sodródó kamasz voltam. Aztán beleszerettem Ady Endre verseibe, meg a botrányaiba, a nőügyeibe, a lázadásaiba. Közöm lett a szépirodalomhoz. A „költészetem” is gyökeres fordulatot vett: Ady-epigon lettem. Írtam rendületlenül, faltam a könyveket, azt is megtudtam, hogy létezik kortárs irodalom. Abba is beleástam magam, próbálgattam más költők hangját is. Tudatossá váltam. A *Fejér Megyei Hírlap* szombati mellékletében jelent meg először nyomtatásban versem. Tizenkilenc éves voltam. Felszabadító élmény volt találkoznom a saját szövegemmel az újságban. Néhány évig rendszeresen publikáltam itt, csak később tudtam meg, hogy a neves költő, Péntek Imre közölte ezeket a verseket. De nem elégedtem meg ennyivel, irodalmi lapoknak is elkezdtem kéziratokat küldözgetni, sokáig igazi eredmény nélkül. Kedvesek voltak a szerkesztők, bíztattak, de közölni nem közöltek. Aztán 1994-ben megtört a jég, Ladik Katalin, az *Élet és Irodalom* akkori rovatvezetője elfogadott tőlem egy verset közlésre.

T.N.: 2002-ben megjelent első verseskötetedről Tóth Krisztina így ír a könyv fülszövegében: „Alakoskodik, amikor egy-egy kortárs hangján szólal meg, de aztán visszavonhatatlanul átcsúszik abba a hangfekvésbe, ami csakis az övé.” A *Rossz alvó* néhány verséről Varga Emőke is megjegyzi *Jelenkor*-ban közölt recenziójában, hogy azokban nyíltan vállalod az „ismert versvilágok megidézését, a költői maszkot, magát a szerepjátékot”. Talán az említett tudatos kísérletezés, a más költők hangjainak próbálgatása él tovább az irodalmi hagyománnyal párbeszédet folytató verseidben és a legutóbbi kötetedben is előforduló intertextuális utalásokban? Az általad olvasott és „játékba vont” költők közül kik azok, akik leginkább hatással voltak rád, és segítettek saját hangod megtalálásában?

G.-M. G.: Az hamar evidenciává vált a számomra, hogy a költészet nem mondanivaló, nem tartalom, hanem hang. A megszólalás hogyanása és milyensége. Hatalmas intenzitással eredtem nyomába ennek a titoknak. Verseket szedtem ízekre, megvizsgáltam a szöveg nyitányát, az első lépést, a váltásokat, az átkötéseket, figyeltem, mi történik a mélyrétegben, hogyan vándorolnak a motívumok, hogyan tűnnek el, majd bukkannak fel újra, mi történik velük közben, aztán a lezárást, mikor kell befejezni egy verset, mi az elvarrás technikája. Rengeteg költő hangját boncolgattam, hosszú lenne a névsor, de egy szerzőt mindenképpen meg kell említenem, Kemény Istvánt. Az én generációm számára valószínűleg az ő versvilága tette a legfelszabadítóbb hatást. Nagyon szerettem továbbá az akkor uralkodó ironikus beszédmódot, szívesen éltem a verhumorral, ezek az intertextuális játékok, a klasszikus szövegek evokálása, átkeretezése, átcsúsztatása – persze kifordítva, kifecamítva – a saját verseimbe minden bizonnyal innen erednek. De ambícióm sose volt, hogy az

én hangom más hangok, versvilágok megidézése legyen. A szövegek írták így magukat, én csak feltettem a kezemet, megadtam magam.

T.N.: Habár a költészet nem tartalom, verseidnek bőven akad mondanivalója: *A beérés fokozataiban* például a szomorú férfikorról, ahogyan Kemény István megállapítja második köteted fülszövegében, de rögtön hozzáteszi azt is, hogy költői hangod jellegzetességei: a humor és az őszinte egyszersmind titokzatos megszólalás nyeri meg az olvasót ezeknek az életút-letapogató, létértelmező verseknek. Kiemeli *A beérés fokozatai* hibátlan szerkezetét, és a kötet más elemzői is méltatják a gazdag motivikus hálózatot, amely, úgy érzem, fontos szervezője mindegyik kötetednek. Az eddigiekben tízévenként jelentkeztél új versgyűjteménnyel. Hogyan érnek könyvvé az évek során megszülető versek, hogyan alakítod ki a köteleid kompozícióját?

G.-M. G.: Amiként a dal szüli énekesét, úgy szüli a hang a vers tartalmát, tehát létezik mondanivaló is a költészetben, persze, de ezen megszorítással. Nagyon tetszik az „életút-letapogató” metaforád, valóban így gondolok a verseimre: tapogatódzások, bibelődések, véletlen rátalálások, óvatoskodások. Néhány motívum makacsul ragaszkodik hozzám, ez ennyi év távlatából biztos állítható. Melyek ezek? Valamely mélyről jövő, pontosabban megragadhatatlan (megírhatatlan?) keserűség, a dolgok reménytelen elcsúszása, lötyögése, aztán a jelenlét árnyékszerűsége, a kívül rekedtség folyamatosan fennálló érzete. A konkrét élethelyzetek, mint pl. a férfikor, a gyász ezekbe ágyazódnak bele. De ez a komorság sokszor kibillen az irónia, a szarkasztikus gúny irányába is, így lesz hitelesebb a szöveg. A köteteimet szeretem sokáig érlelni, alakulni hagyni. Szeretem, ha van miből válogatni, miközben kíméletlenül hajigálom ki a verseket a kéziratból, ha nem találok a helyüket, ha nem találják a helyüket. Hosszasan illesztgetem őket, mit szólnak egymáshoz. Rakosgatom őket innen oda, onnan ide. Nagyon izgalmas nyomozómunka ez, ugyanis a szövegek kaotikusnak tűnő halmaza mindig magában rejtje a saját megoldókulcsát is, csak rá kell bukkanni. Mindhárom kötetemet én raktam össze, amelyet a szerkesztőim örömmel vettek, és változtatás nélkül küldtek nyomdába.

T.N.: Talán épp a szerzőként átélt megragadhatatlanság, kimeríthetetlenség miatt érzi úgy az olvasó, hogy motívumaid nem veszítenek erejükből, és kötetről kötetre fel-, illetve

megrázó erejű képekben és szituációkban bonthatóknak ki. Legutóbbi, *Százalazodik szét* című kötetedben Villányi László is éppen a keserűséget tartja uralkodónak: „egy keservesen köznapiság” rajzait találja a versekben, Domján Edit a tébláboló (ahogyan te fogalmazol: tapogatódzó) szemlélődést emeli ki, Péntes Tímea pedig az árnyékból való kilépés és a megkapaszkodás vágyát érzi az egyik legfontosabb motívumnak. Bár a kritikusok egybehangzóan elismerik, hogy a konkrét élethelyzeteket termékeny távlatba, társadalmi kontextusba helyezi a kötet, egy kiszólás nyomán, mely az *Indián nevem* című versben hangzik el, enged meg, hogy a szövegen kívül is párbeszédre bírjam a lírai alanyt és az életrajzi szerzőt: hogyan hatnak rád a verseid? Újraolvasáskor át tudod-e élni a versek megszületésekor érzett katarzist? Bakonyi István recenzióját idézve kérdezem: Lehet-e gyógyír a költészet?

G.-M.G.: Az *Indián nevem* című versben valóban tesz egy gesztust a lírai én, és kiszól, kibeszél a szövegből, ám mivel ez a gesztus is a szövegen belül történik, úgy gondolom, hogy nem sikerül elérnie a szövegnél valóságosabb valóságot. A versek megírásakor nem élek át katarzist, az nagy baj is lenne, mert az azt jelentené, hogy nincs meg az a távolság, amely a szöveg létrehozásához szükséges. Ugyanannyira kell a versen kívül tartózkodni, mint belül. El kell tartani magadtól azt a formálódó, alakuló valamit, hogy rá tudj nézni, meg tudd látni, tudj neki segíteni verssé válni. Katarzisz helyett inkább azt érzem írás közben, hogy most egy nagyon autentikus dolognak vagyok a részese, most az történik, aminek történnie kell. De itt nem valamiféle romantikusan misztikus dologra kell gondolni. Olyan ez, mint kiülni a préház elé a padra egy pohár borral. Ülsz a diófa alatt, nézed a távoli hegyeket, a felhőket. Egyszerű és magától értetődő minden. Fedésbe kerülsz önmagaddal, jelentsen is bármit ez az önmagad. Ha már megírtam egy verset, kész van, tőlem függetlenül létezik, akkor már meg tud érinteni, tudom olvasni, látom az erényeit, de a gyarlóságait, a sutaságait is. Akkor létrejöhet a gadameri horizont-összeolvadás. Szerintem a költészet ne gyógyír legyen, hanem költészet. Úgy sokkal többet tud segíteni.

T.N.: Napjainkban az önéletrajziság a prózában és a lírában is újra nagyobb hangsúllyal van jelen. A pályakezdő fiatalokat is kifejezetten érdeklik a személyes élmények költészetté formálásának lehetőségei, sokszor az önismeretszerzéssel szoros

kapcsolatban. Gimnáziumi magyartanárként tehetséggondozással is foglalkozol: tapasztalataid alapján hogyan támogatható a szárnypróbálgató diákok alkotói fejlődése, és miképpen gazdagítható az irodalomszemléletük?

G.-M.G.: Több mindennel próbálkozom, próbálkozunk, hogy a megfelelő irányba terelges-sük a tehetséges diákokat. Volt egy sorozatunk, amelynek keretén belül jelentős kortárs szerzőket (pl. Tóth Krisztina, Varró Dániel, Háy János) láttunk vendégül egy-egy rendhagyó órára, hogy rádöbentsük a gyerkőcöket: az irodalom a jelenben történő dolog, ma is élnek írók, akik ugyanígy alkotnak szövegeket, mint a tankönyvben tananyagként szereplő Balassi Bálint. Akik maguk is írnak (nincsenek túl sokan), őket igyekszünk célirányosan megsegíteni, keressük a lehetőségeket arra, hogy találkozzanak hasonló érdeklődésű diákokkal. Irodalomtanárként általában is az egyik vesszőparipám, hogy próbáljam meggyőzni a fiatalokat: jobb a szépirodalmon belül létezni, mint kívül. Ehhez viszont meg kell tanulni olvasni, hermeneutikai értelemben. Meg kell hallani a szöveg csendes invitálását, be kell tudni lakni a szöveget. Csokonai magánya, szerelmi tragédiája a mi magányunk és szerelmi tragédiánk. Minden nap ajánlatot teszek a diákjaimnak: olvassanak bátran, kreatívan, komolyan és játékosan.

T.N.: Irodalomszervező és -népszerűsítő tevékenységed nem korlátozódik tanítványaidra és a pályakezdő fiatalokra. Bokros Judittal közösen irodalmi beszélgetéssorozatot vezettek szülővárosotokban. Mikor döntöttétek el, hogy elindítjátok a Nyitott könyvek irodalmi estjeit, és hogyan fogadja Székesfehérvár közönsége ezeket a programokat?

G.-M. G.: A városban aktív és nagyon színes az irodalmi élet, köszönhetően többek között a Vörösmarty Társaságnak, az általad már megidézett Bakonyi Istvánnak, illetve Czinki Ferencnek. Kü-

lönböző kánonok vannak jelen, ebben próbálunk mi részt találni, olyan szerzőket, irodalmárokat invitálunk egy beszélgetésre, akikkel még nem találkozott a fehérvári közönség. A sorozat apropóját éppen a *Műhely* folyóirat adta... amikor 2023-ban megjelent a *Tánc* különszám, amelyben rajtunk kívül más helyi szerzők művei is helyet kaptak, akkor jött az ötlet, hogy ennek a nagyon impozáns kiadványnak szervezzünk egy fehérvári bemutatót, már csak azért is, mert emlékeim szerint a *Műhely* még nem volt a város vendége. Az egykorvolt *Árgus* folyóirat indulásáról, vagy Pilinszky fehérvári éveiről folyó diskurzus telt ház előtt zajlott. De a többi rendezvényünkre is szívesen jöttek, jönnek a lelkes érdeklődők.

T.N.: Látva, milyen sok szálon kötődsz otthonodhoz, Fehérvárhoz, valamint irodalmi, kulturális életéhez, felmerül bennem a kérdés: melyek a város azon sajátosságai, elvont és megélt terei, amelyek érzésed szerint alakító erővel hatnak költészetedre? Másképp megfogalmazva: városhatáron innen és túl milyen forrásokból merítesz inspirációt?

G.-M.G.: Valóban nagyon fontos számomra Fehérvár, itt vagyok otthon. Az idő előrehaladtával azonban egyre otthontalanabbá is válok ebben a városban, hiszen szép lassan eltűnnek belőle épületek, utcák, emberek, parkok, padok, illatok, fények és színek. Megváltoznak a zörejek is. A csend is más lesz. Ha nem is közvetlenül, de nyilván hatással van minden itt élő alkotóra, hogy Fehérváron tanított Virág Benedek és Ányos Pál, itt járt gimnáziumba Vörösmarty Mihály, itt volt múzeumigazgató – igaz, csak rövid ideig – Weöres Sándor, később itt élt és dolgozott Takács Imre, néhány esztendeig Kalász Márton is. Hogy mi inspirál leginkább? Ugyanaz, mint ennek a különös útnak az elején: ahogy az ember magányosan egy füzet fölé hajol, és jönnek a sorok egymás alá, néha könnyen, néha nehezebben...

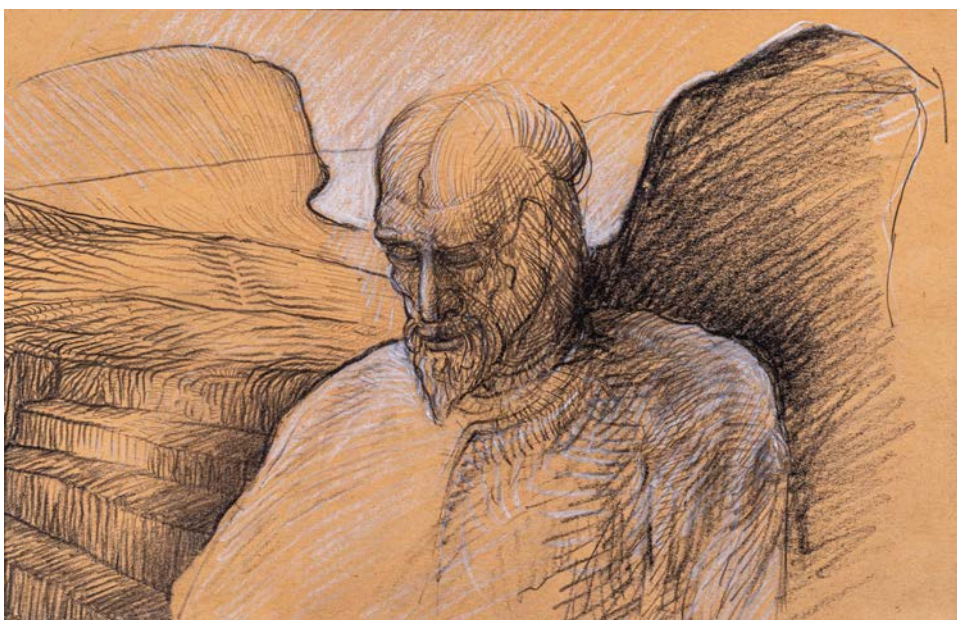
GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR

Ainigma

Apu többször is kihúzta
a gyufát, majd a magasba tartva
imígyen szólt:
mindannyian a tűzzel játszunk.

Lángoló szemekkel néztem.
Olyan volt, mint egy mise,
titkos beavatási szertartás.
Apu láthatatlan varázsköpenye

lepelként hullott rám. Korai
emlékem ez. Az akkori kisfiú
most üszkös romok közt játszik.
Elfeketült gerendák árnyékában.

KURCSIS LÁSZLÓ: ANYGYAL 03, 2010, CERUZA, 22X15CM

TEHETSÉGGONDOZÓ MŰHELY

Folyóiratunk hosszú évek óta fektet nagy hangsúlyt fiatal tehetségek felkutatására és segítésére. Lapszámainkban rendszeresen jelennek meg olyan szerzők, akik először a *Műhely*nek mutatták meg kézírataikat. 2022-ben tehetséggondozó programot s ezzel együtt új rovatot indítottunk olyan pályakezdő költők és írók számára, akik szövegmutatványaikkal bizonyították, hogy tehetségesek, és akiknek megkülönböztetett figyelemmel szeretnénk támogatni alkotói fejlődését. 2025-ös évfolyamunkban először Lágý Kornél verseit ajánljuk Olvasóink figyelmébe.

LÁGY KORNÉL

Éjszaka a 4-es 6-oson hiányozni kezdesz

Simon Mártonnak

Oktoгон.
Szűrő nyelén
cafat tészta.
Pár megálló
a képszakadásig.

Nem merem megírni,
hogy hiányzol.
Hogy miattad kárba ment
egy Simon Marci-kötet.

Hiába nem lenne ez
számodra újdonság.
Írtam rád
rosszabb,
sokkal rosszabb
állapotban is.

A tehetetlenség
és
komplementere.
Bal fülemben szól
a *Who Dat Boy*.
Elhíszem:
én vagyok az.

**LÁGY
KORNÉL**

2004-ben született
Pécsett. Jelenleg
egyetemi hallgató
Budapesten. A
Kaleidoszkóp folyóirat
főszerkesztője.

A szerző portréját és
az illusztrációt Molnár
Boglárka készítette.

Művízesés két oldalon,
de a fulladásveszély
elmarad.
Spanyol bárka ülésein
a szociális ellátórendszer.

A harmonikán túl,
a kapaszkodókra
gyorskötözővel feszítenek fel
egy új messiást.

Arca
aluljáróhomály,
íriszem terítem
mosdatlan testére.
Pupillám kettéhasad.

Hídfőnél leakasztják,
feltámad
és leszáll.
A passió alatt
macskás gif
elküldve.

Kinek adjam a nevedre
dedikált *Éjszaka a konyhában...*-t,
az elmaradt *elsőket*,
a túlpartról?

Hangszóróból:
Mechwart liget.
Hirtelen jobb csuklóm
a kapaszkodóhoz rántják.

Súlytalan nyárfatermés
tavaszi éjjelen.
Balom lógva marad,
elfogy a kötegelő.

Végül
nem jár
se a feltámadás,
se a válasz,
se a képszakadás.

Sörbe dobott pezsgőtabletta

Sörbe dobott pezsgőtabletta.
Apró helyett
TippMix-szelvényt adtam
egy hajléktalannak.

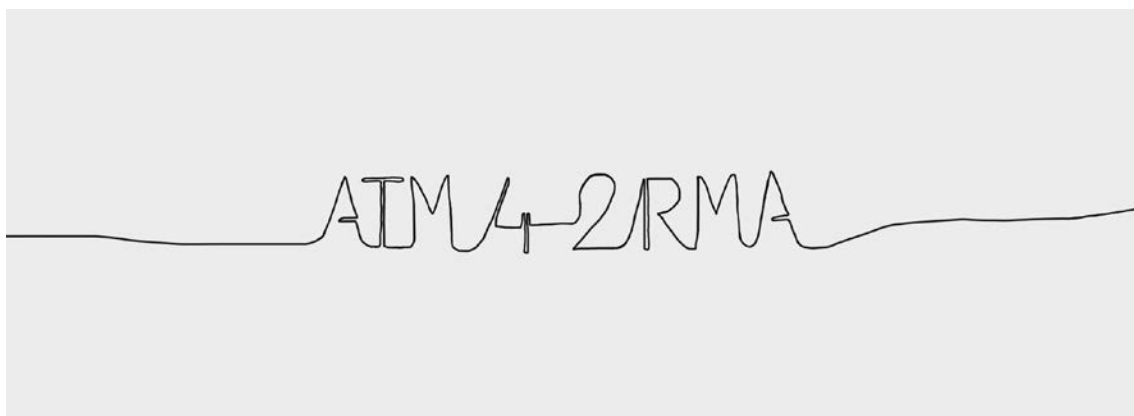
Biztos meccsen,
a Reálon,
elment.

Lelkiismeretem
paplan felé zuhanás.
Elnagyolt álom
utolsó pillanatai.

Másnap már nincs ott,
csak hűlt helyén
a Nemzeti Sport.

Pitypangból kiharapott szelet.
A habon
nem érezni változást.

Fel sem oldódik rendesen.

MOLNÁR BOGLÁRKA ILLUSZTÁCIÓJA

Bűvésztrükk

Egy varjú lenyelte a csőrét.
Amikor másnap megtaláltuk,
kiterülve feküdt
a frissen nyírt gyepen.
Hasfalát átszúrta a csőr.
Ilyen egy igazi bűvész –
gondoltam.
Te megrökönyödve álltál,
amíg lefotóztam.

Napok óta a varjúra
gondolok.
Vajon hogy csinálta,
mi lehetett a trükk mögött?
Talán elrontotta,
rosszul nyelte le,
vagy csupán emlékezetessé
akarta tenni
az utolsó fellépést?

Azóta nem eszel,
alig beszélünk.
Biztos benned is
mély nyomot hagyott.
Hiába kérdezlek,
nem válaszolsz.

Rájöhettél a trükkre,
és most gyakorolsz.
Le akarod nyelni az ajkaidat.
Várom kíváncsian.

BOKROS JUDIT

Átvilágítás rétegenként

BOKROS JUDIT

(Székesfehérvár, 1981): publikált online a *Litera-Túra Művészeti Magazinban*, a *Spanyolnátha* művészeti folyóiratban, a nyomtatott lapok közül az *Élet és Irodalomban*, az *Irodalomismeretben*, a *Műhelyben*, a *Várban* és a *Vigiliában*. A *Litera-Túra Kiadó* és a Kodolányi János Egyetem által kiadott egy-egy antológiában is szerepeltek versei. Első önálló verseskötete 2022-ben jelent meg *Felfedezés* címmel a Vörösmarty Társaság kiadásában. Jelenleg is Székesfehérváron él.

Szerzőnk édesapja, Bokros János (1938–1989) Sárkeresztúron született, és a székesfehérvári József Attila Gimnáziumban (ma Ciszterci Szent István Gimnázium) tanított magyart és történelmet. Élete során két önálló és egy posztumusz verseskötete jelent meg.

Ki és kit?
Mire és hogyan?
A test emlékszik-e,
vagy a lélek?
Amikor az üveglapon
fekvő fejet alulról
átvilágítják,
vajon kinek az agya látható?
Sorsokat hordozok magamban,
mintha az enyéme lennének.
Emlékeket hordozok magamban,
mintha az enyéme lennének.
Apámat, anyámat, nagyanyámat,
nagyapámat hordozom magamban,
a sejtjeimbe írták magukat,
rétegenként rakódtak rám,
rétegenként jönnek elő,
rétegenként leszek valaki más,
és mégis mindig az,
aki ebben a testben
újra és újra
a vastagon lerakódott
rétegeket kutatja.

Még nem tudod

Állsz
a tér közepén.
Durcás arcodból két
kék mandulaszem
figyel –
nem is figyel,
csak rezignáltan
mered a világra.
Körülötted gyerekek – zajonganak,
énekelnek, teszik a dolgukat.
Próba van.
Te is teszed, amikor
nem nézel rezignáltan.
Látod, hogy jövök.

Nem nézel rám,
csak el, a messzeségbe,
hogy jól lássam, hogy
nem nézel rám.
Hogy jól lássam, hogy te ezt nem akarod.
Nem akarsz itt állni,
a tér közepén,
ősz délelőttön,
miközben mást is lehetne,
játszani például,
nyergelni a lovakat,
kis műanyag figurákat,
ugratni, nyerítve fetrengeni velük.
Talán te is ezt tennéd
legszívesebben.
Hiszen ló vagy:
szabad, zabolátlan,
inas testű, ijedős,
különleges példány,
csak még kissé fejletlen,
de akaratod már acélos,
kőkemény fémgömb.

De most hiába akarsz
mást.
Ott vagy, mert ott kell lenni,
én pedig nézlek, és
tudom, tudom, hogy
nem akarod, de te még nem tudod,
hogy mennyi olyat kell majd tenned,
amit nem akarsz,
te még nem tudod,
milyen kevés olyan dolgot tehetsz majd
életed során,
amit valójában akarsz.
Te még tiszta vagy,
csupa ösztön, csupa lélek,
és még nem tudod,
milyen szennyes a teremtés tiszta lepedője.
Te most még csak egy zabolátlan vadló vagy,
szinte hallom, ahogyan horkantasz
orrlyukaidat kitágítva, látom, ahogy
patáddal dobantasz a kockakövön,
és miközben felcsendül a színpadon a gyermekének,
egyszerre hagysz ott engem
és ezt a vígan zengő, zsongó,
tele szájjal éneklő tömeget
csak azért, hogy
azt tehesd, amit akarsz, és
szabad lehess.

LENCSES KÁROLY

Elment a nyár után

(FV-nek)

Szeretlek, nem szeretlek, mondd.
Nem úgy, mint kéne.
Körbenézek s hirtelen fák
Meztelen ágai karcolnak
Véres naplementét a tájba.
Míg nyár volt, jöttél.
Az ősz, aztán a varjak
Bezártak magadba.
A kihűlt színek után
Az utcán megnyúlt sötét árnyak
Itt, ideje tüzet rakni.
Téged egy napsugár tán
Felvett magára, elrepített
Egy költöző madár után.
Míg én itt maradtam.
Lábam menne, de hová?
Eltévednék a városban.
Idegen sikátorok,
Kihalt lépcsőházak visszhangja,
Földszinti garzonok zárt ajtaja
Mögött bájos gyerekkacaj, nekem
Az is, ez is magány.
Előbb-utóbb itt hagyott
Délibábod végleg megbetegít.
Mosolyog bennem egy kép,
Ölelem a nyarat, amiben veled vagyok.

LENCSES KÁROLY

(Nyíregyháza, 1976): költő író. Első próbálkozásai az általános iskolában voltak, irásszenvedélye azóta sem lankadt. A legtöbb magyar irodalmi folyóiratban többször is publikált (*Hítel, Várad, Vörös Postakocsi, Irodalmi Jelen, Irodalmi Figyelő, Népszava, Nyugat Plusz, Mozgó Világ, Magyar Műhely* stb.), és több tengerentúli orgánus is közölte lefordított írásait. Versei számos antológiában szerepelnek. Művei: *A holt szerető* (versek, Hungarovox, 2020); *Karcok* (versek, Rim Könyvkiadó, 2022); *Túl az életem* (novellák, Helma Kiadó, 2023); *A-tól V-ig* (versek, Helma Kiadó, 2023); *A megbélyegzett* (kisregény, 2024). 2023-ban Dugonics András Irodalmi Díjban részesült, költészet kategóriában.

SZILÁGYI MÁTÉ

(Eger, 1996): jelenleg
Budapesten él,
dolgozik, ír.

SZILÁGYI MÁTÉ

kép

sajgó ivarmirigyek, sarló
felsejlik egy kép
mondjuk Léda és a hattyú
érzed a szüleid illatát
dauervíz, komló, zúzottkő
nagyra nőttél és szeretnél kielégülni
úgy istenigazából kielégülni
laza ecsetvonásokkal
most a színek tompák
most a drapériák zöldek
most a tájkép kidolgozatlan
az istenség elcsábított egy újabb nőt
megfogadod te sosem teszel ilyet
majd korpafehérré válsz és Európával a hátadon
úszol át valami Balkán szigetre

mozaik

virágot szedek
bárcsak itt lenne a feleségem

megmondaná melyik milyen virág
félek az egyedüllétől

édesanyám kedvenc fája a szomorúfűz
azt ültettem de ez véletlenszerű

és a diófalevél, Közép-Európa
Renoir egyik festményére emlékeztet

Danse à la campagne
és a zsírfehérség amiben együtt sülünk

nyári napfordulón, az ikrek csillagjegyében
kishíján elveszítettem a női arcokat

a Boldogasszonyt, az árvát, a vészharangot
a szemem az orrom az anyámé

kedélyem a nagyanyámé
vadfekete, apró és kísértetiesen román

meghalt és apám sírja újabb testtel bővült
nagynéném Ausztriába költözik

és ha én nem virágot szednék
primitív vaginaábrákat karcolnék egy iskolapadba

Oláh

hazamentem a faluba
nem, visszamentem, nem haza
börtönszürke az ég
fáj a fejem, esni fog
örököltém a migrént
szenteket örököltém, fejük fölött
mozdonyfekete glória
veríték-bűzősen
használt stoplis cipőkben fociznak
ártatlanságtól elragadó
szent-nyomornegyediek
labdát úznak, dús léptük skinheadekre súlyt
elered az eső
a fiúk megcsúsznak a nedves pázsiton
valaki gólt rúg
a szívem feltöltődik szakramentummal
szent-nyomor, szent-haza, szent-gól
titokban teljesedik ki bennem a büszkeség
mintha isten építette volna ide várát
saját háta mögé
itt láthatatlan vagyok, akár egy szellem
akár a lélek
itt nőtem fel
és hiába hagytam el
mert a szabad akarat túrhetetlen
ennélfogva nem is tűri el soha senki

PÁSZTOR ANDREA

(Budapest, 1990):
nyolc évig tanított egy
budapesti általános
iskolában, jelenleg
egy alapítványnál és
a Pincészinházban
dolgozik. Versei és
novellái többek között
az *Élet és Irodalomban*,
a *Pannon Tükörben*,
a *Kalligramban*, a
Látóban, a *Forrásban*
jelentek meg. Első
regényét írja.

A szerző portréját
Bodrogek Szilárd
készítette.

PÁSZTOR ANDREA

jogosultság

amit mondanak nem mindig
igaz amit én látok az
sem legfeljebb késleltetni
tudom a halált a magamét siettetni
másokat a hasításokat
integrálni közelíteni
a szélsőségeket egymáshoz

jobb lenne könnyíteni
a döntéseket felelősöket keresni
természeti képződményekben jeleket
páralecsapódásban költöző madarak
visszatérésében vagy kidőlt
fák szűrőjén járataiban ezek nem
mutatják meg az igazságot

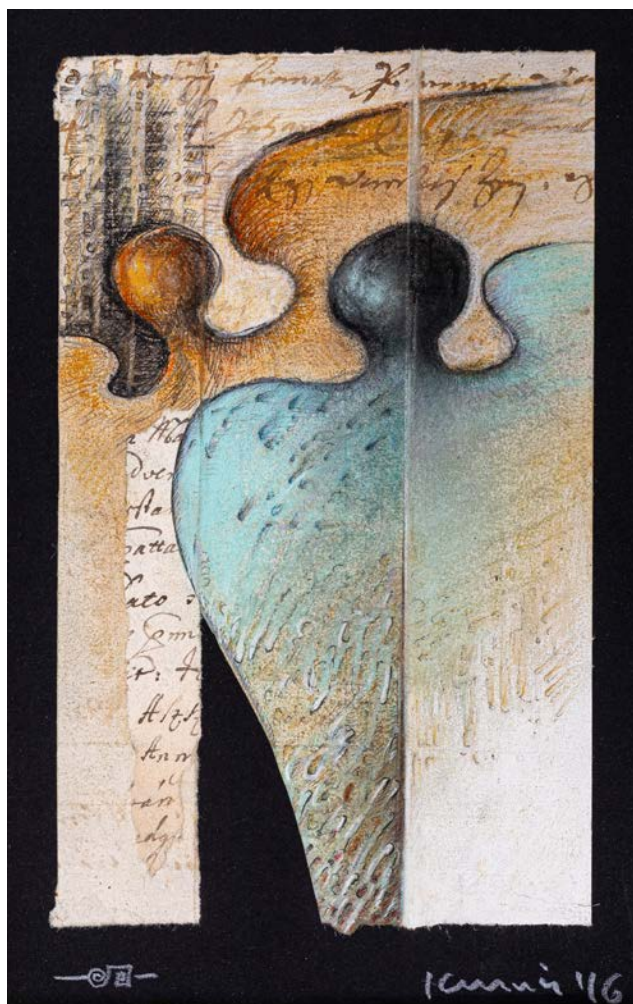
a döntés nem a jeleké és nem
lehet másé ha csakis az ellenállás
képes előrelépéssé válni

Saját térkép

Pontjaink és vonalaink önmagukban
üres vázat alkotnak. Tulajdonságokat
rendelhetek hozzájuk és bízhatok benne,
hogy előbb-utóbb úgy fogunk kinézi,
ahogyan én képzelem.
Létrehozhatok bizonyos elemeket,
meghatározhatok objektumokat is,
de kiszámolni így sem tudom, mikor
érünk egyes kilométerkövekhez.
Az elemek még így is további információkat
hordozhatnak, és nem tudhatom jelentőségüket,
hogy a botladozásokat, az egyhelyben időzést
jelzik-e. Ráadásul rendszerint eltévedek.
De újratervezek és lejárókat a formákat is,
amiket te megrögzötten, talán megszokásból.
Igyekszem kiismerni magam bennük,
hiszen egymagában minden struktúra értelmetlen,
csak a közös végpontok rendeznek egységgé,
és ezek az egyetlenek, amik
kijelölnek valami valóságban létezőt.

sarjadás

ezen a szélcsendes helyen
nincs látóhatár illetve
minden az lefelé
felfelé tartó erdő
végtelenül haladó
égerfák sorozata
a víz szintjén nem csak enyészet
táplálószövet létezés
víztől fénytől duzzad a mag
a maghéj repedésbe kezd
méltón halovány sziklevelek
különben penész gomba
száraz sötétrel öblítem ki szemem
hogyan elviselhető legyen

KURCSIS LÁSZLÓ: ANYGYAL 03 11, 2024, VEGYES, 15X22CM

ROSTÁS MIHÁLY

(Siófok, 2000) egy somogyi faluban töltötte a gyermekkorát. A középiskolát Kaposváron kezdte el, de onnan 16 évesen hanyagsága miatt kirúgták. Versírással komolyabban 2018 őszén kezdett el foglalkozni, autodidakta módon. Műveiben munkahelyi élményeit veti papírra. Azóta befejezte a középiskolát. Budapesten él. *Frottír* című első verseskötete 2024-ben jelent meg.

ROSTÁS MIHÁLY

A zsebem volt

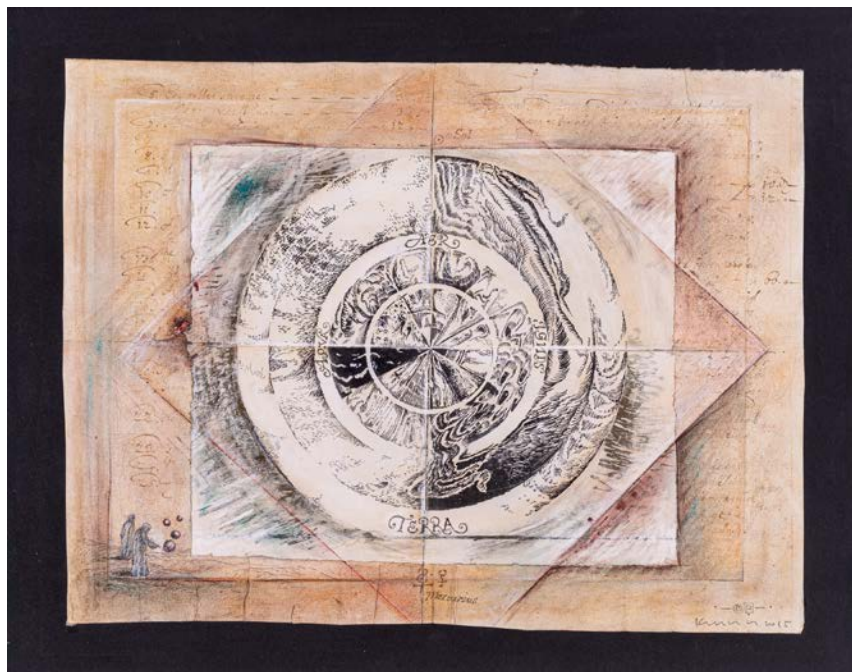
város, körúti szakaszok. a vendégek
ételt hoznak. görnyedő fa alatt állok,
hogy matt legyen a fényezés.
bosszantó, ha nyikorog az autó.

nem tudom, mikor jött át
a határon. mennyit fordul
az óra egy nap alatt.

azt a párezres grillt azóta sem
dobtam ki. estem már át rajta,
rácsán szült a macskám.
mégis füvet ettem.

kellemetlen újra tücsköket hallani,
hívni néhány fröccs után.
én azt mondom a zsebem volt.
te meg, hogy dolgozol van.

az igazi medve mögötted szól.
kellemetlen helyzet.

KURCSIS LÁSZLÓ: EGY ALKIMISTA NAPLÓJA, 2015, VEGYES, 50X40CM

A füst régen gőz volt

1.

sólyom kapar bokádon. napra ér
a makkos. elképzelem, ahogyan
először téptetek.
az utca végét látom a vonaton.

a közösség fénye.

bánom, hogy nem megyek közelebb.

2.

szívességet kérek. elismerés a
takarítóknak. azért közös pont még mindig.
akármennyire
nem tetszik ez neked.
elfogadod. gondolom.
ezt mondanád.

3.

most sem hallod, hogy
notórius monológom közben
kellemetlenül érzem magamat.
elégek, amíg rokonszenvet
keresel.

a vonat káromlásai egy
munkát juttatnak eszembe:
szeretnék porszemeket szöktetni.

a fény játékában eltűnik a kalauz.
már csak magamat szórakoztatom.

Bábozódás okozta stressz

1.

az autódban ért véget a hívásom.
csodálkozó parafákat dobtam a
kormány alá. egy emlék az
oltár előtt.

egy hónapra rá
nem vetted jó néven, hogy
embert fogok ölni.

2.

most addig ráz a busz, ameddig
eszembe jut.
nem ettem ma semmit.
az elkeseredés teremt egy
arckifejezést.

én nem akartam kabát nélkül
kerítést mászni. csak addig
átkozódtam, míg
veszélybe került egy
elkapart jövevény.

3.

a bosszú odáig vezérelt egy farkast,
hogy megtanult féregként létezni.
úgy gondolta, mindenki
a traktorok nyomán halad.

a bábozódás egyetlen hátráltatója
a kötél volt.

a nyaka köré képzelte,
mennyire szerette a földeket.

JURE JAKOB

Süketek tanítója, némák tanulója

(részletek)

Szinte már csak háltni jár belém a lélek.

Egész nap töröm a fejem, töprengök, emlékezetemben
vájkalok-furkállok,
kitárom kalitkám ajtaját, kapuját,
képzeletem kerítésén átmászok,
aztán a talányok és a csend korhadt palánkján át,
átugrom az árnyékos forrást, az áprilisi virágágyást,
az ebihalakkal teli zavaros vizet,
sorban nyitódok, akár a matrjoska baba, majd a port törölgetem,
szépen sorjában, semmit ki nem hagyva,
a legapróbb, kicsiny hüvelykujnyi, csendes és szemérmes
bőrfigurákig,
elbíbelődöm, a könyvek, füzetek, látomások feletti levegőt falom,
amiket bemaszatolt és behajlított a helytelen használat
meg az idő,
és még,
még és még
csak falnám.
Kimerülök.

A sezlonra fekszem, fejem a hűvös falnak támasztom,
csak heverésem és lélegzem, egy pillanatra lehunyom szemem.
Midőn így hunyorgok,
egy madárka szökken ki belőlem.
Hallak, ahogy odakinn csicseregsz, csivitelsz, trillázol és
tollászkodsz,
mintha folyton-folyvást csak a szabadulás vágya hajtana,
gyanakvásom szinte már rémisztő,
de hisz tőlem szabadulna,
és nem hagyod abba,
egyáltalán abba se hagyod,
nem és nem.

**JURE
JAKOB**

(Celje, 1977): filozófiából és összehasonlító irodalomtudományból diplomázott a ljubljanei Bölcsészettudományi Karon. Később összehasonlító irodalomtudományból kisdoktori képzést végzett. Eddig hat verseskötete jelent meg, legutóbbi 2022-ben a *Süketek tanítója, némák tanulója* címmel (*Učitelj gluhih, učenec nemih*). Négy jeles szlovén irodalmi díjban részesült, a legutóbbi a Prešeren Alapítvány díja volt (Prešernov sklad, 2019). Magyarul 2007-ben a Tipp Cult Kiadó gondozásában jelentek meg versei a *Küszöbön aludni (A Fiatál Szlovén Költészet Antológiája, 1990–2005)* című kötetben.

A szerző portréját Borut Krajnc készítette.

* * *

Az évek forgatagában lényed átalakul.

Onnan, ahonnan nyakad szegve zúdultál ide le,
itt, ahol feltornyosulsz, hánykolódsz és kóvályogsz,
elillansz majd újra felbukkansz,
görcsbe rándulsz és elernyedsz, végezetül életed
egy csonkján fennakadsz,
és ott csüggve-csüngsz, megrekedve, valamit leplezel,
mint egy szürke, tapadó réteg rakott
hó- emlékezet.

Odafenn minden teljesen más volt.

Mindenesetre még mindig látom a hegyről lejövőt,
a hétrét görnyedőt, teljesen elgyötört,
az út minden része helybenhagyta lefelé araszolgatva.

Hogy senyvedek!

Belém csimpaszkodik, hűvös és hallgató.

Addig vonszolom, míg nem magamtól

egészen elhidegülök,

teljesen elnémulok.

* * *

Úgy érzem, mintha nagysokára, évtizedekre rá találkozónék veled.

Tudom, én vagyok az, persze, hogy én lennék az,
de mégsem tudnám megmondani, elvégre mi van veled.

Fura egy érzés, azért, mert most,
annyi idő elteltével, az én koromban, már annyi mindent tudok
magamról,

hiszen szinte napról-napra találkozunk.

De ma precíz pontossággal eszméltem rá, hogy mindez semmivé vált.

Találkoztam veled,

de mindez olyan, mintha egy régi ismerőssel találkozónék,
aki nemrég lecserélte feleségét, munkahelyét, otthont váltott,
frizurát, autót, vallást, ügyfelet és a fene se tudja, még mi mindent.

Még mindig ő az, ugyanaz a régi, nem idegenként tekint rám,
de minden olyan fura.

Mi történhetett?

Ha legalább néha emlékezhetnék néhány álmomra.

Ami képtelenség.

Minden éjjel pár órára lelépek,
de hajnalra már újra magamhoz térek,
mintha mi sem történt volna.

Régtől fogva tart már mindez.

Úgy érzem, a plafonig tornyosultam.

Elég lesz. Elegem van. Engedd,

hogy megérinthesselek.

Zongorázik a lányom. Gyakorol.

Játék közben a fejét illegeti-billegeti és az ablak felé lebeg,
 mintha a meggyfánkra akarna mászni,
 duzzadó-fakadó bimbója már mind izgatottan a tavaszt várja.
 A hangjegyek gallyak, ágacskák. Játéka közben voltaképpen mászik.
 Elsőként a törzset simogatja, hogy érezze a taktust, majd szemrevételezi,
 vajon a gallyak mollban vagy dúrban növekszenek-e.
 Amint felismeri, elrugaszkodik a talajtól.
 Nekilendül. Mind a négy végtagjával megragadja a törzset.
 A zeneműbe veti magát, ám felfele kéne essen.
 Amikor megmássza a törzset, hirtelen a főágra gebeszkedik,
 anélkül, hogy apró ágacskái meghorzsolnák.
 Jobbra-balra ingadozik és lassan halad előre.
 Majd valahol megáll: jaj, téves egy ballépés.
 Lehuppan, a kezdeti helyre zuhan. Kínlódik,
 kellemetlen, ha a zene megakad. Ellenben még ha le is esett
 a fáról, csodák-csodájára mégse töri össze magát.
 Nekigyürkőzik, lábra kap, majd újrakezdi.
 Minden egyes zuhanás után egyre könnyebb.
 Fáj, de mintha a fájdalom lenne az ösztöke.
 Most már ismeri a törzs kérének minden egyes bütykös részét.
 Pontos szökkenéssel van túl az első ágon.
 Tudja, hol is kell a törékeny ágacskákon szökellni tova.
 Még egy kicsi, és sikerül is neki.
 Hangnemtől hangnemig kitapogatja.
 Még zuhan.
 És máris visszatalál.
 Minden esésből szebben kerül ki.
 Mindez szinte lehetetlen.
 Most, mikor ismét előlről veti magát a szerzeménybe,
 a levegőbe szinte viccesen reppen.
 Ujjacskái szökellésbe váltanak, játszik, csak játszik a zongorán,
 kislányom mókuskává válik, aki kecses kis farkával
 vezényli az egész meggyfát,
 és mindannyian, akár a bolondok, ringunk-ringatózunk.

**LUKÁCS
ZSOLT**

(Nagykanizsa, 1971): az
 esztergomi Temesvári
 Pelbárt Ferences
 Gimnáziumban
 érettségizett 1989-
 ben. Ljubljanában, a
 Bölcsészettudományi
 Kar szlovén-
 összehasonlító
 irodalomtudomány
 szakán diplomázott
 2010-ben.
 Diplomamunkái: József
 Attila: az irodalom
 és a fikció között
 (a Szabad ötletek
 jegyzékének fordítása
 és elemzése); valamint:
 Tomaž Šalamun és a
 misztikus tapasztalat.
 Eddig tizenhét
 műfordításkötete jelent
 meg, a legutóbbi 2023-
 ban a Napkút Kiadónál:
 Borut Kraševac *Agni*
 című regénye.

* * *

A bunker kelet fele tekint, nyugatra és délre.

Ma minden erejével tűz a Nap.
Ha állsz, éppen szemmagasságba kerül a lőrés.
Hajnalhasadtakor sápadtan hunyorog,
majd két teljes órán át perzsel.
Fegyvertelenek vagyunk, ez nem
a mi háborúnk, ide menekültünk.
Megadom magam, kikecmergek.
Sehol senki.
Odakintről teljesen szokásos háznak tűnik e bunker.
Húshagyókedd van, sehol senki.
Csak odafenn a Nap tesz úgy, mintha házunkra tüzelne.
Pedig nincs is jelmezben.

Fordította Lukács Zsolt

KURCSIS LÁSZLÓ: TANYA, 1984, RÉZKARC, 25X16CM

A yachtklub (részlet)

Ingek

Valahogy sejtettem már, hogy ezen a nyáron vége lesz a nagymamámnak, nagyon öreg, rekord a családukban a kilencvenöt év, apám hívott föl, ismeretlen számról, különben nem vettem volna föl, később kiderült, már anyámat is hívta korábban, anyám mégsem szólt, hogy a nagymamám meghalt, meg, hogy apám ismeretlen számról fog hívni, apám olyan hajmeresztő történetet adott elő, hogy azt kellett hinnem, valamit nagyon összezavar, ezért felhívtam a legkisebb öcsémet, mert ő figyelemmel kíséri apámat, és ő is megerősítette, hogy a nagymamám még nem temethetjük el, mert felmerült az idegenkezűség gyanúja, ez elég nagy baj, mert ha egy kilencvenöt éves elhunytánál ez felmerül, akkor megalapozottnak gondolják, és apám a terhelt, az öcsém is feszült, szerinte apám jobban tenné, ha ügyvédet keresne magának, ezt mondta is neki, de apám csak azt felelte, van nekem ügyvédem, aki gyilkosokat véd, a saját lányom, pedig korábban durván támadott engem azért, mert büntetőjogász lettem, szemembe vágta, hogy én gyilkosokat és csalókat védek, hiába magyaráztam, hogy egyrészt kirendelt ügyvéd voltam, bár ez csak részben volt igaz, mert nem mindenkinél ez volt a helyzet, másrészt már nem dolgozom ezen a területen, még a polgári pereket is megutáltam, nem pereskedek, vagy alig, de az így semmiképp nem igaz, hogy gyilkosokat védtem, mert ha egy bérgyilkost képviseltem, nem őt védtem, hanem az igazságot és a tényeket, még szerencse, hogy apám a részletekben nem tudott elmerülni, de az is elég volt, amit a bulvársajtóból hallott, azt még nem is tudta, hogy én képviseltem azt az olajszőkítőt, akinek a nyakába varrták az utóbbi idők legnagyobb faipari pénzmosását, egyébként a pénzmosásban szinte ártatlan volt, viszont olajat tényleg szőkitett, de ez sosem derült ki, ezzel nem vádolták, így inkább vádalkut kötött attól való félelmében, hogy kiderül az olajszőkítés, így viszont másfél év felfüggesztettel megúszta, nyilván erre számítottak azok is, akik a pénzmosásba behúzták, és megzsarolták az olajszőkítéssel, ezek egy városból valók, de a zsarolás, az már legyen az ő, meg az ő ügyvédjük problémája, aztán szintén nem voltam szerencsés diszkréció szempontjából, mert valami ügybuzgó szerző könyvet írt arról a bankrablőről, aki saját hajóval bankokat és ékszerüzleteket rabolt ki, miután az anyja meghalt, a nemzetközi karriernek az vetett véget, hogy Spanyolországban lábon lőtték, ott jó a rendőrség, tette hozzá, amikor mesélte, a szabadulása után összefutottunk, kihullt a foga, mert közben kemót is kapott, mert rákos lett bent, viszont hét év magánzárkában volt ideje olvasni, úgyhogy mindenről volt részletes véleménye, amit örömmel ki is fejtett szinte bárkinek (fogatlan, derűs mackó, egy kivitelező cége maradt, most a hat kuttyájával él, és várja a nagy őt), de óriási szerencse, hogy itt azért még nem tartunk, hogy apámnak ügyvédre legyen szüksége, bár, ha a kicsi öcsém szerint szüksége van ügyvédre, ez sem jó jel, mert az ő megérzőképessége ilyen téren jól kifejlődött, napi nyolc órát tölt bűnözők között a börtönben, de talán csak túloz a saját családtagjával kapcsolatban, inkább visszatérek a munkához, minthogy ezen agyaljak, csak kimerülök tőle, de rövidesen kimeríti a könyvelővel közös szöszmötölés is,

egy négy hónappal ezelőtti számla nem fizető ügyfele fölött tanácskozunk, emlékszem is az illetőre, mindössze tízezer forintot számláztam neki, mert negyedórás tanácsot adtam, és megsajnálta őt, de még ezt a tízezret se fizette ki, és nem arról a tízezerről van szó, aminek a nettója még kevesebb, bár az is egy ebéd ára, hanem arról az életidőről, amit ezzel a könyvelőmtől és tőlem elvett. Ilyenkor kedvem lenne bezárni az egész ügyvédi irodát, vagy legalábbis a tanácsadást abbahagyni, hát akkor tessék, járjon el mindenki a maga feje után, aztán lássuk, mi lesz, szoktam is látni, amikor időnként magabiztos, magukat lángelmének képzelő felek magukat képviselik, mondván, nem kell ide ügyvéd, és olyan mélyre ássák magukat, ahonnan már nincs ügyvéd, aki kiássa őket, utána futnak valaki után, aki képviselje őket, de ha valakit rá is vesznek, az biztos, hogy a falba veri a fejét, amikor megtudja, hogy mit tárt már a bíró elé az illető.

Alig tudok a nagymamám halálára összpontosítani, mert folyton az jár az eszemben, hogyan mesélte apám, meg egyáltalán, hogy minek hív fel, minek engem hív fel, mikor annyi testvérem van még, akikre akaszzkodhat, épp elég nekem az, hogy anyám rám akaszkszik (fogatlan, pocakos vámpír), ez most még a kisebb baj, a nagyobb az, hogy apám, aki egy kibaszott pszichopata idióta amúgy is, most teljesen kriminogén viselkedést tanúsított, és bár soha nem feltételeztem volna róla, hogy anyagyilkos, ahogy előre mosta magát a rendőrségi kihallgatást megelőzően, azzal még a legelfogulatlanabb bírót is bizonyítékok nélkül meggyőzte volna, hogy ő ölte meg az anyját, csak egy dolog nem állt össze nekem, hogy ha meg is ölte, akkor miért ilyen ügyetlen módon, ebbe kapaszkodtam, hogy talán ezért nem ölte meg minden látszat ellenére mégsem, mert nem ilyen ügyetlenül csinálta volna, viszont, ha a rendőrnek is ezt a sztorit mondja majd, akkor terheltből hamar vádlottá lép elő, nagyon remélem, hogy nem ezt mondja, de nem tanácsoltam neki semmit, egyrészt, mert nem kérte a tanácsomat, másrészt, mert ha mégis megölte, vállalja a felelősséget a magatehetetlen ember ellen előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölésért, nem mentegetek egy gyilkost, ennek már pár napja, azóta homály fedi az egész ügyet, nem hívott apám, anyámat hívta néhányszor, évek óta nem beszélnek, de nagymamám halála óta felvették a kapcsolatot, nem értem, hogy mi kovácsolja őket össze ebben az ügyben, de együtt várják, hogy az igazságügyi orvosszakértő, akinek a patológus átadta az ügyet, mondjon végre va-

lamit, még az is lehet, hogy már megvan a boncolási jegyzőkönyv, csak nekem nem mondják meg, hadd öröljem magam, gondolják, elvégre egy pszichopatáról, meg anyámról van szó, anyám, az egy külön fogalom, egy külön oldal a DSM-5-ben, egy külön kriminálpszichológiai PhD-téma valakinek, egyszerűen egy kegyetlenül mindenre alkalmatlan alak, és nem azért, mert öreg, hanem mert mindig is ilyen volt, mondjuk, főzni tudott, de már vagy húsz éve alig főz, takarítani soha nem takarított, viszont nem is vasalt, az összes ruha rám maradt, ezért is utálok most annyira a vasalást, tizennyolc éves korom óta nem vasaltam, az jó régen volt, de hát, hetek óta bíztatom magam, nem lehet az olyan nehéz, az ingvasalás, mert Katika néni nem vitte el az ingeket hetek óta, a nagyobb baj, hogy vissza sem hozta a régieket sem, most fele annyi ingem van, és mind vasalatlan, leterítem az ágyra az alátétet, és elé térdelék, az első ing után érzem, kár, hogy nincs vasalódeszkám, esetleg Valentintól kölcsönkérhetnék, neki van, de hogy nézne ki, hogy hóna alatt egy vasalódeszkával érkezik meg hozzám, úgyhogy vasalok tovább térdelve, először az egyik ujj hátulról, aztán elől közepén, mert nem teszik nekem, ha éle van vasalva az ing ujjának, jön a másik, azt először előlről, majd középről közelítem meg, a mandzsettát kifelejtettem, visszatérek, alaposan kivasalom mindkettőt, jön az ing hátulja, itt nem vagyok olyan gondos, úgyis rögtön összegyűrődik, ahogy beszálok az autóba (a biztosító még mindig nem igazolta vissza a kárt, fekete zsákkal van beragasztva a hátsó szélvédő), bár már most gyűrődést vasaltam bele, könnyű elrontani, utána nehezen simítja ki a vasaló, talán nem elég forró, de ahhoz elég forró, hogy a gyűrődést viszont rögtön belevasalja, és ki sem lehet simítani megint, be kéne vizezni, de eltörött a szórófejes flakon, amit a macskára alkalmaztam, hogy megfegyelmezsem, gyanítom, hogy Cicó bosszúból lökte le a párkányról, azzal lehetett volna nedvesíteni a textilt, most jön a gombos eleje, ez azért jobb, mert a gombok között nem vasalom, úgyis eltakarja a másik gomboláspánt, vigyázni kell viszont a karcúsításra és a mellbevarróra, azokkal megint csak könnyű hibázni, és már jön is a gomblyukas eleje, ezen lehet száguldani a vasalóval, ezt szépen megcsinálom, végül a gallér már élvezet, és kész is vagyok, már csak tizenhárom ing áll előttem, és kivasalom az egész hétre napi két inggel számolva, viszont a harmadiknál fáradni kezdek, a negyediknél eszembe jut, hogy vannak nekem valahol vasalás nélkül hordha-

tó ingjeim is, amik direkt gyűrtek, aztán rájövök, hogy például tárgyalásra nem is lenne muszáj kivasalni, úgyis talárt kell húzzak, elég, ha a gallérja sima, sőt, fehér póló is megfelel-ne talár alá, igaz, tárgyalásra ritkán járok már, ezzel maximum heti egy-két inget nyerek, de

ha nem az irodában ülök, hanem kimegyek egy ingatlanhoz, talán akkor is megfelelhet a póló, minék is öltözzek ki mondjuk egy zártkerti telekhez, a derékig érő gazba, kihúzom a vasalót, és gyorsan megrendelek hét darab fehér pólót, úgy érzem, minimalista korszakot fogok nyitni.

KURCSIS LÁSZLÓ: ANGYAL, 2016, VEGYES, 14X25CM

KURCSIS LÁSZLÓ: Á.K. EMLÉKÉRE, 2019, VEGYES, 77X100CM

Parkolópályán

- Húzz el innen azzal a batárral!
- Az árokpartra támaszd a biciklidet!
- Téglára rakom, ha itt hagyod!

Ilyen és ehhez hasonló kiabálásoktól volt kora reggel hangos ez a parkolási zónákon kívül eső utcácska, mikor a belvárosban dolgozó üzletlajdonosok, fogorvosok, szépségszalonosok BMW terepjáróikkal, Mercédeseikkel, Tesláikkal elkezdtek beállni a megüresedő helyekre, s a csomagtartóból kiemelt elektromos rollerjeikkel elhúztak a belváros felé. A baj akkor kezdődött, mikor az önkormányzat brutálisan megemelte a belvárosi parkolódíjakat, mire az ott dolgozók ellepték a kijebbi eső utcákat, ahol még ingyenes volt a parkolás. Ezeket a helyeket viszont az utcalakók hallgatólagosan a sajátjuknak tekintették, és csak akkor álltak be más elé, ha az övéket elfoglalták vagy épp csak beugrottak valamiért. Az itt élők valószínűs hódításnak, még inkább gyarmatosításnak tekintették az új trendet, mondván, akinek BMW-re telik, annak belvárosi parkolóbérletre is, és szabályos háborút hirdettek a betolakodók ellen. Kukákat, vödöröket, derékba tört székeket, dobozokat raktak ki maguk után, mikor reggel munkába indultak, sőt, volt, aki a közművek által használt csíkos szalagot is beszerezte, de a betolakodókat ez sem tántorította el. Beszórták vagy egyszerűen csak leszorították a kirakott holmit az úttest és a járda közé eső területre, és beálltak a helyükre. A közterések tudtak a háborúról, de nem tehettek semmit. A törvény erősebb a szokásjognál, mondták, noha – tették hozzá – a BMW-seket ők is zsigerből rühellik.

Tercs háza elé egy piros kis Mazda állt be a legtöbbször, mintha csak a betolakodók is felosztották volna maguk közt a területet, s neki ez jutott. Valószínűbb volt azonban, hogy a helyre, amelyet Tercs a kirakott két ácsbak között meghagyott, csak ő fért be, a nagyobb terepjárók tulajdonosai nem kockáztatták, hogy meghúzzák a kocsijukat vagy utcai ruhájukban koszos ácsbakokkal viaskodjanak. Tercs, nem mintha mindjárt megkedvelte volna a piros Mazdát, mégis szívesebben engedte át neki a helyét, mint a két méter magas batároknak, amelyektől ki sem látott volna az ablakon.

Az elején nem érdekelte, kié a kocsi. Az volt a fontos, hogy fél hatra, mire a vele élő lánya hazaér a munkából, a piros Mazda eltakarodjon s a lánya be tudjon állni. Még szerencséje is volt, mert – megfigyelte – sok betolakodó késő estig maradt, s a parkoló tulajdonosa kereshetett magának helyet, néha száz méterre a házatól, ha egyáltalán talált. De a piros Mazda percre pontosan öt óra tízkor kievickélt az ácsbakok közül, átadva helyét a nem sokkal később érkező Suzukinak. Tercs kezdte úgy érezni, hogy már nem sajnálja annyira a helyet a Mazdától.

Aztán hamarosan a vezetőjét is megismerte. Annyira a kocsik ellen fordult a gyűlölete, hogy a tulajdonosaikra nem is volt kíváncsi, gyűlölte őket ismeretlenül is. De ez a harmincas éveinek elején járó, szőke, jó küllemű, ámbár nem kimondottan csinos nő tompított a gyűlöletén. Legelsősorban is azzal, hogy egy kicsit szerencsétlennek találta. Vagyis inkább amolyan tipródónak, aki háromszor nyomja le a kilincset, mire végre elhiszi, hogy bezárta az ajtót, de azért még visszalép, és negyedszer is megrángatja. Aztán körbejárja az autót, pontosan ott áll-e, ahol állnia kell, és ha nem úgy találja, visszaül és manőverezik tovább. S miközben távolodik a kocsitól, még háromszor visszanez, nem mást lát-e, mint amit látni szeretne.

ROSS KÁROLY

(Egyed, 1954) Horváth Károly néven született. Magyar-angol szakos tanári munkája mellett régóta publikál folyóiratokban (*Új írás, Kortárs, Holmi, Mozgó Világ, Tiszatáj, Műhely*). Öt önálló kötete jelent meg eddig. Szépirodalmi munkássága mellett nyelvkönyvírással és kiadással is foglalkozik. Sopronban él. Legutóbbi kötetei: *Híd az ártér fölött* (regény, Napkút Kiadó, 2020), *Velem vagy, ugye?* (novellák, Napkút Kiadó, 2021).

Tercsben ez a fajta szerencsétlenkedés egy pillanatig sem váltott ki negatív megítélést. A kispolgáriságra, vénkisasszonykodásra utaló jeleket ő másként értelmezte, mint a legtöbb ember. Arra a következtetésre jutott, hogy a nő a szüleitől kaphatta az autót, hiszen túl fiatal ahhoz, hogy ilyen verdája legyen, s egészen kicsi korától fogva arra tanították, hogy az ajándékot meg kell becsülni, óvni, vigyázni kell rá, aminek ő most maradéktalanul eleget tesz. Ha a saját keresetéből vette volna, lehet, nem törődne vele ilyen túlzott figyelemmel. Arra gondolhatna, messze átlagon felül keres, bármikor vehet helyette másikat, ha valami éri, akár még jobbat is. Csak az tud ennyire vigyázni a tulajdonára, aki tiszteli azt, akitől kapta.

Leginkább ezzel nyerte el a nő a szimpátiáját. Ő is vett – akkor úgy érezte, szinte erején felül – egy Suzukit a lányának, amiért a lánya azóta sem mutatott hálát, sőt, igazából meg sem köszönte. A kocsi egyfolytában rohad, ha ő nem mosná le időnként, nem porszívózná ki, nem portalanítaná a motorterét, már rég a bontóban végezte volna. Így is úgy néz ki sokszor, mint egy trágyadomb, a vezetőülést kivéve képtelenség egy fél fenékre való helyet találni benne.

De volt még valami, ami rokonszenvet ébresztett benne a nő iránt. Elsőre nem is tudta megmagyarázni, mi ez, kereste az okát, amikor egyszer csak rájött: ennek a nőnek gondja van a menéssel. Nem biceg, nem sántít, de valahogy furcsán emeli a bal lábát, mint aminek a mozgatása különleges erőfeszítést igényel. Sokáig nem vette észre, mert a kocsi körüli ténykedése során ez nem vált nyilvánvalóvá, de amikor többször is utána nézett, ahogy távolodik a járdán, feltűnt neki. Parányi, szinte észrevehetetlen eltérés a normálistól, de azért eltérés. Aki akarja, észre sem veszi. Ő sem akarta, mégis észrevette. Ablakból az utca egészen más képet mutat, mint odalentről.

Ez a felfedezés szinte sokkolta. Addigra már összeállított magában egy vázlatos képet a nőről, melybe ez a felismerés egyáltalán nem fért bele. Fiatal, de sikeres ügyvédnek gondolta, esetleg bírónak – fogorvosnak semmiképp, üzletasszonynak pláne nem –, aki ugyan még a pályája elején tart, de már komoly sikereket tud felmutatni, aki ad magára és a környezetére, akit előmenetele és anyagi helyzete sem tett nagyképűvé és arrogánssá, aki számára az élet ugyanolyan egyhangú, naponta ismétlődő folyam, mint bárki másnak, s ugyanúgy beáll a sorba, ha éppen muszáj. Ez az apró testi hiba sem változtatott sokat a képen, de azért változtatott. Mint amikor egy gyönyörű toalett-

tükörnek az egyik sarka, alig látható helyen, megreped. Vagy a földre hullott almába vékony tarlóhegy fúródik.

Előfordult, hogy a piros Mazda nem az ő háza elé parkolt, ezt kisebb sértésnek vette. Valószínűleg a kis szőke fülébe is eljutottak a parkolóháborúról szóló hírek, és úgy gondolta, a feléje irányuló gyűlöletet tompítja azzal, ha néha más elé áll. De a legtöbbször ő elé állt, mert a Suzuki és a Mazda indulási és érkezési ideje között alig néhány perc telt el, éppen váltották egymást.

Egyik reggel, mikor az újságért lépett ki a levélládájához, szembetalálta magát a nővel. Mindketten hátrahőköltek kicsit, mintha a nő nem tudta volna, hogy a házban laknak, Tercs meg azt nem, hogy idegen autó használja a parkolóját. Bűnösnek érezték magukat mindketten, mert a titkot, ami akár titok maradhatott volna örökre, fellebbentették egymás előtt. Ráadásul a nő azt hitte, Tercs azért rohan ki a házból, hogy rajtakapja.

– Be... beálltam ide, szabad? – kérdezte, olyan mosolyfélére rántva a száját, ami eleve feltételezi a nemleges választ.

– Hogyne, természetesen – mondta Tercs, és nevetett a csacsi kérdésen.

– Köszönöm – mondta a nő, és elindult a belváros felé. Egyszer még visszanézett, aztán jóval messzebből még egyszer, mire Tercs, aki követte a tekintetével, sietve elkapta a fejét.

Ezen a napon átrendezte a bakokat. Kifordította a bal oldalt, amely irányból a nő érkezett, mert megfigyelte, hogy a párhuzamos parkolással gondjai vannak, így viszont könnyedén beállhat orral, nem kell a mögötte idegesen tipródók miatt izzadásig manővereznie, a jobb oldalt pedig úgy harminc centivel kijebbetolva, meghosszabbítva ezzel a beállótávot. Miközben körbejárta a kocsit, többször is bekukuskált az ablakon, és cseppet sem lepődött meg azon, amit látott: makulátlan tisztaságot, rendet, törődést. Aki beül ebbe az autóba, mintha az otthoni foteljába ülne bele. Akinek igénye van arra, hogy az alatt a néhány perc vagy óra alatt is, amíg vezet, emberi körülmények vegyék körül. Tercs nem is várt mást – az előzmények után csakis erre számíthatott.

Ámbár – erre már odabent gondolt, napilapjának és kávéjának társaságában –, azt azért furcsállotta, hogy gyerekülést nem látott a kocsiban. A legtöbb autóban, amibe eddig belesett, és amit kora harmincas éveikben járó nők vezettek, majdnem mindben volt gyerekülés. Egyik-másikban kettő is. De ebben itt egy sem. Szóval a nőnek nincs gyereke, esetleg nincs is

férjénél. Talán attól ilyen. Ilyen... nem is tudja, milyen. Zavart, tétova, lehajtott fejű. Szégyelli, hogy ennyi idősen itt tart. Hogy se férj, se gyerek. Ezek szerint mindaz, amit gondol róla s amit a nő sugalmaz, csak álca, a mélyben súlyos dráma zajlik.

Megsajnálta, most már duplán. Helyzete, ha valóban úgy van, ahogy gondolja, elszomorította, és arra gondolt, talán tehetne érte valamit. Hogy nemcsak a parkolóját adná át használatra, tehetne mást is. Lemoshatná, mondjuk, a felnijét, mert az bizony nem mindig makulátlanul tiszta. Vagy eltávolíthatná a hűtőrácsra felkenődött bogarakat. Tíz óra körül már teljesen kihalt az utca, senki nem venné észre. De ha észrevenné is, szólni biztosan nem szólna. Nem avatkoznak itt a másik dolgába, ő sem avatkozik senkiébe.

De nem tette meg. Várt még. Túl keveset tud róla, habár a megérzéseiben bízott. Ez a nő az, akinek gondolja, de további megfigyelést tart szükségesnek. Biztosra kell mennie, a dolog érzékenysége okán. Az emberek ma már odafigyelnek arra, milyen megítélés alá esnek. Mindenki gondolja magát valakinek. Talán többnek is, mint ami. De ez legyen az ő bajuk, ő ezzel nem foglalkozik. Őt csak az érdekli, hogy ennek a szomorú nőnek visszaadja az önbecsülését. A magabiztosságát. Amennyire tőle telik.

Egyik reggel megvárta, míg a nő beparkol a tisztára söpört helyre, majd amikor kiszállt, a nyitott ablakon keresztül kiszólt neki.

– Jó reggelt.

A nő úgy kapta feléje a fejét, mint akit megdobtak valamivel. Vagy mintha lezuhant volna valami a háztetőről.

– Jó reggelt – mondta aztán, majd rögtön el is fordult.

– Csak azt akarom mondani – hajolt kijebb az ablakon Tercs –, hogy nyugodtan használhatja a lányom beállóját. Egészen nyugodtan, ahogy mondtam is.

A nő rávillantott egy szűk mosolyt, de nem szólt semmit. Csak biccentett a fejével. Aztán elment.

Meg kell erősítenem abban a hitében, gondolta Tercs, hogy itt jó helyen van az autója, nem kell más helyet keresni, mások szidalmait hallgatni. Sőt, nemcsak, hogy jó helyen van, őrzött helyen is, hiszen napközben többször is kinézek rá, nyugodtan mehet a dolgára, nem kell idegeskednie miatta. Mindig is felkaroltam azokat, akiket a szükség védekezésre kényszerít. Önkéntes véradó vagyok, tavasszal és ősszel szeméthyűjtést szervezek a környéken, hetente egy alkalommal beszélgetni me-

KURCSIS LÁSZLÓ: ANGYAL, 2020, VEGYES, 40X100CM

gyek a kórház pszichiátriai osztályára súlyosan sérült embertársaimmal. A jó ügyek cselekvésre készítetnek, megteszem, amit tehetek.

Egyik péntek reggel nem hallotta, hogy a lánya motoz a konyhán, pedig olyan pontosan ismerte az ajtaján átszűrődő zajokat, mintha csak a szeme előtt játszódna le minden. És ekkor eszébe jutott, hogy a lánya jó két hete mondta neki, hogy mára szabadnapot vesz ki, mert valami vizsgálatra megy. Hogy miféle, nem részletezte, ő meg, mivel arra gondolt, valami női dologról lehet szó, nem faggatta. Vagyis ez azt jelenti, hogy még alszik, a Suzuki meg ott áll a ház előtt. És pontosan tizennyolc perc múlva befut a piros Mazda.

Olyan izgalom vett rajta erőt, hogy menten kiugrott az ágyból, melegítőt húzott a pizzamájára, felkapta az előszobában a Suzuki kulcsát és rohant ki az utcára. Még nem késett el, a szomszéd ház előtti parkolót még nem foglalta el senki, beállhat oda. A lánya hamarosan úgyis elviszi a kocsit, nem lesz belőle harag, a nő meg beállhat a szokott helyére.

Az, hogy a lányának hogy magyarázza el az egészet, csak akkor jutott az eszébe, amikor a lánya dél körül hazaért és megkérdezte, miért a szomszéd előtt találta reggel a kocsiját.

– Átálltam vele kora reggel, mert fuvart várok.

– Miféle fuvart?

– Tűzifát rendeltem, és úgy volt, hogy korán hozzák.

– Közben az a piros Mazda beállt szépen a helyemre.

– Nem vettem észre, nem tudtam szólni neki.

– És? Nem hozták a tűzifát?

– Nem. Talán majd a jövő héten.

A lánya rámeredt, de nem szólt semmit.

Igyekezete a piros Mazda körül, bármennyire visszafogottan is csinálta, nem maradhatott észrevétlen. Többen is értésére adták, hogy véleményük van mesterkedéseiről, nem feltétlenül elítélő, inkább szánakozó, de nem igazán érdekelte. Nemrég billent át azon a ponton, határozottan emlékszik rá, amikor az ember – mint akiről végleg lepattan az a kiszáradt, vékonyhájú burok, ami addig körülölelte – meg sem hallja, nemhogy odafigyelne a többiek ítéleteire, amikor elég volt a *mit mondanak mások*-féle szólamokból, amikor újból a saját életét szeretné élni, mint az eszmélés korát még el nem érő kisgyerek. Ahogy nem láthatták azt, mennyire praktikus ez a váltórendszerben működő parkolóhelyhasználat, hogyan is láthatták volna azt a törődést, amit a fiatal nő iránt érzett! Azt az átváltozást meg pláne nem, amit reggelente a nő mozdulataiban ta-

pasztalt, ahogy félénk, ijedt gesztusait lassan lefejtí magáról, szeméből eltűnik a riadt, segítségkérő nézés, mint aki, igen, mint aki újból embernek érzi magát. Bár most is körbejárja az autót és rángatja a kilincseket, és távolodóban kétszer is visszanéz, bizonytalansága határozottságba, aggodása megnyugvásba fordult. Nem akarta mindezt magának tulajdonítani, arra gondolt, esetleg valami változás állt be az életében, megkérték a kezét vagy babát vár, mert ezek azok a pillanatok, amelyek képesek akár száznyolcvan fokkal is megváltoztatni az ember életét, ahogy azt a lányánál tapasztalta már. De mégis inkább arra gondolt, az ő emberi hozzáállásának is köze van hozzá, hogy a nő újból az lett, aki volt.

Egy darabig, napok is eltelhettek közben, nem foglalkozott a nővel, kiújult gerincsérve az ágyból is alig engedte el, nemhogy a nappali ablakáig. El nem feledkezett róla, de már nem aggodott, úgy érezte, sínen van a dolog, kettejük kapcsolatát semmi és senki nem törheti meg. Bár a lánya tett fel neki pár kényelmetlen kérdést, igyekezett rájuk úgy válaszolni, hogy ne is hazudjon, de az igazságból is hallgasson el valamit. Vagyis ahogy évek óta, mióta felnőtt a lánya, beszélnek egymással. Ez volt a záloga annak, hogy a nagyobb veszekedéseket sikerült elkerülniük.

Hétfő reggel, egy teljes hét kihagyásával, amint a lánya elment, és sikerült elvergődnie az ablakig, azt látta éppen, hogy a piros Mazda beáll a ház elé, még hozzá olyan célirányos, magától értetődő módon, mintha a hely egyes egyedül neki lenne fenntartva, arra senki más nem tarthatna igényt. A nő is, ahogy kiszállt, olyan pillantással nézett körül, mint aki hazaérkezett, arcán a birtoklás elvitathatatlan tényével – mindez megdöbbentette Tercset. Sőt, kicsit sokkolta is. Még nem adtam engedélyt erre, mormogta magában, egyáltalán nem adtam rá engedélyt. Honnan veszi a bátorságot, hogy így viselkedjen? Azt, hogy kijebb raktam a bakot, vagy elsöpörtem a latyakot a járdaszegély széléről, nehogy bele találjon lépni, még nem vehetné a teljes tulajdonlás jelének. Nyújtsuk valakinek a tenyerünket, máris a karunk kell neki.

Nem szerette, ha valaminek, amihez a legcsekélyebb köze is van, úgy lesz vége, hogy kimarad belőle. Nem szerette, pedig egyre gyakrabban fordult elő. A lánya is kikérte azelőtt a véleményét, néha létfontosságú kérdésekben is, de egy ideje már nem kíváncsi rá. Ezt még csak megemésztette, sőt, titokban örült is neki, mert a lánya újabban a modern élet olyan szövevényeivel vette körül magát, amihez amúgy sem tudott volna hozzászólni. De ez a nő itt, a

parkolós, érzi, őhozzá tartozik. A habitusában, a gondolkodásában. Igen. És vele is hogy járt!

A tudomására kell hoznia, hogy nem erről volt szó. Nem erről, és nem így. Hogy a parkoló tulajdonjogát sohasem adja ki a kezéből, a nő csak használhatja, de nem birtokolhatja a háza előtti beállót. Mert ahogy most követte tekintével az arcát, az egyértelműen erről árulkodott. Vagyis túlment egy határon, amit nem jelöltek ki, de mindkettőjüknek tudomása volt róla. Mert mi van, ha megvonja tőle a parkolót? Ha csak annyit tesz, hogy a használaton kívüli motorkerékpárját kirakja a bakok közé? Akkor hova parkol majd? Nem talál üres helyet két utcával kijebb sem. De nem fenyegetni akarja, nem szerencsés, ha bedurvul az ember. Azt szeretné elérni, hogy a nő lássa be, elsiette a dolgot. Nem várta meg, míg a folyamat lezajlik, míg minden a helyére kerül. Mert semmi nem magától van, még egy parkolóhely sem. Hálásnak kell lennünk mindenért, ami adatik nekünk.

A rá következő péntek délután – szándékosan erre a napra időzítette akcióját, hogy a hétvégén, ha úgy hozza a sors, legyen ideje a nőnek önkritikát gyakorolni – ajtajában állva várta, hogy beszéljen vele. De öt óra tízkor még nem volt sehol, s hiába nézegetett végig az utcán, nem látta közeledni. Negyed hatkor már azt is nézte, nem tűnik-e fel a zöld Suzuki a másik irányból, mert ha igen, megint lesz egy afférja a lányával. De nem jött egyikük sem. Érezte, ahogy felgyorsul a szívverése, s átkozta magát, amiért a Sobycort nem korábban vette be.

Aztán feltűnt egy borotvátalan, lófarkas fiatalember a járdán, s amint úgy jó tíz méterre volt tőle, hallotta és látta is, hogy a Mazda irányjelzői hangos kattanással felvillannak. Első bénultságából magához térve ellökte magát a kaputól és elállta a fiatalember útját. – Maga... magáé ez a kocsi? – kérdezte tőle.

A lófarkas ránézett, majd kitért előre. – Enyém – mondta.

– De hát eddig nem maga vezette.

– Nem, a feleségem.

– Az a szőke nő?

– Az. Miért, mi van vele?

– Semmi, csak... ezt a parkolót én neki tartottam fenn.

– Nem mindegy, hogy neki vagy nekem? Amúgy nem látok itt semmilyen parkolót. – Pedig van. A lányomé. Aki mindjárt érkezik.

– Jó, én meg megyek.

A férfi már nyitotta az ajtót.

– Mi van a feleségével? – fakadt fel a sikoly-szerű kérdés Tercsből.

– Mi lenne? Elváltunk. Övé lett a lakás, enyém az autó. Okés megoldás, nem?

Okés megoldás, hajtogatta Tercs, még akkor is, amikor a zöld Suzuki vad gázadással befarolt a megüresedett helyre. Az ő esze meg azon járt, hogyan forgassa el holnap reggel a bakokat úgy, hogy soha senki ne tudjon többé beállni közéjük.

KURCSIS LÁSZLÓ: ALKIMISTA NAPLÓJA, 2014, VEGYES, 40X60CM

SEBESTYÉN ÁDÁM

(Szekszárd, 1992) a győri Kazinczy Ferenc Gimnáziumban érettségizett. Tanulmányait az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskolában fejezte be. Verset és kritikát egyaránt publikál. Első kötete a Napkút Kiadónál jelent meg 2022-ben, *Ózek nyara* címmel.

A hallgatás tájain (Takács Nándor: *Rádiócsend*)

Sajátos egységbe forrt ellentétek szövik át Takács Nándor második, *Rádiócsend* című verseskötetét. A tömegkommunikációs médium és a hallgatás egymást kizáró kettősége jó érzékkel sűrítik egyetlen szóba ezt a költői világot, mely közösségi lét és elvonulás, természetes és épített környezet, felnőtt- és gyerekkor, hétköznapiság és szakralitás köztes állapotainak benyomásaiból építkezik. Maga a rádiócsend természetes vagy emberi beavatkozásra egyaránt előálló anomáliaként is értelmezhető, ily módon pedig adott a lehetőség, hogy a párbeszéd során beállt átmeneti vagy végérvényes elnémulással azonosítsuk. A kötet több lehetőséget kínál annak megválaszolására, kiknek a kapcsolatában állt be a rádiócsend. Az sem elhanyagolható kérdés, hogy ez a változás jó vagy rossz. A lírai én pozíciója biztos pont a kötetben: általa ismerjük meg a világot, ahogy tájakkal, emberekkel, emlékekkel igyekszik kapcsolatba

kerülni. Viszonya a környezetéhez már jóval összetettebb, amit csak fokoz a szóképekben bővelkedő, enigmatikus nyelvezet.

A kötetben közölt versek formai és tartalmi szempontból egyaránt változatosak. Túlnyomórészt a lírai én reflexióira és emlékeire épülő, rövid, alapvetően astrofikus versekkel találkozunk az olvasó, de a hosszabb, olykor számozott szakaszokra tagolt, narratív mozzanatokban gazdag szövegegységek sem ritkák. Figyelemre méltó az ajánlások, mottók, paratextusok nagy száma. Takács mintha a versvilág élő és élettelen környezetén túl egy számára döntő jelentőségű szöveghagyománnyal is párbeszédbe lépne. Ez némely esetben erőltetettnek tűnhet ugyan (vagy legalább is felveti a kérdést, mennyire szervesülnek a vendégszövegek a versvilágban), nem szabad azonban elfelejteni, hogy a lírai én számára sokszor maga az emlékezés is egy erőltetett, kikényszerített folyamat („A legelőről térképet is rajzoltam, / jut eszembe, miközben emléket erőltetem, / hogy visszatérjen.” *Előjelek*, 9.) A szövegátvételek tehát (egy párbeszéd kialakításán túl) a szóra bírás gesztusaként is felfoghatók. A rendszerezés szándéka egyértelmű, a kimenetele azonban kétséges. Több szöveghely is azt bizonyítja, hogy az utólagos értelmezés és a hozzá kapcsolódó, már-már kényszeres cselekvések nem garantálják a megértést: „Nyíló és csukódó ajtók résein keresztül, / lépcsők fokain lábujjhegyen állva / megértés-e valamit az évek zavaros / képeiből?” (*Az alvók hangjai*, 76.)

A kötet, bár négy ciklusra tagolódik, ezek az egységek mégsem jelentenek éles tematikai elkülönülést. A gyerekkor például, annak ellenére, hogy az első ciklusban érezteti legerősebben a hatását,

későbbi szövegekben is visszatérő motívum, hangsúlyossá téve a gyermeki nézőpont és az emlékezés jelentőségét. A *Rádiócsend* verseiben a gyermeki létet erős ambivalencia jellemzi, hiszen a biztonságos, határok közé szorított létezés és a belőle való menekülés vágyát egyaránt kifejezi. Árulkodóak az olyan mondatok, mint a „Fojtogató gondviselésben teltek napjaink.” (*A rend és a szabadság*, 10.) Nem elhanyagolandó tény, hogy számos, a gyerekkora visszatekintő vers helyszíne egy bentlakásos egyházi iskola, mely magától értetődő módon egyszerre képviseli a rendet és a korlátok közé szorított, kontrollált létezését. Több szöveghely is a zárt közösségek kapcsolati dinamikáját állítja középpontba (lásd például a *Hic fuit* és az *Éjszakai kiállítás* című verseket). Az epizódyszerűen felvillantott életképeket olvasva Ottlik *Iskola a határon* című regénye juthat eszünkbe, főleg azért, mert a helyszín és a hangulat hasonlóságán túl a regény harmadik részének címében idézett Szent Pál-textus is megjelenik az egyik Takács-szövegben, mint mottó. A bezártság tapasztalata a beszélő világhoz való viszonyulására döntő hatást gyakorol. Visszatérő motívum a szökés, kivonulás gondolata: „szökést tervezek a városból.” (*A gyermek szobra*, 18.) A gyerek-lét csapdájából a természet kínál kiutat: „Ahogy / lefekszem a fűbe, megszűnik a vágy, / hogy visszatérjek az ösvényre, ahol / autójukban ülve nekem dudálnak.” (*Sziget*, 11.) (Nem véletlen egyébként, hogy ennek a *Sziget* című szövegnek az élén egy Thoreau-ajánlás áll, még hangsúlyosabbá téve a kivonulás szándékát.) Azt is észre kell venni azonban, hogy nem romantikus elvágódásról van szó, lévén a kötet természetképe közelebb áll egy, az ember által már visszavonhatatlanul megváltoztatott környezet, semmint az idealizált, érintetlen vadon képzetéhez. „a tisztás romtalajon tenyészik, / talán lebontott istálló helyén. / A földben cserépszilánkok” – olvasható ugyanebben a versben.

A kötet sajátos térkezelését illusztrálják azok a szöveghelyek, ahol a szabadságvágy és a természetkép egymást kiegészítő és magyarázó motívumokként vannak jelen. Talán a legjobb példa a *Bicikliverseny* című vers, melynek első strófája konkrét és absztrakt távlatok közt teremt metaforikus kapcsolatot: „Előttünk, a fák elérhetetlen / árnyékában a gyerekkor vége.” (*Bicikliverseny*, 80.) A korábbi, hasonló tematikájú szituációkban csupán egy erősen kontrollált szabadságot élhetett meg a beszélő: „Kiszállnunk aligha lehetett, feltevé, / ha megígértük, nem megyünk messze / az autótól.” (*Szószegők*, 12.) Ehhez képest a *Bicikliver-*

seny harmadik versszaka már a kontrollal szembeni ellenállást fogalmazza meg: „A kertek végéből szólítanak, / nem megyünk haza. / Eleget időztünk a nyár / megtévesztő égboltja alatt, / a kölyökkor nyomorúságában.” A felnőtté válás egyértelmű vágyát tükrözik ezek a sorok. A beszélőt „Hegyek egymásba / simuló hullámai” hívják és „távoli gépek zúgó hangjai”. Ismét a természet és egy industrializált környezet tűnik fel, ez a kettősség azonban túlmutat konkrét jelentésén, és a lírai én előtt álló felnőttkorra vonatkoztatva az ártatlanság elvesztését is jelképezheti (ahogy az ipari romokat bekebelező, eltüntetni azonban nem képes táj is efféle sebekkel kénytelen együtt élni).

A természetén túl hasonló kitérési pontként kínálkozik a transzcendencia, melynek nyomai a kötet egészén érződnek. Nem véletlen, hogy a címadó vers is a szakralitás mibenlétét helyezi középpontba, jóllehet, első olvasásra a rádiócsendnek nem sok köze van a szövegben leírtakhoz. Egy kápolna jelenik meg, a pap a szertartásra készül, belép egy fiú, földig hajol, a pap csendben könyvébe merül, háta mögül beszűrődik a fény. Feltűnő a hangsúlyossá tett némaság (csendben öltözik, hallgatagon könyvébe merül), mely éles ellentétben áll a kívülről beszüremelő, agresszívnek ható természetes zajokkal: „Az ablakokat támadja a szél.” (*Rádiócsend*, 71.) A kinti és benti világ különbözősége természet és transzcendencia kettősségében teljesedik ki: míg előbbi folytonos mozgásban van („kelet felől oszlanak a ciklon fellegei.”), utóbbi a rítus évszázadok óta fennálló, lényegét tekintve változatlan állandóságot képviseli. Érdekes, hogy a csend épp ebben az érintetlen, a természeti körforgástól nem befolyásolt szakralitásban valósul meg. Bensőségessége ellenére érezni kell azonban az egzisztenciális kételyt is, amennyiben minden, a transzcendensre irányuló törekvésünk a némaság áthatolhatatlan falába ütközik. Mintha valódi válaszok helyett a rítus hagyományá szilárdult cselekménysorával kellene megelégednünk. Ez a probléma visszautal szabadság és gondviselés fent fejtegetett kettősségére is. Talán e költészet legszebb részei azok a szöveghelyek, melyek otthonosság és idegenség egyidejű tapasztalatát rögzítik. A bentlakásos iskola így egyszerre jelenthet börtönt, és válthat ki nosztalgikus érzéseket, ahogy az az *Éjszakai kiállítás* című szövegben is történik: „de most, hogy a szomszéd ágyakon senki sem szuszog, / el kell mondanom, irtózatossá a csend, / ha legalább valaki álmában felkiáltana, / az ismerős hangtól megnyugodnék.” (*Éjszakai kiállítás*, 69.) Még az olyan idilli pillanatok is

magukban hordozzák boldogság és fenyegettség kettősségét, mint a délutáni alvás: „A napsugarak színekre / hasadtak szemem előtt, és én érintésük alatt / nyugtalanul és bizakodva újra elaludtam.” (*Déli nyugati kitettség*, 52.)

Ember és természet viszonya a kötet egyik alapvető problémája, főleg azokban a szövegekben, melyek az emberi és természeti ágencia keveredését tematizálják. Az utolsó ciklus *Bölcső* című versében a szemlélő végig passzív marad, ellentétben környezetével: „Búcsút int, elfordul a táj.” (*Bölcső*, 84.) Hasonlóképp antropomorfizálódik a természet a *Hátrahagyottak* című vers elején: „A kocsibeálló alatt üres pince, / márciusban vízzel tölti fel a hegy.” (*Hátrahagyottak*, 88.) „Fülkagylókat hajtanak a fák.” – olvassuk az előző oldalon (*Fagyűjtők*, 87.) Az efféle megszemélyesítések az emberi jelenlét háttérbe szorítását is lehetővé teszik, amire jó példa *A határ* című szöveg. „Megérkezés hangjai a kapuban.” – kezdődik a vers, rögtön elhomályosítva a szereplőket, akiknek jelenlétére pusztán az általuk keltett zajokból, önálló életet élő mozgulataikból lehet következtetni. A szöveg második felében változik a helyszín: sötétség borul a határban a bárányok hodályára, az estével pedig számtalan veszély közelít („Harapós dögök, / tolvajok lopódnak a fák közt.”, 85.), melyekkel szemben az ember magára marad: „Árva bicikli indul ellenük, / s egy bélelt kabát, zsebében görbe kés.” A szövegek nagy mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy marginálisnak érezzük az emberi jelenlétet, ami egyszerre jelentheti az ember magára maradtóságát, valamint teljes feloldódását a természetes környezetben.

A kötet végén már egyértelműen a természetbe olvadt ember képe körvonalazódik. A jelképesen hét szakaszra tagolt, *A távolodók nyomában* című szövegegyüttes harmadik darabja egy, a hegytetőn sírhalmokat feltáró régész alakjával indít. A felfedezés meghatározó élmény lehetett számára, hiszen „házat épített magának azon a helyen.” (*A távolodók nyomában*, 91.) A következő kép már a völgybeli tónál házasságot kötő fiatal pár alakját örökíti meg. „Fogadalmak titokban maradnak.” – olvassuk, és ez az aligha szándékolatlan enigmatikusság az évezredekkel ezelőtt itt élt és ide temetkezett népekkel rokonítja őket. A következő sor arról tudósít, hogy már sohase hagyják el a vidéket, vagyis a régészhez hasonlóan őket is ideköti valami. A szövegrész a sírokon fakadó növényzet képével zárul: „A térképek hajtásvonalából / lassan kikopnak felirataik.” Eltűnni a tájban, belesimulni, eggyé válni vele nem csak az egyén életére van kihatással:

különböző korok és kultúrák közt létesül kapcsolat, mely kapcsolatot még csak tudatosítani sem szükséges, elég, ha a természetbe olvadás pillanatában megvalósul. „A történetet átírhatjuk, de a táj kiigazít.” – figyelmeztet a szöveg mottója, ágenciával ruházva fel a természetet, mely képesség, úgy tűnik, az emberi narratíva-gyártásnál is hitelesebb. Hasonló gondolat a kötet egy korábbi versében is megfogalmazódik: „Mint végeérhetetlen történet, / úgy áradt befelé a délután az ablakon.” (*Déli nyugati kitettség*, 52.) Az efféle hasonlatok többek antropomorfizáló gesztusnál: a természet történetalkotó képességét hangsúlyozzák. Ezért van az, hogy *A távolodók nyomában* szövegegységei ember és természet lehetséges interakcióiból villantanak fel pillanatképeket. Vannak, akik a régmúltban éltek e tájon, mások ideköltöznek, akadnak, akik vándorként járkálják a hegyeket, völgyeket: népek, nyugalomra vágyók, erdőkerülők, hétvégi kirándulók serege jön és marad vagy megy tovább. A közös bennük, hogy ha csak átmenetileg is, részeivé válnak a természetnek, nyomaikat megőrzi az erdős hegyvidék.

Takács Nándor költészete a fentiek alapján beleillik az ökolíra tematikájába, jóllehet egyedi megoldásai túl is mutatnak azon. A sematikus toposzok helyett saját motívumrendszert használ, ezáltal téve személyessé, ugyanakkor enigmatikussá költészetét. A *Rádiócsend* egyszerre fejezi ki az elnémulás kínálta számvetés lehetőségét és valaminek a lezárultát. A csend segít rendet tenni az emlékek közt, átértékelni kapcsolatokat, a maguk valójában rögzíteni a mindennapok valóságát. Figyelmeztet ugyanakkor arra is, hogy akadnak élethelyzetek, amikor hiába várunk választ, igényünk a rendre, a rációra nem elégül ki, csak a csend szentségébe kapaszkodhatunk. Ez a szakralitás persze nem korlátozódik megszentelt terekre, a leghétköznapiabb pillanatok is képesek átlénygíteni: „Kulcsaimmal / ügyetlenkedem a lépcsőn, / mint könnybe lábadt szemű / szertartásinas az ünnepkör kezdetén.” (*Beköltözés*, 44.) Feloldást egyedül az ehhez hasonló pillanatok, és a természet nyújt. Az utolsó versben megidézett táj bármiféle emberi szándéknál jobban teremti meg azt a vágyott rendet, mely évezredek átívelő következetességgel fogja egybe létezésünk kereteit.

(*Napkút*, 2024)
Sebestyén Ádám

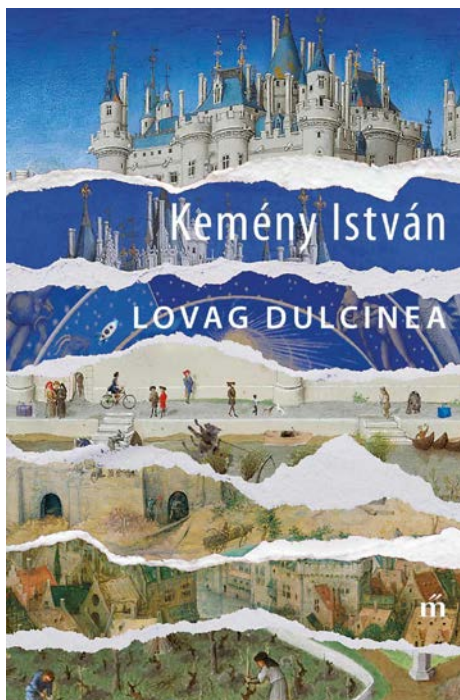
Kóborlások krónikája

(Kemény István: *Lovag Dulcinea*)

HELMRICH MÁRTON

2003-ban született Székesfehérváron. Az ELTE magyar-történelem szakos hallgatója, irodalomkritikát ír.

Az első kötetét majdnem negyven évvel ezelőtt publikáló Kemény István pályáján a *Lovag Dulcinea* elsőre talán meglepő, szabálytalan kötetnek tűnhet. Ám ha közelebbről megvizsgáljuk az életművet, már kevésbé tűnik váratlannak a kötet létrejötte. Kemény eddigi pályáján csupán egy-egy vers vagy ciklus erejéig találkozhattunk szorosabban vett „közérzeti”, „közéleti” témájú szövegekkel (például a politikai költészet körül 2012-ben kialakult vita is az ő *Búcsúlevél* című verséhez kötődik). A 2024-ben megjelent, szerzője által „verses lovagregényként” értelmezett kötet viszont vállaltan ezeket a témákat célozza meg.

Röviden összefoglalva: a *Lovag Dulcinea* a Don Quijote-történetet használja fel és írja újra. A búsképű lovag helyett a szerző az eredeti regényben a lovag idealizált szerelmét, Aldonza Lorenzot, vagyis Dulcineát teszi meg főhősének. A történet eredeti főszereplője, Don Quijote a kötetben csupán mellékszereplő: ágyában fekszik, „[t]

eácskát szürcsöl / Olvasgat gyáván / Hipochonderen” (*Kóborság*). A verses regényben Dulcinea az emberiség történelmének különböző helyszínein és időpontjain felbukkanó kóbor lovag, „egy tizenkilencéves főserég”, akit (a szerzővel könnyen összefüggésbe hozható) Krónikása és a Sancho Panza helyére lépő fegyverhordozó, egy mesterséges intelligenciával működő robot kísér. A lovag nem emberi természetéből, magát a kvantumfizika törvényeivel jellemző alakjából adódóan bárhol és bármikor felbukkanhat. Dulcinea természetét a *Kvantumság* című vers foglalja össze leginkább: „Ti az emberek vagytok / És van időtök / Én Lovag Dulcinea vagyok / És nincs időm / Aki korszakokat keres az életemben / Megöl / Aki egyszerre csak egy helyre képzél / A siromat ássa.”)

Lovag Dulcinea kóborlásai adnak tehát alkalmat a társadalommal, a történelemmel, a jelenkor problémáival való szembesülésre, és a világgép, a történelemfelfogás kifejtésére. De mi is pontosan ez a világgép? Bagi Zsolt egy helyütt¹ – „felesleges, de bombasztikus szóösszetétellel” – „posztmodern humanista konzervativizmusnak” nevezi Kemény világlátását. Noha saját definícióját is problémásnak tartja, mégis igyekszik alátámasztani: Kemény műveit Bagi szerint a „nagyelbeszélések” és a „történetfilozófia” iránt érzett nosztalgikus vágy és az emberiség „végső nagy kérdéseire” adandó válaszok keresése mozgatja. Humanizmusa „kiábrándult, de meggyőződéses humanizmus”, verseit néha kifejezetten tanító szándék vezérli.

Bagi gondolatmenete és megállapításai számomra is érvényesnek tűnnek, s a *Lovag Dulcinea* esetében is helytállónak bizonyulnak. A definíció számomra megvilágítja, hogy Kemény ragaszkodása a hu-

manizmusához és a nagyelbeszéléshez akár a posztmodern meghaladásaként vagy ellentételezéseként is értelmezhető stratégia. Guillaume Metayer, Kemény verseinek francia fordítója hasonlóképpen vélekedik: „Keménynél a posztmodern meghaladásának kísérletét érhetjük tetten [...]. A szemünk előtt kibontakozó játék tehát [...] legfőképpen a posztmodernizmus-sal, illetve a posztmodernizmus ellen zajlik.”² Metayer a „történelem létezéséről meggyőződött költőként” jellemzi Keményt, és ezzel a felfogásával különleges helyet foglal el „a történelemtől való eltávolodásához megrögzötten ragaszkodó posztmodern nemzedéken belül.”

A kötetből mindez kiolvasható: a felvilágosult humanizmus értékein alapuló morál, és az ebből kibomló nagy kérdésekre, a modernitás dilemmáira (úgy mint az Igazság, a Bűn, a Helyes Döntések) való rákérdezés gesztusa, a történelem eseményeinek értelmezésére tett kísérletek sora. Úgy tűnik, mintha Dulcinea a modernitás gyermeke lenne: két szülője („Lovag Rousseau / Volt az apja / Lovag Freud / Volt az anyja” – *Neveltetése*) a modern, felvilágosult európai gondolkodás fontos alakjai – ám nem világos, miért pont ők töltik be a kóbor lovag szüleinek szerepét. Dulcinea célja „az igazságért küzdeni / És meghalni érte akár”. Állhatatlansága és igazságtudata azonban nem mindig teljes („Lovag Dulcineának / Vannak kétségei is” – *Kétségei*), és a lovag szembesül azzal is, hogy az általa képviselt „igazság bajnoka” szerep korunkban „élő anakronizmusnak” (*A történelem agyonverése*) tűnik.

Lovag Dulcineához hasonlóan mintha Kemény költészete is ezzel az anakronisztikussággal küzdene. *Egy emlék* című szövegében expliciten is szembesült azzal, hogy az „újkor vége” után nem lehet kimondani konszenzusos igazságokat („Kétszer kettő az négy, mondtam, de kiröhögtek. / AZ ÚJKOR VÉGE táblát ásták be a földbe.”³) Jelen kötet – ahogy Kemény életművének többi része is – olvasható a modernitás (az „újkor”) és annak értékei melletti kiállásként. Ám mivel Kemény tudatában van a fent említett szerep anakronisztikusságának, az ellene folytatott küzdelemben szüksége van az iróniára.⁴ Verseiben a történelem, a „nagyelbeszélések” iránti nosztalgia gyakran ironikus felhangot kap. A *Lovag Dulcinea* szövegeinek is fontos szerep jut az iróniának. Már a Cervantes-től származó mottó („[é]n az égnek rendelése szerint avégre születtem, hogy ebben a mi vas-korunkban [...] az aranykort támasszam fel újólá”) nagyotmondása is vehető metaironikus gesztusnak: a mottót a kötet elejére illesztő

szerző tudatában van, hogy az „aranykor” feltámasztása lehetetlen, gesztusaiban mégis erreset kísérletet. A *Komolyság* (!) című szöveg is az irónia eszközével játszik („Na ezt hogy utálok / Ezt a rossz dumát / Hogy te túlságosan komolyan veszed magad! / Hogy mondhat illet / A Választott Bolygón / Bárki bárkinék?”), a kötet számos további szövegéhez hasonlóan.

Az „igazságért lobogó” Dulcinea kóborlásának fő terepe tehát a történelem. Feltűnnek korábbi korok és eseménynek is, ám legtöbbször nagyrészt a jelenkor tárul elének. Rögtön a felütésben (*Aldonza Lorenzo talál egy ledöntött Don Quijote-szobrot*) a kortárs nyivánosság nagy figyelmet kapott eseményei, az amerikai kultúrharc szobordöntései tűnnek fel. A továbbiakban is rendre az aktualitások uralják a kötetet: a technológiai fejlődés (*A Technológiai Alapú Civilizáció Nagy Démona*), az ökológiai válság (*Klímaszorongás*), a globalizáció (*Lovag Dulcinea tombolása a 21. század globalizált nagyvárosaiban*), a társadalom egészének problémájaként feltűnő demenciával bezárólag (*A demenica társadalma*).

Úgy érzem, az, ahogyan a kötet a jelenkor válságaival bánik, bizonyos szempontból problémás: a versekben egyneműként tűnnek fel a véleményem szerint különböző fajsúlyú és más-más természetű problémák. Véletlenszerű sorrendben szembesülünk az amerikai szobordöntésekkel, az ökológiai válsággal, de egy olyan huszadik századi tragédiával is, mint a holokauszt (*Utcai jelenet, Budapest, 1944. december*), majd néhány oldallal később az iskolai lövöldözések válnak egy vers témájává (*Párviadal*). A szerző több interjúban hangsúlyozza, hogy azért (is) érzi fontosnak és újraírásra alkalmasnak Don Quijote-i történetet, mert „az újkor, a józan ész kora” hajnalán „Don Quijote csak tragikomikus hős lehetett”, és most is korszakhatáron vagyunk, viszont egy sokkal sötétebb korszak határán: „Minden mai trend végén egy-egy apokalipszist találunk. Lovag Dulcinea tragikus hős.”⁵ A kötet alapján azonban számomra nem válik világossá, milyen szempontból számít kivételesnek a mi korunk, milyen szempontból különlegesek a mi problémáink. Valóban a mostani krízisek jelentenék az „újkor végét”? Mit jelentettek akkor a huszadik század egyes pillanatai? Különösen azért válik a kötet történelemtképe megkérdőjelezhetővé, mert néhol úgy tűnik, maga Dulcinea se hiszi el, hogy jelenkorunk problémái különlegesnek számítanak (a kötetben kétszer is előforduló négysoros így szól: „Bimm múltam! / Bamm jövőm! / Ugyanazt a harangot / Ütöm!”)

Egyik lehetséges magyarázatom erre, hogy a kötet történelemképe – a jelenkori média logikájához igazodva – pusztán a folyamatos információ- és hírdömpingnek köszönhetően épül fel így. Azt láttatja, ami a médiából is látszik: a kötetben Lovag Dulcinea azokkal az eseményekkel szembesül, melyek amúgy is tematizálódnak a közösségi médiában, a hírekben, a *mainstream* közbeszédben. Ilyen értelemben Kemény a felszínt, a látszatot, a folyamatosan közvetített kortárs valóságot jeleníti meg (Dulcinea *A Káröröm Világnapja* című versben arra is felhívja a figyelmet, hogy ő sem kerülheti el a médiaterméké válást: „mikor kezdi meg / Kétségbeesett vergődését / Végre ő is [ti. Dulcinea] / A neves francia neomarxista filozófus / Guy Debord által / Spektákulumnak nevezett hálóban / Amiből nincs menekvés.”)

Összességében felemás érzéseim vannak a kötetrel kapcsolatban. Több versét önállóan

erős szövegnek tartom, melyek akár a lovagregény-koncepción kívül is értelmezhetők lennének – (ilyen például a retorikailag rendkívül hatásos Illyés-parafrázis, *A demencia társadalma*), számomra leginkább egészében válik elhibázottá Kemény kísérlete. A Lovag Dulcinea meglehetősen kevés invenciózus történetfilozófiai tanulsággal szolgál, emellett tulajdonképpen nem tesz hozzá a Cervantes által megalkotott Don Quijote-hagyományhoz azon kívül, hogy a jelen viszonyokra adaptálja. Adós marad azzal, hogy megmutassa, miért pont a kóbor lovag történetéhez érdemes visszanyúlnunk, hogy jelenünket értelmezni tudjuk. Dulcinea kóborlása sajnos – számomra – többnyire céltalan marad.

(Magvető, 2024)
Helmrich Márton

1 BAGI Zsolt 2013. Vissza az elbeszélésekhez, *Műút*, <https://muut.hu/archivum/6291> (a letöltés ideje: 2025. 07. 05.)

2 Guillaume METAYER 2008. Kemény István és a történelem, avagy a mítosz örök visszatérése, *Kalligram*, 5. sz.

3 Kemény István: Nílus, 16. Ahogy Cervantesnél – Kemény metaforájával élve – a főhős a „KÖZÉPKOR VÉGE” táblát nem vette tudomásul, Dulcinea mintha az imént említett, az „újkor” (tehát a modernitás) elmúltára vonatkozó feliratot venné semmibe.

4 „Kemény István úgy nyúl vissza a nagy elbeszélések hagyományához, hogy nem eltünteti a posztmodern kétkedő zárójeleit, hanem ironizál velük” – idézi Bagi Zsolt Metayer-t.

5 MACZÁK Orsolya Rita, A kóborlás, maga a csoda – Interjú Kemény Istvánnal, <https://kortaronline.hu/aktual/interju-kemeny-istvan-lovag-dulcinea.html> (a letöltés ideje: 2025. 07. 05.)

Dr. Horváth Nóra

1978-ban született Győrben. Filozófus, művészeti író. A Győri Széchenyi István Egyetem habilitált egyetemi docense. 2016-tól a *Műhely* szerkesztője, 2019-től főszerkesztő-helyettese, 2020-tól főszerkesztője.

Tudományos fokozat: PhD (2014), habil. (2022), a filozófiai tudományok területén.

Tanulmányok:

2006–2009: Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskola; 2002–2006: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, filozófia szak; 1998–2002: NYME – Apáczai Csere János Kar, tanító szak; 1998–2002: NYME – Apáczai Csere János Kar, művelődésszervező szak.

Főbb kutatási területei: az esztétikai életvitel filozófiai megközelítései; létezésesztétika; George Santayana életműve; amerikai esztéticizmus, Edward Perry Warren és Fred Holland Day életműve; amerikai pragmatizmus, pragmatista esztétika; Richard Shusterman filozófiája (szómaesztétika); Frenák Pál életművének filozófiai megközelítése;

A magyar és idegennyelvű publikációk listája elérhető az MTMT adatbázisában.

Önálló kötetei: *A szépség szeretői – George Santayana és kortársai* (2018 GlobeEdit, 2019 JatePress), *Frenák Pál Abécédairé-je – Átjárások a filozófia és Frenák organikus mozgásnyelve között: L'Abécédairé of Pál Frenák – Transverses Between Philosophy and the Organic Movement Language of Frenák* Budapest, Magyarország: Kortárs Táncért és Jelelő Színházért Alapítvány (2022, 2024)

Dr. Horváth-Márjánovics Diána

1988-ban született Győrben. Irodalomtörténész, kritikus. 2020-tól a *Műhely* szerkesztője, a lap kritikarovatának vezetője.

A Révai Miklós Gimnáziumban érettségizett. A Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában szerzett doktori fokozatot. A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa. Kutatási területei: modern magyar irodalom, Mészöly Miklós életműve, kortárs magyar próza.

Tanulmányok:

2014–2017: ösztöndíjas doktorandusz, PTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola; 2011–2013: esztétika szakos bölcsész (MA), PTE BTK; 2010–2013: magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész, irodalomtudomány szakirány (MA), PTE BTK; 2007–2010: alapszakos szabad bölcsész (esztétika szakirány), magyar minor (BA), PTE BTK.

Publikációk listája elérhető az MTMT adatbázisában.

Önálló kötete: *Örökölt blende. Példázatos irodalom és a Mészöly-hagyaték* (2021 Kijárat Kiadó).

Takács Nándor

1983-ban született Mórton. Költő, 2021-től a *Műhely* szerkesztője, a lap szépirodalmi (vers és próza), valamint pályakezdő költőket felkaroló tehetséggondozó rovatát vezeti.

A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett. Versei 2007 óta jelennek meg irodalmi folyóiratokban. Tanulmányok: 2014–2017: magyartanár szak (MA), PE MFTK; 2009–2011: biológianár szak (MSc), PTE TTK; 2001–2009: biológus szak (Evolúció–Ökológia–Szisztematika szakirány), ELTE TTK.

Önálló kötetei: *Kolónia* (2014 Napkút Kiadó); *Rádiócsend* (2024 Napkút Kiadó).

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

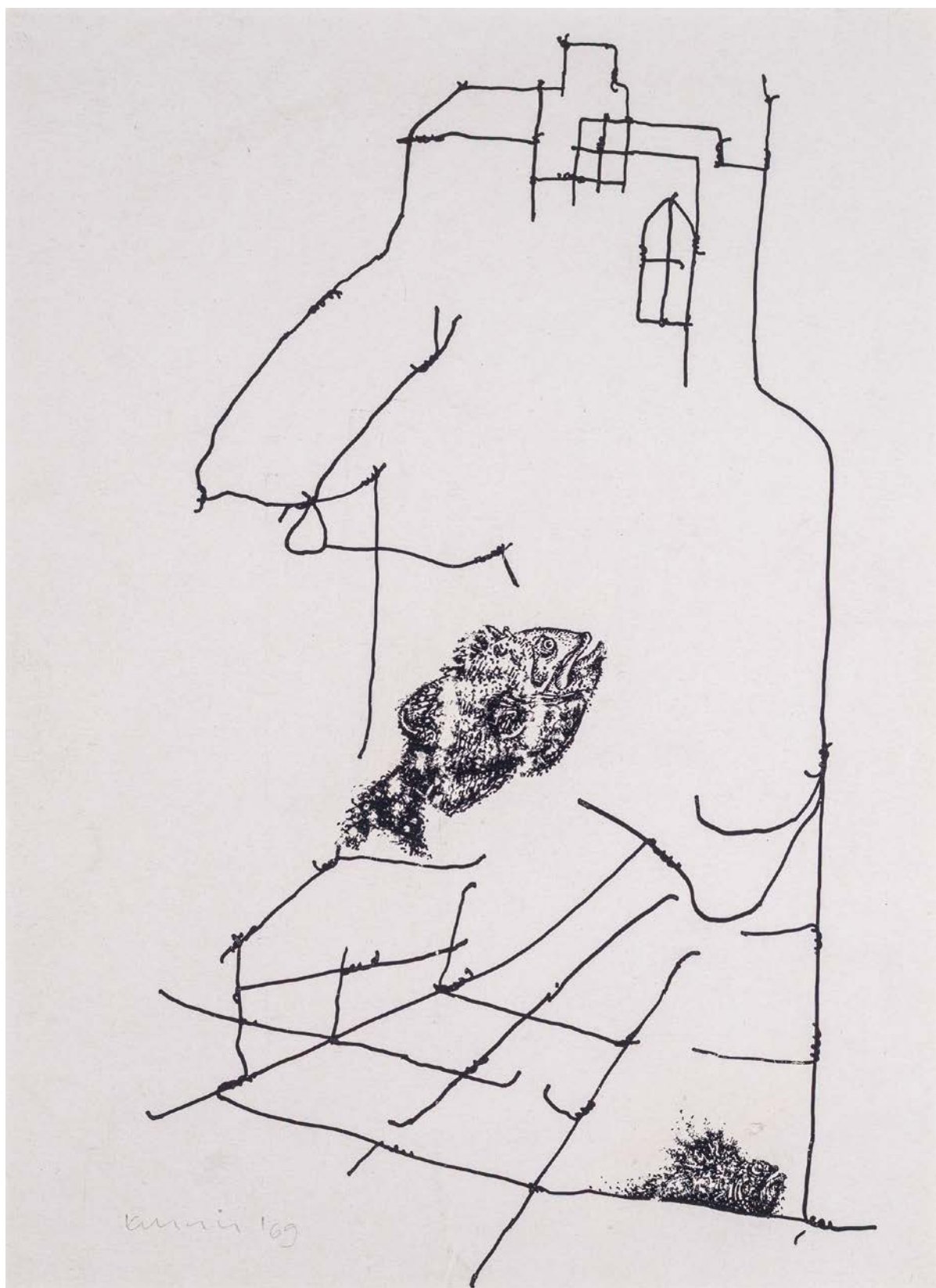

PALATIA Nyomda és Kiadó Kft.

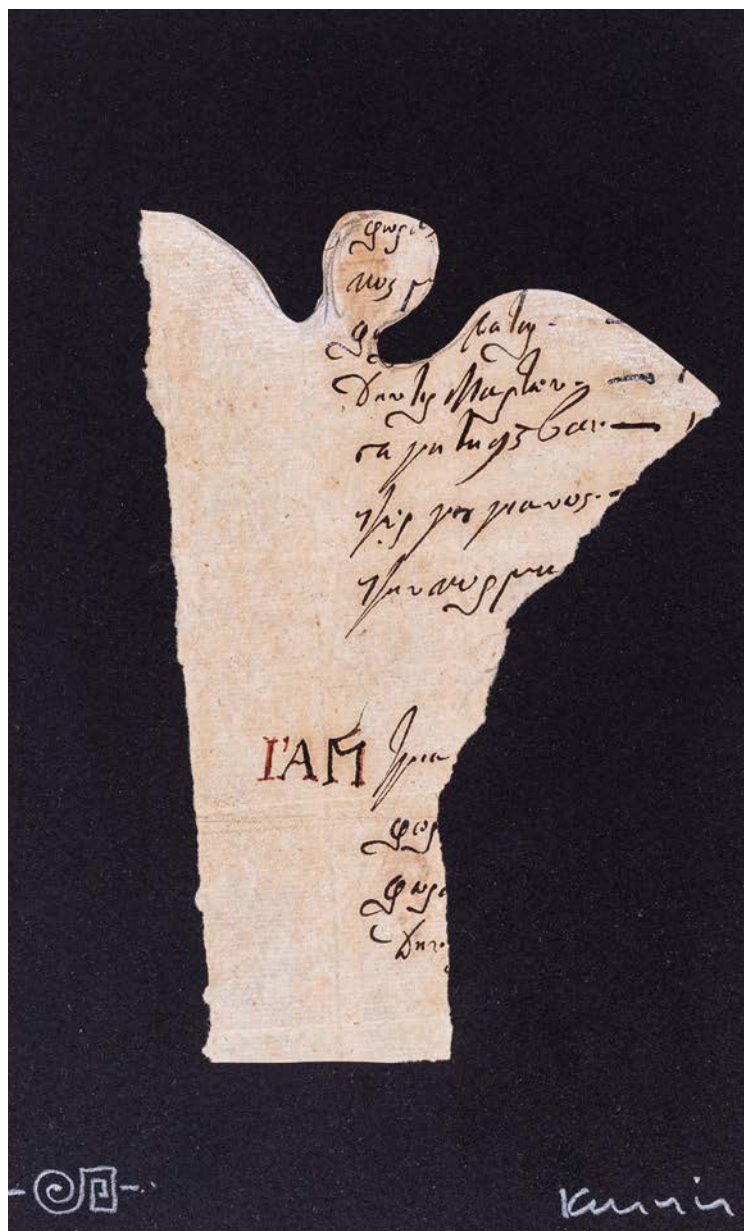

Nemzeti
Kulturális
Alap

Nemzeti Kulturális Alap

KURCSIS LÁSZLÓ: ÁLOM, 1969, TUS, 18X25CM

KURCSIS LÁSZLÓ: IAM, 2010, KOLLÁZS, 15X22CM

950,- FT

Nemzeti
Kulturális
Alap